

ORIZONT

Revistă finanțată cu sprijinul Ministerului Culturii și Identității Naționale

REVISTĂ A UNIUNII
SCRIITORILOR DIN
ROMÂNIA

SERIE NOUĂ, 32 PAGINI

AUGUST 2017

NR. 8 (1624)

ANUL XXIX

1 LEU

www.revistaorizont.ro

8

MONICA PILLAT/ DINU PILLAT

MEMORIA BINELUI ȘI A IUBIRII

TIMIȘOARA
CAPITALĂ
EUROPEANĂ
A CULTURII

ULTIMUL DIN GENERATIA EZOTERICA: DAN STANCA

CORNEL UNGUREANU

1. Din generația ezoterică a deceniului a patrulea, între cele câteva personalități care ar merita atenție una este cea a lui Vasile Lovinescu, descendent a rămuroasei familii a Lovineștilor, cu E. Lovinescu, Monica Lovinescu, Anton Holban, Horia Lovinescu capete de afiș, personalități importante în critică, dramaturgie sau roman. Vasile Lovinescu n-ar fi deloc înclinat să participe la aventura carteziană, europenizantă a celorlalți lovinești. El aparține generației spirituale a Sburătorului, din valul care i-a așezat pe Marc-Mihai Avramescu ori Mihai Vâlsan sub steaua lui Guénon, ca demni ucenici întru științe tradiționale, scriam în *Istoria secretă a literaturii române*. Înaintea lor, "generația spirituală" s-a împlinit prin elevii lui Nae Ionescu: Mircea Eliade, Mircea Vulcănescu, Mihail Sebastian, cărturari îndepărtați de spiritul cenaclului lovinescian.

Mai mult decât M. Avramescu, Vasile Lovinescu trăiește desprinderea, ruptura de Mircea Eliade. Dacă după 1945 Mircea Eliade se va desprinde de Studiile Tradiționale, dacă M. Avramescu se retrage la Jimbolia, încercând un divorț amiabil de ceilalți, Vasile Lovinescu reface cercuri, cenacluri. E fericit să aibă adepți. Și scrie mereu, încercând să conecteze cultura română la marile culturi ale Tradiției.

Nu doar volumul *Contemplatorul solitar. Introducere în opera lui Vasile Lovinescu*, apărut în 1997 cu o prefață de Silvia Chițimia ("Veriga inițiativă"), ci și mai multe romane publicate în ultimul deceniu îl recomandă pe Dan Stanca drept ultimul din "generația ezoterică". Dan Stanca este, în *Contemplatorul solitar*, unul dintre discipoli. Discipolul. Vrea să arate că studiasse învățătura Maestrului și o preia, fără să aibă nici cea mai mică bănuială că unele dintre cărțile lui René Guénon au fost puse, în ultimele decenii, la îndoială. Au fost considerate falsuri de cercetători mai atenți. Că Ossendovski, a cărui carte divinizată de Guénon și de discipolii săi, *Animale, oameni, zei* e o făcătură..

Lângă pagini bune sau foarte bune despre anii '30 ai culturii române, apare în *Introducerea...* lui Dan Stanca deificarea lui Vasile Lovinescu: "Filosofii profesioniști au fost dintotdeauna refractari la activitatea eseistilor, suspectându-i de diletantism și neseriozitate. Tocmai de aceea anii '30 ar putea fi priviți și din unghiul de vedere al confruntării filosofi-eseiști, când Cioran, Eliade și mai ales Noica nu deveniseră profesori filosofi". "Dar eșecul, cum se știe, nu a putut fi evitat, Eliade refugiindu-se în istoria religilor, Cioran în artă rafinată, Noica în filozofie, doar V. Lovinescu rămânând pe poziții, dar cu prețul teribilului anonim pe care și l-a asumat până la capăt." "La urma urmei, ce e mai frumos decât să te ocultezi tu însuși, scriind și meditănd asupra ocultării?"

Bibliografia discipolului e cu totul remarcabilă, dar discipolul nu a vrut ca, meditănd asupra ocultării, să se oculteze pe sine

însuși. Scriind romane, folosind sugestiile întinsei bibliografii, Dan Stanca pune în valoare o continuitate – o continuitate în care ar putea exista și o persoană întâi.

2. Cum se desfășoară, în cărțile lui Dan Stanca, extraordinara aventură a persoanei întâi? Dan Stanca a fost ziarist. Anii formării sale scriitoricești sunt de jurnalist. În fiecare (aproape în fiecare) din romanele sale se mărturisește, se confesează un jurnalist. E împreună cu un coleg al său care trăiește o aventură extraordinară. Inițiativă. În *Craii și morții*, "rescriere" după cartea lui Mateiu Caragiale, dar și după cartea lui Vasile Lovinescu despre Crai, naratorul, Pașadia, e un jurnalist, Pîrgu e secretar BOB la ziarul la care lucraseră cei doi. "Dacă o mână de ocultști zănatici, originari din sudul Franței, acolo unde mai pulsau legende despre albigenzi și alți eretici din urmă cu veacuri, au luat în seamă documentul și l-au citat în cărțile lor dubioase, e treaba lor. Poate de acolo se informase și scriitorul român Horia Stanciu, mare amator de asemenea lecturi".

Horia Stanciu poate fi o derivație de la Dan Stanca, așa cum Pașadia, Pîrgu, Pantazi îl pot coborî pe Horia Stanciu, din aventura la cutare ziar la *Craii de Curtea Veche* și de acolo într-o posibilă/imposibilă istorie inițiativă. Așa cum *Regele lumii* al lui René Guénon se sprijinea pe documente... aproximative oferind șanse imaginarului românesc, așa și romanele lui Dan Stanca propun derivații care sugerează alianțe, eventual suprapuneri...

3. Romanul Anii frigului pune din nou față în față lumea văzutei, a documentarului produs de pagina întâi a ziarelor, cu lumea nevăzută din paginile cărților sacre. Sau secrete. "Cine-i cel mai nefericit dintre noi?", e întrebarea care deschide cartea. Cel mai nefericit dintre noi ar putea fi ziaristul Hector Noroaie, cel care n-a reușit să scrie o carte, un articol memorabil, care trebuie să părăsească ziarul, care e terorizat de soție. Dacă în toate romanele lui Dan Stanca soțiile sunt "rele", în *Anii*

frigului soția pare asasină. Un colonel îi face cunoștință lui Hector Noroaie cu "cea mai nefericită ființă din lume", Daria, fostă cântăreață de succes, femeie fatală până când, într-un concert important, a strecurat propoziții porno și a fost respinsă. Refuzată. Daria îi relatează viața ei și Noroaie află că unul dintre soții bunicii ei a fost Sandu Tudor.

Din bibliografia volumului *Contemplatorul solitar* aflasem că Dan Stanca a citit cărți despre/de Sandu Tudor. E la curent cu cele știute, dar și cu "istoria secretă" a lui Sandu Tudor. Care istorie secretă? Cum poate coborî romancierul în intimitatea "personajului"? Sandu Tudor, zice romancierul, s-a căsătorit cu Carolina, bunica Dariei, fiindcă nu voia ca aceasta să se unească cu Domide Golgoț, sculptorul, fratele ei.

Domide Golgoț e un sculptor important, rebel, care ajunge la închisoare. După Decretul care i-ar fi adus eliberarea, el vrea să rămână în închisoare. Se unește cu piatra din curtea închisorii. Cum se unește ziaristul Noroaie cu cântăreața Daria, cum se unește bunica Dariei, Carolina, cu Sandu Tudor, cum se unește sculptorul Domide cu piatra,

iată momentele în care erotica, împreunarea propun inițieri – momente în care fiecare devine "contemplatorul solitar" din "anii frigului".

4. În Cum mi-am distrus viața tema jurnalistului, migrând de la un ziar la altul, între o istorie secretă și altă istorie secretă, e prelungită de "tema scriitorului". Autorul e între scriitorii unui timp mizerabil, dar visează la cel mai bun roman al tuturor timpurilor. În această lume mizerabilă, modelul romanului perfect rămâne viu, așa cum, o vreme, *Craii de Curtea Veche* era "cel mai bun roman al tuturor timpurilor". *Cum mi-am distrus viața* începe cu câteva fraze despre tăcere. "Jurasem să nu mai scriu un rând, dar iată că nu mă pot ține de cuvânt. Preocupat de greva tăcerii, pe care am văzut-o mereu ca pe un miracol (...) am fost sigur că de data asta, slavă Domnului, mă voi abține. Cu toate acestea, mi-am încălcat încă o dată promisiunea".

A încălcat încă o dată promisiunea. Și-a distrus viața, în lumea de jos. Scriind. Negând mesajul "contemplatorul solitar" de odinioară.

KARAOKE ADRIAN BODNARU

Era un arbitru al eleganței.

Când își deschidea cartea,
pe terasă,
ochii îi străluceau atât de tare,
încât apăreau imediat rame
din fluturi de noapte vii,
la Optica.

Toți bărbaii trecuți de patruzeci
se grăbeau să ceară nota de plată,
cum se așezau la mese.

Ștergeau lentilele de praful aripilor
și se lăsau admirați de iubite,
pe sec.

Bolile de inimă erau amintire,
iar speranțele de viață,
în pragul nemuririi.

Se aștepta,
din clipă în clipă,
ca Premiul Nobel pentru Literatură
și cel pentru Medicină
să fuzioneze.

Oricum,
în ultimii nouă sute cincizeci de ani,
de când ne luase în taxi,
el era singurul nominalizat
la amândouă.

FOTOTECA ORIZONT

Radu G. Țeposu, Daniel Vighi și Adriana Babeți în croaziera scriitorilor din toamna lui 1994

BANATUL, ISTORIE VIE MARCEL TOLCEA

Eugeniu de Savoya, Aurel Cosma, Carol Telbisz, Ștefan Jäger, Traian Vuia, Ormós Zsigmond, Victor Vlad Delamarina, Pavel Chinezu, Bartók Béla, Dionisie Linția, Nikolaus Lenau, Iolanda Balas, Carol Brocky, dr. Karl Diel, Elena Lungu-Puhalo, Traian Lalescu, Miron Cristea, Blaziu Guban, Aca de Barbu, Ștefan Dobay, Sever Bocu, Károly Küttel, Eftimie Murgu, C.D. Loga, dr. Ernst Neumann, Gheorghe Leahu, dr. Pius Brânzeu, Iosif Ivanovici, Stan Vidrighin, Julius Podlipny, Plautius Andronescu, Paul Neagu, Petre Stoica, Mariana Drăghicescu, János Bolyai, Romul Ladea, Ștefan Kovács. Luță Ioviță, Franyó Zoltán, Tata Oancea, Gh.I. Tohăneanu, George Devereaux, Eugen Todoran, dr. Louis Țurcanu — o listă de nume din istoria Banatului, din varii domenii, de la cultură, la știință, la administrație sau sport. Despre unii se știu multe lucruri, despre alții, mai nimic. Unii fac parte din trecutul îndepărtat, alții — dintr-un trecut foarte apropiat din care au dispărut din cauza unei amnezii de care omul modern suferă. Nu știu dacă ceea ce scriu acum poate avea o valoare epistemologică, dar mie mi se pare că, în România, nu există un tip de memorie neutră, ci una care, prin exces, mitologizează habotnic. Și, de regulă, puține personalități laice scapă unei asemenea transformări nocive a memoriei în exact opusul ei.

Așadar, cum mai poate fi făcut cunoscut trecutul Banatului (cam ignorat de istoriile oficiale), într-o epocă a hipercomunicării? Mai precis, cum se poate ca acest trecut, aceste personalități să fie aduse la cunoștința locuitorilor Timișoarei, ai Banatului, într-o modalitate simplă, accesibilă, eficientă și memorabilă?

Specialiștii au scris despre oamenii importanți ai istoriei Banatului cu competență, dar nu și adecvat percepției de acum: sunt texte lungi, fatalmente sufocate de cazuistică, conform exigențelor cercetării științifice, și, prea adesea, multe dintre acestea, redactate într-un stil encomiastic, retoric, greoi.

Acum aproximativ un an, împreună cu directorul Muzeului Național al Banatului, Claudiu Ilaș, am gândit un proiect care să popularizeze toate aceste personalități cu ajutorul a trei "canale" de comunicare: afișajul stradal, blog și pagină Facebook, happeninguri în zona pietonală. Proiectul, cu numele *Banatul, istorie vie*, a devenit operațional din iarna lui 2016, iar acum a intrat într-o nouă fază.

Așadar, vă invit să vizitați blogul <http://banatulistorievie.ro> și pagina de Facebook "Banatul, istorie vie".

UNIUNEA SCRIITORILOR DIN ROMANIA

FILIALA TIMIȘOARA

CALENDARUL ANIVERSĂRIILOR 2017 AUGUST

- 3 august 1943 s-a născut **Aurel Turcuș**
- 3 august 1943 s-a născut **Cornel Ungureanu**
- 7 august 1974 s-a născut **Valentin Mic**
- 10 august 1943 s-a născut **Ivo Muncian (Ivan Munteanu)**
- 18 august 1950 s-a născut **Baltazar Waitz**
- 12 august 1946 s-a născut **Tatiana Flondor Arieșanu**
- 15 august 1942 s-a născut **Horst Fassel**
- 17 august 1949 s-a născut **Ana Pop Sârbu**
- 23 august 1938 s-a născut **Dușan Petrovici**
- 25 august 1955 s-a născut **Ilie Chelaru**
- 26 august 1946 s-a născut **Vasile Bogdan**
- 26 august 1960 s-a născut **Nicu Ciobanu**

BUCUREȘTI 2099 (I) CĂLIN-ANDREI MIHĂILESCU

Pe la sfârșitul secolului XXI, copiii copiilor mei s-au dus să vadă Bucureștiul, fosta capitală a României. Obişnuiesc să mă reincarnerez, ca toți băieții din familia mea, o dată la trei generații. Aș putea să vă spun povestea asta la persoana I, dar asta nu se mai obișnuiește de când cu tărășenia cu mutarea. Mutanții de azi vorbesc doar la persoana a III-a, și din respect, și pentru a rămîne realiști, conform doctrinei de la munte. "Hands off the first person! That ain't no Kosher anymore in the colonies!", a sugerat stentorial dl. Col. Stanford în discursul de la Cîncea. Cum legea a fost întotdeauna o sugestie în România, zisa colonelului a fost luată în serios. Da, este o limitare, dar e spre binele tuturor. Și e și natural să fie așa, de vreme ce latina continuă să se simplifice în limbile romanice de azi. Uite, cazurile oblice la francezi, cum au dispărut ele. Noi, mai naturali, am eliminat persoana I. Din verbe, din pronume, din proverbe și reclame. Doar în cazuri speciale se mai poate folosi persoana a II-a. Considerîndu-l pe acesta a fi un caz special, mi vă adresez, ca pe vremuri, la persoană și vă spun că puteți să-i spuneți "Mihai" celui ce vă scrie aici.

Mihai s-a dus la București — urbe despre care auzise o mulțime de lucruri și părea să-și amintească altele — împreună cu Andreea, sora lui mai mică, care fusese premiantă în cele mai bune școli din Toronto, iar acum tocmai terminase anul al doilea la medicină. Mihai era cu ea. Bunică-su, insistent educat de Mihai în acest sens, îi povestise acestuia toată copilăria despre lucruri împlinite cu un veac înainte; ba îl și trimisese în fiecare vară a copilăriei la București și prin împrejurimi, și la Doi Mai, și în munți, ca să cunoască țara. În fiecare an, spunea bunicul, cei de acolo se plîngeau că așa nu se mai poate, că de ce au murit oamenii ăia la revoluția din 1989, că politicienii sînt ultimele otrepe și ceilalți securiști au sugrumat economia. O lume de șpagi și de șmecheri, asta era mai toată țara, zicea bunicul. Îți dădea unul bună ziua, tot șpagă era; sau la mișto. Și mizeria aia morală s-a întins ca pēgra, că nici după cincizeci de ani de la darea comunismului jos de la putere, românii tot nu tăiaseră munții cu nici o autostradă. Cică, din dragoste de natură. Cică erau frați cu codrul. Că de-aia au furat din el pînă au rămas munții chei și românii fără rude.

Alte vremi... Acum Bucureștiul e înconjurat de o autostradă circulară, din care pornesc patru mari autostrăzi, care împart orașul în opt sectoare, fiecare purtînd numele cîte unui erou celebru din istoria națională. Dar, știți vorba veche: "cam tîrziu"? După ce toată lumea s-a tot plîns de lipsa căilor de acces, cum s-au terminat autostrăzile din București, cum a fost mutată capitala la Brașov, conform unui vis vechi. O mulțime de oameni vruseseră asta, și nu de azi, de ieri. Brașovul era în centrul țării, era apărat de munți, era în colțul provinciei morale a țării, izul nemțesc încă se putea simți pe străzile lui, mai ales cum urcai în Șchei. Astea sînt citate. Mihai și Andreea știau lucruri diferite despre România, că Andreea nu se reîncarnase. Femeile din familia noastră au fost întotdeauna unice. Ghidul a venit la aeroportul "Vuia" din Ploiești și, în scurtul drum către fosta capitală, le-a povestit că Bucureștiul suferise,

și anume o transformare totală. Și Constantinopolul, a spus Michael Ionescu, rămăsese, după cucerirea vesticilor, doar un pîlc de sate despărțite de pîlcuri de pomi (Andreea crede că lui Michael îi plăcea să repete pentru că româna lui nu era up to par), de cîini vagabonzi, și totul implodase între fortificațiile acelea formidabile, prin care turcii au încercat o groază de vreme să intre. La București era altfel, ca întotdeauna. Orașul nu avusese niciodată fortificații — era postmodern: biserici cît încape și nici un zid care să le apere. Se considera apărat de Sfîntul Gheorghe (cel cu sabia și cu biserică în centru). Nici turcii nu-l mai atacaseră de mult, de cînd li se opusese un grup de pompieri, făcîndu-i să nu mai înțeleagă nimic, doar orașul avea un rîu care-i trecea prin centru.

—Totuși, de ce s-a mutat capitala?

—Plecaseră prea mulți după toate alegerile alea aiurite și colapsul economic din anii 20-30 și după ce securiștii au început să conducă țara pe față. Au plecat oamenii; mai ales în vest, dar și în Scandinavia. Cînd populația a scăzut sub zece milioane, Bucureștiul a devenit un moft prea scump. Și experimentul ăla cu hipnocentralele îi făcuse pe mulți să dispară de pe fața pămîntului. Disparuseră librăriile, cinematografele, școlile, spitalele — s-a dus și capitala. Au rămas bisericile, dar nici astea nu mai formează demult o rețea... O vreme au bîntuit sataniștii, ăia care strigau "Să mai apară o dispariție!" Și Frăția Antenorilor, care a făcut prăpăd după cutremurul din '42. Acum o să dăm un tur standard, de două ore, a spus Michael.

Întrînd în oraș pe autostrada DNA1 cu vreo 70 la oră (de la 60 în sus ești considerat înarmat și nimeni nu trage în tine), Andreea și Mihai și-au dat seama de îndată că aici poveștile bunicului nu se mai potriveau. Trecerea vremii își rîde de precizia poveștilor; știau ei profeții biblice cîte ceva. Autostrada era goală. Doar cîte o mașină arsă, alta zob, multe embere făcute țandări, dar asta pe margini, printre buruieni.

—Să vă fac o hartă politică a zonei, zice Michael. Așa! După ce s-a mutat capitala, guvernul, administrația, Academia și toți ceilalți mari șmenari, orașul a rămas de izbeliște. Atunci să vezi schimbări, a zis Michael. Metrourele au mai mers un an, doi, dar s-au oprit (acuma puștii mai îndrăzneți își fac cazemate în tunelurile metroului sau prin vagoanele ruginite); la fel și troleibuzele, autobuzele, tramvaiele, ba chiar și trenurile, că nimeni nu mai cumpăra bilete, așa că toate au dat faliment. Deh! Nu prea mai aveau oamenii unde să meargă. Într-o noapte s-a furat și aeroportul de la Otopeni. Cel de la Băneasa era de mult un lan de lucernă. Nu mai rămăsese nici o fabrică în București; nici Ateneul; băncile și bisnisurile mai mari o șterseseră primele către noua capitală, sau la Timișoara sau la Cluj (ne-a arătat cu degetul pe o hartă unde erau acelea; țară, totuși, mică — cît de la Ottawa la Windsor).

—Și la Iași?, o făcu Mihai pe deșteptul.

—Din '59 Iașiul face parte din Confederația Nistro-Pruteană. Altceva nu se mai știe de el.

—Adică e ca la Detroit, zice Mihai.

—O fi. În București, dacă mai sînt cincizeci de mii de oameni; poate chiar mai puțini, dar toți înarmați pînă în dinți.

MEMORIA BINELUI ȘI A IUBIRII

MONICA PILLAT

– De ce era rău / negativ / nepotrivit să ai ca ascendenți pe Brătieni sau pe cei din familia Pillat?

– Era rău pentru regimul comunist să persiste memoria trecutului nostru istoric și cultural, deoarece îi oferea un termen de comparație care îl dezavantaja. Totul trebuia să înceapă de la zero. Noi veneam din familii vechi, ale căror nume trebuiau să fie șterse.

– V-ați gândit cum ar fi fost, cum ar fi putut să fie viața dumneavoastră dacă nu era comunismul? Unde ați fi fost? Unde, tatăl? Unde mama dumneavoastră?

– Nu m-am gândit. Nu ne naștem la întâmplare într-o anume epocă, într-un anume loc, într-o anume familie. Viețile noastre au avut un rost, chiar dacă au fost marcate de mari suferințe. Tata a mărturisit odată că experiența închisorii l-a apropiat de Dumnezeu, mama a avut sentimentul biruinței. În ce a constat această biruință? În faptul că a înțeles sensul catastrofelor prin care a trecut.

– La Miorcani, bunicul dvs, Ion Pillat, trăia statornicia și, mai spuneți dvs, se împăcase cu veșnicia. Tot acel loc e radical altceva pentru tatăl dumneavoastră – ceva care vorbește despre dramă, despre o pierdere majoră. Dar pentru dumneavoastră ce e acel loc?

– Miorcanii pentru mine sunt o rană vie. În 1970 l-am însoțit pe tata la o sărbătorire a bunicului meu, organizată la Botoșani de Comitetul de cultură al Consiliului județean, iar apoi la vechiul conac al familiei, transformat în casă de nașteri. Am ajuns noaptea la Miorcani, unde ne aștepta tot satul cu lumânările aprinse. Era ca la Înviere. Oamenii credeau că dacă se întoarce fiul "boierului" acolo, vremurile se vor schimba. Tata a fost zguduit de înfățișarea de atunci a locului, pe care nu-l mai recunoștea. Începând din anii 80, când am tot revenit cu mama la Miorcani, invitate de autoritățile locale la festivități culturale din seria "Toamna pillatiană", am descoperit spitalul transformat în dispensar, apoi într-o clădire dezafectată în care profesorii din sat doreau să amenajeze un muzeu al familiei Pillat.

Am adus în timp acolo tablouri ale bunicii mele, pictorița Maria Pillat Brateș, volumele cu operele poetului și ale fiului său, piese de mobilier aparținând familiei, fotografii, covoare românești, perdele, pe care mama le-a aranjat frumos în spațiul fostei case a administratorului conacului. Odăile goale s-au umplut de atmosferă și de culorile care au îmblânzit pustiul. La începutul anilor 90 însă, căldura, cu care eram de obicei întâmpinate, a dispărut cu totul. Primarul ne-a primit în silă, cu o vădită ostilitate, insinuând că "boierii se întorsese să își ia înapoi pământurile". La simpozionul care a avut loc la Miorcani, el a declarat că Ion Pillat ar fi complotat la răsturnarea Guvernului Petru Groza. I-am răspuns indignată că la prezumtiva dată poetul era mort. Atunci a tăcut, cu o strâmbătură. În 2002 am aflat din presă și de la radio că muzeul

de la Miorcani a fost prădat, tablourile, mobilierul, covoarele și perdelele au fost furate, cărțile - aruncate pe câmp, fotografiile – rupte. Poliția locală a reușit să recupereze doar trei tablouri, o ladă săsească și câteva fotografii de familie. Puținele lucrurile salvate se află în depozitul Muzeului de artă din Botoșani. Nu s-au identificat nici până astăzi prădătorii. După această devastare, mama a dorit să doneze conacul și parcul Uniunii Scriitorilor pentru a le proteja de viitoarele devastări. Donația a fost refuzată din lipsa fondurilor pentru reparații.

Atunci mama s-a adresat Mitropoliei Moldovei pentru a lua proprietatea în grijă. Î.P.S. Daniel Ciubotea a fost încântat să preia donația și și-a luat în scris angajamentul să transforme conacul în Centru Pastoral Cultural Ion Pillat. De atunci au trecut 15 ani și Mitropolia Moldovei nu a făcut nimic pentru reabilitarea clădirii, declarate monument istoric. Ba mai mult, de câțiva ani, preotul satului a transformat încăperile în atelier de tâmplărie, fapt care a dus la o gravă deteriorare a casei. I-am scris Î.P.S. Mitropolit Teofan, solicitându-i să facă demersuri, conform vechiului angajament din actele oficiale ale donației, pentru salvarea de la ruină a conacului. Au mai trecut doi ani de la promisiunile primite. Nu știu dacă între timp nu se va prăbuși definitiv clădirea.

– Ce înseamnă pentru dumneavoastră memoria? Care e, așa-zicând, cea mai fidelă traducere personală, la nivel de conținut, pentru acest termen – "memoria"?

– Memoria este imaginea lăuntrică a construirii ființei noastre în timp. Poetul englez Alfred Tennyson declara în poemul *Ulise*: "eu sunt făcut din tot ce am trăit".

– Cum se protejează memoria? Cum protejați ceea ce este, pentru dumneavoastră, prețios?

– Pentru uceniciei lui Isus, memoria a fost o comoară pe care au purtat-o cu ei și au împărtășit-o lumii de pretutindeni. Amintirea învățăturilor Lui le-a dat puterea să facă minuni, să înfrunte cu seninătate moartea, să devină ei înșiși făclii ale neuitării. Nu poți să aperi această memorie decât prin iubire. Pentru Iuda, memoria trădării s-a transformat într-un coșmar cu care nu a mai putut trăi și de aceea și-a pus capăt vieții.

– O să vă pun, direct, o întrebare care e destul de crudă și care mă macină și pe mine de multă vreme: ce nu (mai) poate salva memoria noastră?

– Deznădejdea. Memoria cea bună, în sens christic, este atributul Învierii. Dacă ignorăm acest adevăr, ne condamnăm noi înșine la moarte, adică la uitare.

– Cum vă jucați cu (gîndul la) tatăl dumneavoastră cînd erați mic?

– Tata mi-a deschis orizontul imaginației, atrăgându-mi atenția asupra puterilor fermecate ale minții. Neștiind încă să scriu, desenam basmele pe care mi le citea. Uneori jucam împreună, pe roluri, poveștile, intrînd în pielea personajelor. Preferata noastră era *Prințesa cu bobul de mazăre*, de Andersen.

Eu eram prințul, iar tata – prințesa. Într-o seară de vară, am așteptat-o amândoi la marginea pădurii pe Albă ca Zăpada. Nu m-a întristat cătuși de puțin întârzierea ei, era oricum prezentă, acolo, în capul meu. Tata îmi spunea adesea povești inventate de el anume pentru mine. Ca să nu le uit, le-am așternut pe hârtie. Pe atunci aveam 12 ani, iar tata intrase în închisoare.

– Dar cu mama?

– Cu mama mergeam la bisericile din jurul Bucureștiului. Pe pereții înnegriți de fumul lumânărilor, ea încerca să descifreze alte povești, pictate cândva de meșterii zugravi, și îmi era drag să mă uit la ea cum cerceta ciudatele umbre de pe ziduri, căutând să le curețe cu privirea de ravagiile timpului. Îmi aduc aminte și de plimbările noastre prin câmpurile cu flori din vechea Eforie, când culegeam împreună imortele, ori când ne aplecam să luăm câte o cochilie de pe plajă. Acum, când merg pe malul mării, o chem în gând să mi se arate în scocile subțiri, trandafirii, pe care le strîngeam cândva. Întotdeauna îmi răspunde.

– Ne salvează visele? Cîndva ați scris și publicat *Invitație la vis – 8 povești vindecătoare*. Chiar: ce fel de vise sînt salvatoare?

– Visele sunt un fel de imortele. În somn regăsim tot ce am pierdut. Ne înconjoară cei ce nu mai sunt. Și scrisul e o cale de îmblînzire a suferinței. De aceea cred că cel mai prețios dar cu care am fost înzestrați e mintea. Cu ea putem călători în nevăzut, cu ea ne înălțăm, cu ea ne putem cufunda în abis. Depinde de noi, cum spunea Nicolae Steinhardt, vorbind despre Don Quijote, să facem din realitate o tavernă sau un castel.

– Care e cel mai frumos vis pe care l-ați avut cu tatăl dumneavoastră? Dar cu

mama dvs?

– Am caiete întregi de vise cu tata. Le-am scris ca să nu le uit. Într-o noapte am visat că tata se întorcea acasă, iar eu îi ieșeam înainte spunând: "Ce rar vii să ne vezi!" iar el îmi răspundea: "Eu sunt aici întotdeauna, tu ești cea care vii rar". Într-un vis, mama mă sfătuia: "Fii mai bună cu tine însăși!" "Cum adică?" m-am uimit eu. "Nu te mai lăsa locuită de alții".

– Putem să provocăm visele noastre – și nu mă refer la cele pe care le putem avea cu ochii deschiși? Sau ele vin de undeva, dintr-o zonă de nestăpânit cu mintea noastră?

– Nu știu, dar cred că memoria, care este iubire, ne învăluie protectoare așa cum pământul e apărut de atmosferă să nu fie ars ori înghețat.

– Dar putem avea grijă de visele noastre?

– Mai curînd aș spune că visele au grijă de noi. Ceea ce putem face noi e să nu le uităm, atunci când ele ne sunt reazem ori călăuze.

– Cum ați înțeles, cînd mai precis, că rudele dvs cele mai apropiate nu sînt chiar oameni obișnuiți?

– Ce înseamnă oameni obișnuiți? Cu toții purtăm în noi o scînteie divină.

– Și cum a funcționat această conștiință, intuiesc că timpurie: în sens bun și în sens rău? Sau, altfel spus – ca povară și ca "motor" pentru dumneavoastră?

– Nu am simțit niciodată povara apartenenței la familia mea, dimpotrivă, m-am socotit posesoarea unui tezaur extraordinar de dragoste, spiritualitate și cultură. Am luat lucrurile așa cum au venit, ca încercări de la Dumnezeu, și m-am rugat să le trec cu bine. Acum, când cei dragi ai

mei nu mai sunt pe această lume, mă lupt să nu-i acopere uitarea. Fiecare carte de-a lor, publicată de mine ori reeditată, e o lumânare aprinsă, pe care o dau mai departe celorlalți.

– **Cum îl aduceți înapoi, în prezent, pe tatăl dvs? Întrebarea aceasta s-a născut dintr-o replică de-a dvs, de acum câțiva ani, atunci când ați spus că, odată cu Așteptînd ceasul de apoi, a fost ca și când tatăl dvs s-a întors... Cum îl mai aduceți înapoi, asta vreau să vă întreb?**

– Am căutat să îl aduc în prezent mai întâi prin reeditarea operelor lui și în acest sens Editura Humanitas mi-a oferit posibilitatea de a publica între anii 2010-2015 seria de autor Dinu Pillat în 6 volume, într-o ediție îngrijită de George Ardeleanu și de mine. În al doilea rând, cu sprijinul Muzeului Național al Literaturii Române, am organizat din 2006 până de curând mai multe întâlniri literare "In memoriam. Dinu Pillat", la care au participat renumiți scriitori, critici și reporteri. Evenimentele s-au desfășurat fie în Rotonda 13, fie în camera Colecției Pillat, amenajată în 2008 și găzduită provizoriu în Casa Memorială Liviu și Fanny Reboreanu. Mi s-a promis că această Colecție va primi un spațiu de expunere în noul sediu al Muzeului Național al Literaturii Române din Calea Griviței. De vreo trei ani, la vila Brătenilor de la Florica, devenită Centrul Cultural I. C. Brătianu, au loc în fiecare toamnă comemorări și simpozioane dedicate lui Dinu Pillat. Pe 27 iunie, anul acesta, la Bistrița, părintele poet Ioan Pinte a m-a invitat la o sărbătorire închinată familiei mele. Î.P.S. Andrei Andreicuț, Mitropolitul Clujului, Maramureșului și Sălajului, care, după evenimentul cultural, a slujit și la parastasul de pomenire a tatălui meu, m-a privit lung și a spus că îl vede prin mine, ca printr-o fereastră, pe Dinu Pillat.

– **Aveți multe fotografii în jurul dumneavoastră. "Colace de salvare", le-ați spus cândva. Care e povestea lor? De ce e nevoie de ele?**

– Fotografiiile sunt prelungirile vizibile ale memoriei. Vin din trecut ca să ne vegheze prezentul. Aș spune că sunt nu doar imagini ale timpului trăit, ci și praguri spre nevăzut, deoarece ființele din pozele de demult, continuă să fie cu noi chiar după ce au dispărut din această lume. De pildă, fotografiile părinților ori ale bunicilor ajung treptat să devină mai tinere decât noi, în vreme ce noi, deși îmbătrânim, rămânem mai departe sub privirea lor, la fel de copii ca mai înainte, când eram împreună cu ei. Ca și amintirile, chipurile înrămate ne apără de singurătate, ne ocrotesc în clipele de cumpănă, ne spulberă teama de moarte.

– **Ce vă amintiți din noaptea în care l-au arestat pe tatăl dumneavoastră?**

– A fost cea mai tristă noapte din viața mea. Ne-am trezit în toilul nopții cu niște indivizi îmbrăcați în negru care au început să scotocească prin casă, să răvășească volumele din bibliotecă, să cotrobăie prin sertarele biroului. Mi-l aduc aminte pe tata stând pe marginea patului, alb la față, pe mama și pe bunica mea rătăcind prin odăile întoarse pe dos, îmi sună și acum în urechi ciudata noastră muțenie, prin care începuse să vuiască pustiul. Tata s-a îmbrăcat în tăcere, mama i-a pus într-un mic sac maroniu câteva lucruri și apoi el a plecat luat de indivizii în negru. Am știut, fără să îmi explice nimeni, nici înainte, nici după, ce

se întâmplase. Copilăria mea a luat sfârșit în acea noapte, la unsprezece ani și jumătate. Am intrat într-un cenușiu fără vârstă. Numai după ce tata s-a întors din închisoare, după cinci ani și jumătate, mi-am dat seama brusc că eram foarte tânără.

– **Ați aflat în vis la câți ani a fost condamnat tatăl dvs?**

– Da, așa cum am mai povestit, am avut în acea perioadă două vise teribile. În primul, se făcea că tata era în mijlocul unei ape negre care era gata să-l înghită, iar pe mal, de jur împrejurul ei se aflau prietenii lui. El încerca să iasă prinzându-i pe fiecare de mână, dar în loc să se ridice la suprafață, cu ajutorul lor, dimpotrivă îi trăgea după el în adânc, până când au dispărut cu toții. În cel de al doilea vis, eram sub un pom uriaș, ploua cu găleata și de jur împrejur era numai noroi. Lângă mine se afla cineva în haine negre pe care l-am întrebat la câți ani de închisoare a fost tata condamnat, iar el mi-a răspuns "la 25 de ani". Când a doua zi de dimineată am întrebat-o pe mama dacă era adevărat, s-a schimbat la față și a murmurat cu glasul găuit: "Cine ți-a spus?"

– **De ce distruge comunismul? De ce a trebuit să calce peste destinele oamenilor buni? Eu însumi caut un răspuns de adîncime, nu doar istoric, politic ș.a.m.d. De ce a fost nevoie de toate acestea, de aceste crime, în sens fizic și spiritual?**

– Nu știu ce să vă răspund. Ce se poate face când vine tornadă? Când se cutremură pământul? Când lava unui vulcan înghite un oraș întreg? Desigur, veți replica: acestea sunt cataclisme naturale, în fața cărora n-ai scăpare. Dar și istoria e plină de catastrofele create de oameni contra semenilor lor. De ce a trebuit Fiul lui Dumnezeu să moară pe cruce?

– **Dar ziua când s-a reîntors acasă, regăsirea?**

– Așa cum noaptea arestării tatălui meu a fost cea mai tristă noapte din viața mea, tot așa ziua în care am primit cartea poștală a mamei cu vestea întoarcerii lui, a fost cea mai fericită zi din câte am trăit. Dar a fost o fericire care m-a dat cu capul de pereți, atât de teribilă a mea intensitate ei. Eram cu bunica mea maternă la mănăstirea Văratec, unde îmi petreceam vacanța de vară. Acasă, la București, l-au așteptat mama și bunica mea paternă. Părinții mei au venit la Văratec după două săptămâni, timp în care tata mi-a trimis niște scrisori de neuit. Bunica mea nu m-a lăsat să mă duc să îi întâmpin la marginea mănăstirii, de teamă că mă voi arunca în fața cailor de la căruța cu care veneau din satul Coșere. Tata era foarte schimbat fizic și mai ales ochii lui aveau în ei ceva înfricoșător, de parcă răul pe care îl suferise în toți acei ani i se întipărise pe retină. Treptat, alături de mama și de mine, în atmosfera binecuvântată a mănăstirii și în peisajul învălurat al pădurilor de pe dealuri, sufletul lui s-a vindecat, privirea i s-a împlânzit și și-a recăpătat catifelarea. La fel și răgușeala din glas i s-a atenuat cu timpul, vocea redevenindu-i melodioasă, ca altădată.

– **Azi, peste casa familiei dumneavoastră e Biblioteca Națională. Întrebarea mea: a fost aceea superlativul absolut pentru dumneavoastră cu privire la ceea ce trebuie să însemne o casă? A fost, cu alte cuvinte, CASA?**

– Da, aceea a fost și rămâne CASA sufletului meu. Spun că rămâne, deși a fost

distrusă de buldozere, pentru că memoria mea o păstrează cu sfințenie până la sfârșit. În vis, mă întorc mereu acolo, iar aceste reveniri îmi arată din nou puterea minții de a lupta cu realitatea. Dacă ceea ce Meșterul Manole construia ziua, se dărâma noaptea, cu mine se întâmplă invers. Ceea ce a pierit peste zi - casa, oamenii pe care i-am iubit, locurile prin care am trecut -, noaptea, în vis, memoria reclădește, învie, alină.

– **Cum învață despre iubire cineva în viața căruia este, direct la el sau la cei din imediata lui apropiere, așa de multă suferință?**

– Eu pot să vă spun că dacă nu aș fi suferit atât de mult, nu aș fi putut iubi atât de adânc. Am fost de copil învățată de mama că nu mi se cuvine nimic, că tot ce pot nădăjdui este să nu fiu băgată în seamă, că cel mai bun lucru care ni s-ar întâmpla ar fi să fim tolerați de societatea de atunci. Nepretinzând nimic de la viață, am trăit crescândă bucurie a darurilor neașteptate. Arestarea tatălui meu a dus în mod paradoxal la o intensitate extraordinară a coeziunii familiale. Ne-am agățat unii de alții pentru a rezista. Când s-a întors din detenție, după cinci ani și jumătate, am fost devastată de o fericire cumplită. Nu aș fi cunoscut o asemenea stare vreodată. Oare Iov a simțit la fel când Dumnezeu i-a înapoiat tot ceea ce îi luase?

– **Dar despre credință?**

– Atunci când înăuntrul și în jurul tău se face întuneric, dacă nu poți aprinde o lumânare, te pierzi. Tata mi l-a arătat pe Dumnezeu de foarte timpuriu. Mă plimbam cu el pe deal, vara, când ne-a ieșit în cale o bătrânică încovoiată sub greutatea unui maldăr de vreascuri adunate din pădure. Abia mai putea merge și avea răsuflarea întretăiată. Tata a oprit-o și a rugat-o să-l lase pe el să-i ducă lemnele în spate până acasă. Femeia s-a uitat la el, nevenindu-i să-și creadă ochilor și l-a urmat fără grai până la poarta așezării. Eu îi țin minte și astăzi privirea cu care l-a însoțit pe tata. Sunt încredințată că Dumnezeu ne trimite îngerii, sub chipuri omenești. Atunci, pentru un scurt răstimp, am văzut pe viu cum se întâmplă.

– **E, cum să zic, automată această conversie – suferință în iubire, suferință în credință – sau trebuie să se întâmple ceva, încă ceva în plus pentru ca trecerea să fie făcută?**

– Tata i-a povestit surorii sale, Pia, că după zeci de interogatorii cu torturi și umilințe oribile, s-a întors în celulă strivit sufletește și trupește. Cum zăcea zdrobit pe po-dea, L-a văzut deodată în dreptul ușii pe

Isus, ținut pe cruce și atunci a înțeles că rostul îngrozitoarelor chinuri era să îl apropie de Patimile Domnului. Din acel moment nici o suferință nu i s-a mai părut prea mare. Așa se face că, fiind foarte bolnav, cu caverne până la claviculă, a rezistat totuși detenției și s-a mai putut întoarce acasă.

– **Cum e bine să facem, chiar și atunci când sîntem înconjurați de durere și de suferință? Ce e bine să facem? Să avem, bunăoară, ceea ce dl. Pleșu spunea cândva, cu referire la una dintre parabolele din Biblie: ritm, răbdare, încredere?**

– Ar trebui să ne rugăm și să perpetuăm facerea de bine. Altruismul este soluția salvatoare. Mulți se întreabă, când li se pare că sunt loviți de soartă, "de ce tocmai mie să mi se întâmple una ca asta?" Victimizarea nu ajută pe nimeni, în niciun fel. E utilă doar ca scuză și trădează un egoism miop. Dar atunci când nu te distruge, suferința sparge orizonturi, te ridică pe o treaptă mai înaltă, de unde strâmtul e doar un detaliu al largului.

– **Cum trăiați, cum trăiți așteptarea? Ce e așteptarea pentru dvs?**

– Așteptarea e rodire, coacere, ofrandă. Mă pregătesc pentru întâlnirea cu Dumnezeu, nu doar pentru cea de la capătul vieții, ci pentru cea de zi cu zi și noapte de noapte. Când scriu, când mă rog, când visez, când întâlnesc oameni minunați. Chiar și acum când vă răspund la întrebări.

– **Cum credeți dumneavoastră: toate vin la timpul lor sau mai degrabă toate au un timp al lor?**

– Toate au un timp al lor. Romanul *Așteptând ceasul de apoi* a apărut după cincizeci de ani de la pronunțarea sentinței în Procesul Noica-Pillat. Eram la CNSAS, invitată la lansarea de către Editura Vremea a unei cărți despre prigoana comunistă, când cercetătoarea Raluca Spiridon ne-a anunțat că a descoperit dactilograma în biblioteca arhivei. Vă închipuiți ce a fost în sufletul meu când am luat în mâini volumul și am început să-l citesc?

– **După ce în viața unui om se revarșă atîta istorie nedreaptă – Istorie chiar cu majusculă, în sens marxist! – ce (mai) e pentru el normalitatea? Din ce o face? Cum face să nu o uite?**

– Depinde de noi ce alegem să ținem minte. Memoria răului suferit ne face prizonieri, memoria binelui și a iubirii ne eliberează. Iar atunci când suntem liberi sufletește, transcendem istoria.

Interviu realizat de
CRISTIAN PĂTRĂȘCONIU

DE CE IUBIM MEMORIILE LUI HADRIAN?

DAN C. MIHAILESCU
ESEIST, CRITIC LITERAR

Cum dintru început am fost un vajnic cititor de poezie, iar apoi de filozofie, eseu și memorialistică, era normal ca, pentru mine, lectura prozei să nu fie mai mult decât un passe-temps odihnitor, adică aducător de visare, uitare, frivolitate. Pe de altă parte, în adolescență și pînă spre maturitate, m-a atras cu precădere proza virilă, fabulatorie, exploratoare de medii, deplind psihologii variate în scopul configurării unor istorii mentalitare, dar și cu o anume atracție față de psihologism și reflexivitatea eseistic-narativă. Am citit, deci, cu infinit mai multă plăcere Dostoievski, Dickens, Tolstoi, Balzac, Jack London, Hugo, Camus, Thomas Mann și Bulgakov, decât Proust, Faulkner, Gide, Joyce, Flaubert, Virginia Woolf, Sartre sau Hesse. De la noi, însă, am palpitat în egală măsură la Rebreanu și Mateiu Caragiale, la Filimon, Duiliu Zamfirescu și fantasticul eliadesc, la Camil Petrescu, Marin Preda, Cărtărescu, Agopian și Dan Stanca.

Cu vremea, am trecut cu arme și bagaje la memorialistică, literatura epistolară și proza de idei. Pentru mine, marii moraliști ai lumii, de la Eclezias, Epictet, Marcus Aurelius, Seneca, la Pascal, Montaigne, Nietzsche și Cioran înseamnă Literatură coplesitoare, la paritate, ca intensitate și fervoare a lecturii, cu Shakespeare și Dante. Iar astăzi, n-aș da pentru nimic în lume o recitare din memoriile Reginei Maria, ale lui Jünger, Eliade, Argetoianu, Paul Morand sau Ion Ghica, doar pentru a fi la zi cu isprăvile lui Houellebecq, Mamleev, Mo Yan etc.

Pe acest fond, de căutare a înțelepciunii, echilibrului între contrarii și bune resemnări stoice, am descoperit-o pe la 35 de ani pe Marguerite Yourcenar. Iar în ultimii ani, întrebat nu o dată, în public și particular, "care este romanul vieții dvs.", trecând peste enormitatea întrebării, am numit numaidecât *Memoriile lui Hadrian*.

De ce? Fiindcă este o esență de umanitate și filozofia istoriei, o sinteză strălucitoare de moralism, pitoresc psihologic, aventură și lirism, de cinism, reverie, pragmatism triumfător și blândă blazare. *Ars vivendi*, *ars amandi*, *ars moriendi*. O succulentă lecție de viață pentru o cât mai temeinică (și împăcată) înaintare spre moarte.

Cât despre Personaj! Păi, când te simți (și ești) pur și simplu zeu la 40 de ani, stăpânind un imperiu și fiindu-ți permis orice, pentru a ajunge apoi să te sperie umflarea picioarelor și să te bucuri de perspectiva de a intra în moarte cu ochii deschiși - cum să nu devii credibil la modul absolut, indiferent că vorbești de putere, iubire, trădare, suferință, extaz, prietenie, răzbunare, împăcare, ură, fidelitate, cruzime, seninătate, ori de război și împăcare cu strălucirile gloriei și proprii-ți nimicniece?

TEODOR BACONSCHI
ESEIST

Am făcut mereu asocierea dintre Marguerite Yourcenar și Susan Sontag. Amândouă au scris eseuri și romane, au excelat prin inteligență analitică și o imensă cultură, au trăit în SUA și au iubit femeile. Amândouă au avut parte de o legendă antumă care nu le-a scutit (dimpotrivă) de psihodrame personale. Yourcenar și Sontag pot fi citite oricând ca și cum ar fi scris ieri, pentru cititorii de azi; textele lor degajă alchimia unei atemporalități mereu actuale. Și totuși, ceva le deosebește fundamental (în afară de opinia, justificată, că Yourcenar avea talent literar,

pe când Sontag scrie doar alegorice romane de idei). Mă gândesc la așezarea lor politico-metafizică. Susan Sontag era de stînga și simula persuasiv, din paradisiacul ei infern cerebral, empatia față de justiția socială. Yourcenar, dimpotrivă, a fost (poate) ultimul mare spirit "reacționar" al Occidentului: de aici și identificarea ei cu împăratul Hadrian, atât de minuțios documentată în carnetele de note care dublează faimoasele "Memorii" apocrife.

Autoarea lui *Alexis* consideră că pînă și creștinismul e prea de stînga, prea plebeu, prea sentimental. Nu are "organ" pentru cântările davidice ale Ierusalimului, are doar ochi pentru volumetria solară a templului atenian, pe care *alter ego*-ul ei masculin și romanesc o exaltă în registrul moral al unui august stoicism. Hadrian încarnază Logosul fatidic al mecanicii celeste, nu pe cel suferind, răstignit pe Golgota: și are cea mai bună scuză, căci el guvernează lumea romană (adică Universul) înainte de Hristos și după moartea zeilor arhaici, cinici și iraționali, care populasera imaginarul homeric. Hadrian preia fantasma unui spațiu filozofic agnostic și pur, implacabil și desăvârșit în frumusețea lui perfect inumană. Efigia sa, gravată de Yourcenar într-o cameo conceptuală, prefacă pînă și amorul rănit pentru Antinous într-o teoremă a supremei apatii. Un ideal geometric, descărnat și inexplicabil, prezidează acest roman fără pereche, la care revenim ca într-un templu părăsit de vestale, sub stelele reci ale unui empireu infecund.

ALEXANDRU CALINESCU
ESEIST, CRITIC LITERAR

Presupun că în răspuns nu e necesar să se facă trimitere la calitățile literare ale cărții: ele sunt de la sine înțelese. Dar și în continuare este greu să evităm locurile comune și previzibile. Ne plac *Memoriile lui Hadrian* pentru că e o carte în care se vorbește despre iubire, suferință, boală, moarte. Și în care se însinuează, periculos de tentant, gândul sinuciderii. O carte în care aflăm că, spre deosebire de ce ne învață Montaigne, "la méditation de la mort n'apprend pas à mourir". Vedem, de asemenea, cât de tristă e îmbătrânirea ireversibilă a corpului. Îl admirăm pe Hadrian pentru cultura lui, pentru curiozitatea lui intelectuală, pentru deschidere și pentru toleranță. Și pentru, desigur, viziunea lui politică. Cartea este, cu siguranță, un exemplu de îngemănare perfectă a ficțiunii cu istoria, cu atât mai mult cu cât autoarea optează pentru o convenție narativă bătoare la ochi dar care, în chip miraculos, pare de o naturalețe perfectă.

Și, peste toate, iubim *Memoriile lui Hadrian* pentru "*animula vagula blandula*".

SIMONA CONSTANTINOVICI
CRITIC LITERAR,
SCRIITOARE

Pentru că e o scriere care luminează diamantin, din toate unghiurile posibile, realitatea, conștiința. O scriere unică, la care ne întoarcem periodic, intens, ca la o veche iubire.

Pentru că Marguerite Yourcenar face parte din categoria autorilor-canon din literatura universală.

Pentru că ne fascinează personalitatea acestui personaj istoric.

Pentru că, în scrierile cu caracter autobiografic, se află esența vieții.

Pentru că e discurs despre boală și moarte.

Pentru că e multă poezie în această carte. Frazarea bate ritmul inimii neîncetat.

Pentru că Hermogenes e acolo, sfătuitor și tămăduitor. Și bunicul Marullinus, cel care credea în astre, e acolo. Și împărăteasa Plotina.

Pentru că e ghid inițiat în gastronomia antică.

Pentru că este despre voluptate și abstenență, despre lupta cu sistemele, cu limitele de orice fel.

Pentru că intrăm în tuneluri, în firide temporale, descoperim lumi, ne lăsăm acaparați de forța cuvintelor, de liniștea lor tombală, de paradisul pierdut al sensurilor.

Pentru că e artă a seducției. A supraviețuirii.

Pentru că e scrisoare lungă, ca o poveste de dragoste. Ne exaltăm citind, pentru că am pierdut bucuria de a împărtăși cu alții, de a ne spovedi, de a scrie cu penița, scrâșnind pe pielea papirusului virgin.

Pentru că nu îmbătrânește. Prinde-n file de poveste universalii ale ființei umane, trăsături care se repetă, indiferent de epocă.

Pentru că e despre învățătură și ignoranță. Despre contemplare și mister.

Pentru că e trăire autoreflexivă, autoironică, mistuitoare.

Pentru că vorbește despre slăbiciunile și calitățile unui conducător. Despre libertate și formele ei.

Pentru că întoarce cu grație filele unei istorii.

Pentru că e despre cuceriri și abandonuri. Despre blândețe și cruzime.

Pentru că e despre Roma, în primul rând. Despre Atena. Despre Spania. Despre Asia și Africa. Despre munți și râuri, pe o enormă hartă a memoriei antice.

Pentru că e invitație la a reflecta asupra condiției umane.

Pentru că e despre experiențe religioase și derutanta lume a simțurilor.

Pentru că e călătorie în timp.

MARIA HULBER
ESEISTA

"*Suflet mic, suflet blând și călător*" reprezintă una dintre cele mai tulburătoare invocații ce s-au scris vreodată. Iubim acele cărți care ni se prind de suflet, răscolind imagini și plămuiuri cu forța evocatoare a marilor începuturi. "*Întâile mele patrii au fost cărțile*", ne destăinuie Hadrian, iar în filigranul *Memoriilor* sale, rafinat și minuțios imaginate de Marguerite Yourcenar, se întrezărește o misterioasă alchimie a lumilor posibile, de la intuiția unor rădăcini ancestrale cu irizații sacre pînă la structura unui splendid eseu de mentalitate, ce glosează

pe idei generoase privitoare la societate, sistem, civilizație. Atins de presimțiri sepulcrale, într-un timp solstițial al vieții, Hadrian își contemplă trecutul, destinul, imprevizibilul latent în toate formele acțiunilor sale, reunind totul sub semnul celor trei imperative esențiale în jurul cărora își construisese efigia imperială: *Humanitas, Felicitas, Libertas*.

Dincolo de aspectele înșelătoare ale realității, omul își caută, mai ales, sufletul, esența lui eternă. Prin această privire îndreptată nu doar spre trecut, ci și spre adâncimi, asemenea pânzei freactice vioaie și însuflețite, se străpung neașteptate straturi narative ce mărturisesc despre nașterea civilizației sub forța mitului și a gândirii, despre perpetuarea și migrarea marilor sisteme filosofice dinspre spațiul elin spre cel roman, despre natura umană, risipită caleidoscopic în infinite virtualități, despre puterea imperială, ca sursă a păcii, fericirii și libertății, despre voluptățile estetice nebănuite, despre curajul rece și cumpătarea stoică...

Așadar, unei seducții a ideilor îi răspunde, ca un verosimil pendant, seducția istoriei. Centrul descoperă idealul de ordine, înțelepciune și dragoste, iar Roma renunță la exacerbările triumfaliste din epocile anterioare, prelungindu-și ritualurile spre marginile imperiului, care-și menajează, pentru viitor, zvăcnetul vital fondator. Lumea de astăzi poate fi înțeleasă ca o consecință a epocii lui Hadrian.

DAN NEGRESCU
PROFESOR
UNIVERSITAR,
PROZATOR,
TRADUCĂTOR

Mărturisesc dintru început că întrebarea mă intrigă în asemenea măsură prin pluralul ei, încât efectiv aproape că nu pot răspunde; nu cred în amorul pluralist, deci, eventual, *iubesc* invocata scriere. Nu cred în pluralul *iubim* nici în acest caz, pentru că, acceptându-l, am crede că toți au citit cartea respectivă, ceea ce evident e o aberație chiar și în așa-zisa lume "a noastră", ca să nu-i zic literară sau literată. Cartea nobilei Marguerite Yourcenar se încadrează în seria celor cu pretenții – la propriu – față de cititori, deci o scriere care "dă bine" să o ai în raft(uri), chiar fără să o fi citit, dar să afirmi că "am parcurs cartea lui Hadrian"; așa cum s-a întâmplat cu *Numele trandafirului*, despre care persoane care stau prost și cu româna contemporană, afirmau căzând pe spate, că "e extraordinară, mai ales expresiile în latină", netraduse altminteri.

Apoi, același plural poate duce la ideea – realistă, în fond – a adulterului generalizat, cu scuza lui Propertius după care "Nimeni nu-i statornic în iubire". Dar, sordid cugetând, pluralul versus singular, poate naște violul în grup. În fine, nu cred în *iubim* pe cineva sau ceva, pentru că formula e clar demonetizată în o serie de ocazii (lansări de carte, mese de diverse forme, etc.) încheiate apoteotic cu "noi vă iubim" sau "vă iubesc pe toți", ceea ce intră în sfera penibilului incredibil, nu o dată bahic. Și totuși, i-am dat crezare deplină Annei Netrebko; afirma cu sinceritatea artistului liric genial, că "poți iubi și două și trei persoane concomitent" (bărbați – dacă ești femeie, femei – dacă ești bărbat); desigur, după ce o mai și auzi interpretând *Quando men vo...*

Deci, voi specifica faptul că nu iubesc *Memoriile lui Hadrian* – fie și pentru că o anume iubire dă liubavnicul – ci le ador, căci adorația – fără pretenția de a fi mag – latină presupune respect, invocatie rațională. Problema pe care mi-am pus-o adesea este dacă ador *Memoriile*, îl ador pe Hadrianus, sau o ador pe Marguerite???

Nu cred că îi pot despărți. *Memoriile*, așa cum ni se prezintă spre lectură, sunt dincolo de timp, nu sunt ale lui Caesar politicianul (*Commentarii de bello Gallico* – *commentariul* e rudă cu *memoria* și ambele cu *mens*), ci ale minții ca instrument al construcției; Hadrian este *imperator Hadrianus*, un model al puterii exemplare, dar și Hadrian, amantul mintal al Margueritei, după cum ea este scriitoarea, mama oedipiană a lui Hadrian *ipsa scriptione*, rezultând ceea ce ador precum în fața altarului unui zeu.

De fapt, adorația se întinde dincolo de sex, etate, religie și naționalitate, pentru că *Memoriile lui Hadrian* reprezintă ceea ce mi-aș dori, un *opus complexus* (a nu se înțelege *completum* – *cumplit*), adică cuprins și în cuvinte și cu mintea, îmbrățișat cu totul; Hadrianus – unul dintre împărații buni – devenit Hadrian e și Marguerite în ipostază imperială, iar autoarea prin scris devine împărat. În fine, Marguerite Yourcenar merită adorația, căci ea înseamnă Putere a minții generatoare de memorii. Cum altfel decât având un amant clasic?

ADRIAN G. ROMILĂ SCRIITOR, ESEIST

Fragmentar și pe sărite, fiindcă:

– e revoluționar, în construcție și perspectivă, deși a apărut în 1951; avem confesiunea veridică venită dinspre un exponent al lumii romane, realizată cu instrumentele butaforiei diaristice și ale contrafacerii istorice;

– e rezultatul unui efort literar imens (început în 1924), care a implicat renunțări, reveniri, documentări detaliate și manuscrise arse; carnetele de lucru ale romanului sunt autoreflexii care prelungesc specular acest efort, rămânând și ele documente literare ale modernității;

– reînvie istoria prin poveste, conform unui program personal de autenticizare epică a trecutului greco-latin, concretizat în mărturii de jurnal, eseuri și mai ales texte despre Zenon, Minotaur, Electra și Eurydice;

– am vizitat, retroactiv, Roma și *Mausoleul lui Hadrian* (Castelul Sant'Angelo, azi), pe malul Tibrului, încercând să împrumut "ochii deschiși", rafinați și melancolici ai acestui personaj yourcenarian;

– reprezintă tabloul colorat al decadentei unui imperiu care se va destrăma numai pentru a ivi, din cenușă, pasărea Europei;

– mimează convingător memorialistica de manual, aproape de Tacitus, Plinius ori Suetonius;

– emană poezia impresionantă a vizionarismului, a iubirii și a suferinței umane;

– înrămează oglinda unui timp crepus-

cular al Omului, în libertate deplină (suntem în preajma anului 130, zeii Romei muriseră, creștinismul încă nu se întinsese, deci omul era singur cu sine și cu moartea);

– creează fundalul literar pentru două statui celebre, a împăratului-protagonist cu chip elen și a iubitului său exotic, sclavul Antinous;

– seamănă, ca imaginar, cu alte două romane dragi mie, tot "plastografii" eclactante: *Dumnezeu s-a născut în exil* (Vintilă Horia) și *Ultimele însemnări ale lui Mateiu Caragiale...* (Ion Iovan);

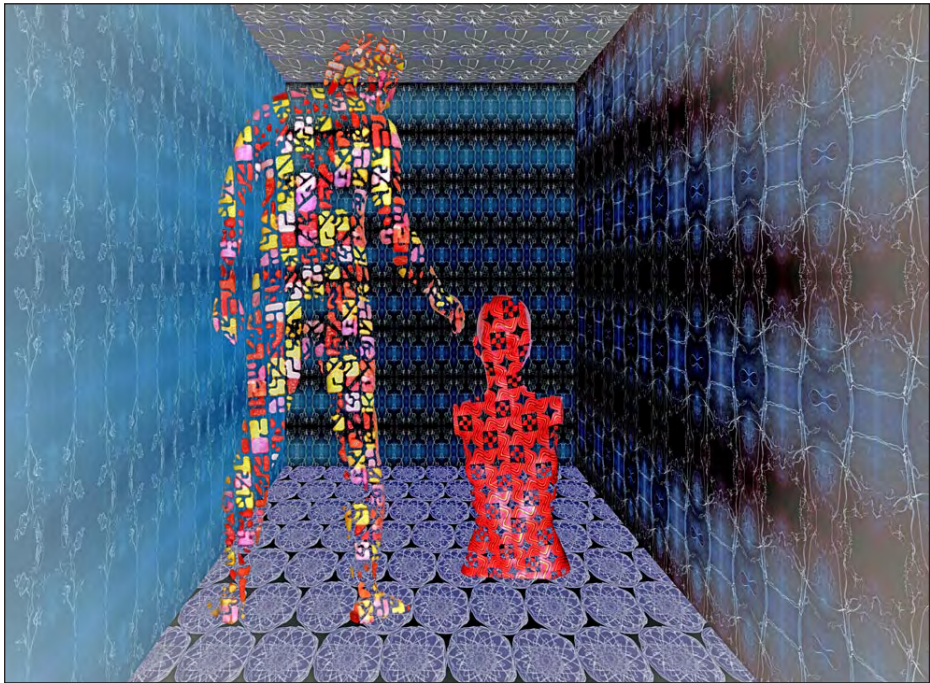
– sculptează, în efigie, cel puțin două fraze memorabile; prima, superbă prin intensitatea ei metafizică, e a personajului Hadrian, aflat pe pragul morții: Suflet mic, suflet blând și călător, tovarăș al trupului meu care te-a găzduit, vei coborî pe meleagurile livide, aspre, pustii, unde nu vei mai fi jucăuș precum obișnuiai odinioară. Încă o clipă, să privim împreună tărâmurile familiare, obiectele pe care neîndoiești nu le vom mai vedea niciodată... Să încercăm să pătrundem în moarte cu ochii deschiși..." (*Memoriile lui Hadrian*, Cartea Românească, 1983, trad. Mihai Gramatopol); cealaltă e a autoarei înseși, din carnetele de compoziție a romanului, și sugerează caracterul imponderabil al oricărei biografii: "Totul ne scapă, și toți, și noi înșine. Viața tatălui meu mi-e mai necunoscută decât cea a lui Hadrian. Dacă ar trebui să-mi scriu propria existență, aș reconstitui-o din afară, cu dificultate, ca pe a altuia; aș apela la scrisori, la amintirile cuiva ca să fixez atare memorii aflate în stare de suspensie. Ele nu sunt decât ziduri prăbușite, bucăți de umbră. A face astfel încât lacunele textelor ce le avem, în ce privește viața lui Hadrian, să coincidă cu ceea ce ar fi uitat el însuși" (ibidem).

FLORIN TOMA SCRIITOR, PUBLICIST

Cred că Marguerite Yourcenar – despre care, pentru că a scris romanul la persoana întâi, s-a spus, flaubertian, că este chiar Hadrian, fapt ce a iritat-o din cale-afară pe distinsa academiciană (*Dacă am ales să scriu Memoriile lui Hadrian la persoana întâi e pentru a nu avea nevoie câtuși de puțin de un intermediar, chiar fiind vorba de mine însămi*) – ar trebui să-i fie recunoscutoare eroului ei, pentru că i-a oferit atât material biografic. De fapt, și-a oferit ea însăși. Sieși. E și adevărat că i-a fost necesar un sfert de veac spre a se hotărî de unde să-l apuce. Cinste autorului ce dovedește atâta paciență (nu întâmplător, ultimul capitol se numește *Patientia*!).

Lunga epistolă a lui Hadrian către Marcus Aureliu, de fapt, o judecată fără nicio indulgență a împăratului, despre viață și moarte, despre libertate și dreptate ("orice lege prea des încălcată înseamnă că nu e bună"), despre putere și iubire (Antinous se simte "*la capătul firului*" în cele mai aprinse decent pasaje despre dragoste!) este, în profunzimea sa, un discurs foarte, foarte modern. Hadrian nu vorbește dintr-o perspectivă istorică strictă, deși autoarea este o doctă cunosătoare a istoriei, ci dintr-una general-umană, filosofică. În esență, ea caută să afle răspuns la întrebarea: *Cum se poate domina omul pe el însuși, pentru ca, mai apoi, să fie în stare să domine sistemul?*

"Mă îndoiesc" – zice el (sau, de fapt, ea, prima doamnă care a fost aleasă membră în Institut de France, schimbând obiceiurile "*Imortalilor*"!) – *că toată filozofia lumii va reuși să desființeze sclavia, cel mult îi va schimba numele. Pot să-mi închipui forme de servitute mai rele decât ale noastre, pentru că sunt mai înșelătoare: fie că s-ar reuși transformarea oamenilor în mașini stupide și mulțumite care se cred libere în vreme ce sunt aservite, fie că li s-ar dezvolta,*

eliminând răgazarile și plăcerile omenești, o poftă de lucru tot atât de furioasă ca pasiunea pentru război la neamurile barbare. Acestei servituți a spiritului sau a imaginației oamenilor îi prefer de departe starea de sclavie reală."

Măcar și numai pentru citatul acesta, pot să spun: iată de ce iubim *Memoriile lui Hadrian* mai mult decât decât... de ce iubim femeile!

ALINA PAVELESCU ISTORIC, SCRITOARE

Da, cred că trebuie să încep prin a recunoaște că mă număr printre cei care iubesc *Memoriile lui Hadrian*. Și de când, tocmai cu această carte, am descoperit-o pe Marguerite Yourcenar, și printre cititorii pasionați ai Margueritei Yourcenar. M-am gândit o clipă să scriu acest text în maniera în care ea a scris *Memoriile lui Hadrian*, anume ca pe o epistolă către un tânăr, în care să-i explic de ce iubesc eu *Memoriile lui Hadrian*. Mi-am zis însă că, dată fiind întrebarea, până la urmă o astfel de adresare nu ar fi tocmai potrivită. Dacă vorbim de iubire, atunci fiecare om iubeste altfel, cu alte motive sau uneori chiar fără motiv. Iar procesul de îndrăgostire e, cel mai adesea, rezultatul unui hazard din care nu poți ști dinainte ce va rezulta. La urma urmei, orice aș crede eu despre carte, e foarte posibil ca un tânăr din zilele noastre, care se va afla întâmplător în compania *Memoriilor lui Hadrian*, să nu se îndrăgostească, ba chiar să le găsească greoaie și plicticoase. Așadar nu, nu voi aborda "didactic" problema, mă voi mulțumi să îmi prezint experiența personală și procesul meu de "îndrăgostire", fără alte comentarii sau recomandări.

M-am intersectat cu *Memoriile lui Hadrian* pe când eram studentă în anul I la Istorie. Am început să o citesc din pură curiozitate științifică, fiindcă mi se părea că e o lectură obligatorie pentru un viitor istoric preocupat de cultura lui generală. Am început ca o studentă conștiincioasă, citind prefața din care am aflat că toate faptele și referințele istorice folosite de autoare sunt complet reale și că i-a luat vreo douăzeci de ani ca să scrie cartea. Am presupus că s-a documentat serios și i-am admirat tenacitatea, dar mi-am zis în barbă – raționament tipic pentru un viitor istoric de pe vremea mea – că i-a ieșit totuși o carte cam subțirică pentru cât material istoric trebuie să fi adunat.

Apoi am început să citesc, descoperind diferența, atât de fină, dar atât de semnificativă, dintre scriitura istorică pur și simplu și literatura istorică. Am descoperit o carte frumoasă, a cărei frumusețe era dată tocmai de faptul că nu avea decât prea puține

în comun cu felul în care învățam noi istoria la școală. O carte în care umanul, departe de a fi minimalizat, redus la paradigme simplificatoare, ține vocea întâi a istoriei. În care se vorbește (și) despre dragoste într-un fel în care nu-mi mai vorbise nimeni până atunci despre dragoste, despre politică, văzută ca arta de a construi pentru viitor, iar nu ca știința de a stăpâni prezentul, despre "oamenii mici" din jurul "omului mare", nu ca despre niște umbre vagi pe pânza istoriei, dar ca prezențe vii, ce se intersectează cu "omul mare" condiționându-i actele, dându-i substanță sau, dimpotrivă, delegitimându-i acțiunile, despre "omul mare", nu ca despre un zeu – căci mitologia politică nu e făcută decât cel mult să organizeze aparențele sau cel mai adesea, doar ca să-i păcălească pe neavizați – dar ca o ființă la fel de vulnerabilă, de fragilă și de supusă incertitudinilor asemeni nouă, celorlalți.

Și cred că ăsta a fost motivul principal pentru care am sfârșit prin a mă îndrăgosti de *Memoriile lui Hadrian*: e o carte care te face să înțelegi că umanul transcende epocile și mentalitățile, că e singura constantă a istoriei, cea mai importantă și cea mai greu de cuantificat. Cumva, e cartea care m-a vindecat de "pozitivismul" judecăților asupra istoriei, m-a ajutat să mă "deschid" spre provocările jocului complex cu trecutul, care poate fi adeseori un joc cu mărgele de sticlă, dar care nu poate fi niciodată separat de dimensiunea sa omenească, fragilă, instabilă, supusă relativului, jocului de umbre, incertitudinii.

Probabil, dacă n-aș fi citit la douăzeci de ani *Memoriile lui Hadrian*, acum aș fi scris epistole didactice către "tineretul din ziua de azi", aliniată conștiincios în tabăra celor supărați că el nu mai seamănă cu cel de pe vremea mea, că stă prea mult pe internet în loc să citească și, chiar și atunci când citește, preferă un anume gen de literatură, considerat mai degrabă facil în alte vremuri, că se uită mai degrabă la filmele făcute după cărți clasice în loc să-i citească pur și simplu pe clasici sau că alege cărțile cu dialoguri, fugind speriat de cele care, ca *Memoriile lui Hadrian*, nu prea au dialoguri, ci doar o densă substanță filosofică. Văzute însă din perspectiva filosofică pe care ne-o înfățișează Marguerite Yourcenar în *Memoriile lui Hadrian*, toate acestea nu sunt decât fireștile mutații ale valorilor, fațada dincolo de care umanul – mereu același în substanța lui – continuă să își croiască, la fel de anevoios și de fragil ca întotdeauna, același drum prin istorie.

Anchetă realizată de
Cristian PĂTRĂȘCONIU

ION STRATAN DE DINCOLO DE MORMÂNT

VASILE POPOVICI

Cum am putea să uităm, fie și pentru o clipă, felul în care poetul Ion Stratan a ales să-și încheie socotelile cu viața? Vorbim de o alegere, dar înțelegem bine că "alegere" aceasta lui i se va fi părut singura cale de urmat, fatală, obligatorie, o ne-alegere în fond. Îl citim azi – și de azi înainte pentru totdeauna – cu această catastrofă în minte și cu împrejurările ei atroce. Moartea mamei și, la două săptămâni, sinuciderea poetului în singurătatea apartamentului, cu un cuțit în piept, în lipsa unei săbii, ca un samurai al locului, pur și impur. Intrarea lui Ion Stratan în moarte, în felul acesta, de o sălbăteacă violență, ca o teribilă pedeapsă de sine, aruncă o lumină definitivă asupra poeziei sale, ce-și pierde astfel orice urmă de aparență ludică, el care părea mereu că se joacă. Poezia lui Stratan preia astfel asupra ei gravitatea ultimă a morții și ne obligă să o privim pentru totdeauna laolaltă cu umbra stranie a acestei înfricoșătoare dispariții.

Un volum postum de Ion Stratan apare azi la editura Tracus Arte sub titlul *La umbra Greciei în floare – poem(e)* –. Îl datorăm unui mare prieten al poetului, Călin-Andrei Mihăilescu, critic și teoretician literar remarcabil, cu o strălucită carieră universitară în Canada. În cuvântul său înainte, Profesorul Mihăilescu spune: "Cu puțin înainte de a-și lua viața din piept, Nino Stratan (1955-2005) îmi dăduse acest volum de inedite – scrise la începutul anilor 2000 – să-l public sau să-l ard. Mi-a fost greu să-l las din mână. Iată-l aici, târziu."

O misterioasă dedicație, "un gând Domnului Caius Traian Dragomir", personaj emfatic al lumii noastre post-comuniste, contrariază oarecum intrarea în universul spiritualizat al poetului optzecist.

Titlul volumului nu face trimitere gratuită la spațiul grecesc. Referințele culturale grecești sunt prezente în aproape toate poemele. Am zice că pășim pe un teritoriu solar, completamente curățat de orice urmă corporală, o lume de forme sculpturale, unde materia și spiritul fuzionează sub cerul limpede al Eladei, dacă n-am ști, pe urmele lui Nietzsche, că lumea iluzorie a formelor solar-apolinice nu are simplitatea pe care avem tentația să i-o atribuim chiar și după ce l-am citit pe filozoful german. Apolinicul este doar o aparență pentru abisul peste care se întinde seninătatea înșelătoare a spiritului. Descrierea Eladei are, la Stratan, puritatea desăvârșită pe care o dau doar *visul și visarea*, fiindcă poetul n-a văzut niciodată altfel decât cu ochii minții splendoarea grecească de marmură, apă și aer ce se degajă din majoritatea poemelor din volumul de față.

Însă înainte de a trece la descrierea Eladei sale, rețin o impresionantă descriere a propriei poezii așa cum apare ea într-unul dintre cele mai frumoase poeme acum editate. Sună premonitoriu, amar, ironic și exact ca o definiție matematică. Iată versurile, să le detașăm din masa vorbelor noastre:

"Ca o naștere în luna a zecea devine Poemul// El, cel mai bicisnic, o lume/ pentru alții, trist ca o sinucidere/ pe Titanic, el,

ghemuit, în timp/ ce în cealaltă cameră moartea își/ face unghiile cu zgomot, o catapeteasmă/ de cuvinte, un ventilator de imagini,/ praful turbat de pe bibelouri, el, nimerit/ morișca unei biserici fără hram, neștiindu-se dacă/ răsare sau apune, confesiunea ta arctică,/ arenă unde spectatorii aplaudă cu mâinile/ mâncate de fiare, areopagul frasinilor, / război de țesut continente, spânzurat de/ o creangă pentru treizeci de argentinieni / degețel, argintică pe ceștile cu furtuni,/ episcop al norilor rugându-se cu ploaia // el, cel mai/ trecut cu vederea."

Cu hiar când îl traducem în limbajul "explicativ", de școală, al prozei critice, poemul își păstrează o parte din frumusețe, cu înlănțuirile lui de imagini, ce obligă poemul să se desfășoare după o logică poetică strânsă, cu pasaje ce decurg unele din altele fiindcă o cer aici mai degrabă sensul, iar dincolo mai degrabă jocul sonorității. Stă poetul în aceste versuri închis în cutia strâmtă a apartamentului său co-locuit de moarte, negreșit același cu cel din știrea de presă câțiva ani mai târziu, iar din celula aceasta se dilată lumea cea mare a imaginației iscate de energia cuvintelor, de praful așternut pe bibelouri, stârnit ca nisipul deșerturilor, de imaginile desenate pe ceștile de cafea, de lumea vegetală ce decurge firesc din simpla incidență a cuvântului "fiare", cu potențele lui multiple, lanțuri pentru poetul condamnat la recluziune și deopotrivă animale sălbatice, fiare într-o pădure luxuriantă; de aici apoi și cascada vegetală, de aici și creanga de care poetul obsedat s-o încheie odată definitiv își prinde funia.

Și ca o linie directoare pentru această evadare dintre pereții strâmți ai locuirii sale:

spiritualitatea poeziei, condiția ei primară, poezia născută greu, dincolo de orice termen normal, catedrală, vortex, vorbire esențială, inaudibilă. Toate acestea se desenează în materia misterioasă a poeziei lui Stratan, decupată savant, cu o mână de profesionist al poeziei, decupaj ce o îndepărtează și în acest fel de proză pentru a spori impresia de emisiune oraculară.

Recitind însă la oarece distanță poemele din volumul de față, găsesc că lumina lor s-a schimbat: soarele Greciei sale e adânc funebru; lumea ei locuită de zei, aflată continuu în zarea mitului, nu e totuși altceva decât altă expresie a morții. Un splendid *Cântec de matelot* ridică această neliniște a ființei la expresia ultimă a grației: "Bate marea ca toaca/ În pieptul meu/ Cel părăsit de un zeu/ Și se ridică talazul./ Thalassa, până la tine./ Aleasa." E aici un sunet blagian profund, din orele cele mai faste ale poetului de la Lancrăm. Iar "Aleasa", se înțelege, nu e iubita, iar poemul nu e un poem de dragoste.

Din când în când suntem izbiți, acesta e cuvântul, fără orice emfază critică de circumstanță, de câte un poem ce nu mai seamănă a poem, a *artefact*, ci a strigăt gol. Cum am putea, în cazul lui Stratan, să-l punem la îndoială? Arta sa nu face altceva decât să nu rateze poemul, e minimul ce i se cere artei sale aici, însă starea ca atare chiar aceasta e, și ea reușește să se transmită întreagă. Ascultați:

"În fiecare seară în patul meu/ stă ghemuit un mort// după cine, după poeme, după/ dragoste, în patul meu zace/ un mort/ / nu-l mai treziți cu cântece/ / nu mai respira/ / nu-l mai hărțuiți cu un răsărit/ fastuos/ sau cu spaima miezului de noapte // în fiecare seară în patul meu/ zace ghemuit un mort/

după cină, după poeme, după dragoste/ mortul de smarald stă ghemuit/ pe inima de apă vie/ în care înnoată peștii vâl de mireasă/ ai trecerii pragului/ disperării/ venind" (morțile anterioare)

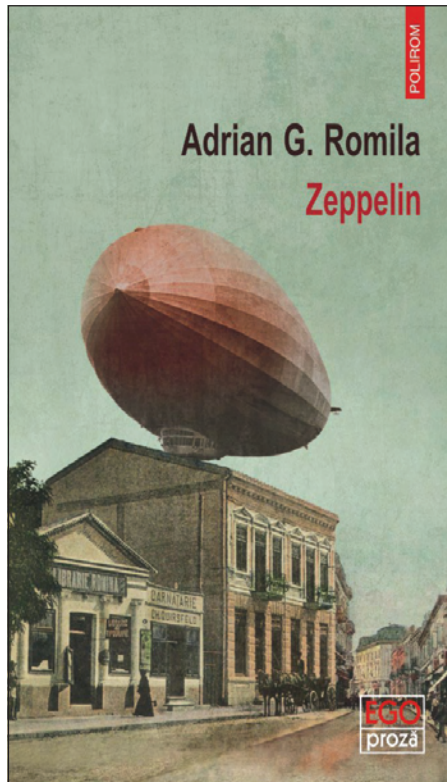
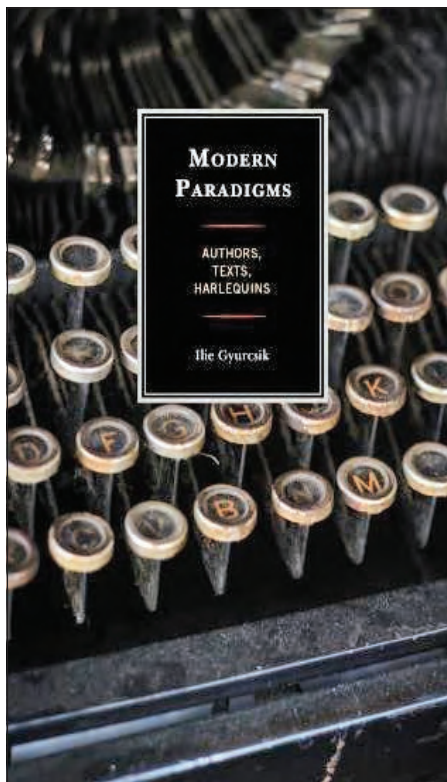
Singurul joc ce și-l permite aici Stratan, ca spre a atenua gravitatea insuportabilă a poemului, e asupra cuvântul *mort*, ce spune ce spune el în mod literal, dar și *mort după ceva*, cum ai spune în glumă *sunt mort după poezie*.

Cu hiar atunci când pare că bolborosește un mesaj indistinct, Ion Stratan lasă impresia că transmite ceva esențial, ceea ce e, poate, starea genuină a poeziei, această aparență de rostire mistică, fundamentală, cvasi-incomprehensibilă, dar imperativă. Precum în *A doua prefață*: "Toate poemele care sfârșesc cu răsăritul/ nu sfârșesc foarte bine/ Așa cum tinerii prin gustul fumului/ la vârsta ingrată// și esteticienii învață cuvinte precum/ stilobat, peristil care acoperă// mii de plaje pierdute, de valuri/ molcome cosite de vântul cu un cântec/ din enciclopedia păpădiei// biletele tactile ale pietrelor de sub apă/ ne ajung la privire prin tălpi, iradiază/ înecul fotografului din/ clasorul de aqua toffana// și acolada sentimentelor noastre// devine arc, alăturând săgeată cu săgeată, // viața cu viață // adulterul spațiului cu timpul"

Nu știm dacă acest volum postum e tot ce a mai rămas nepublicat din manuscrisele unui poet ce a trăit exclusiv prin și pentru poezia lui, titlurile s-au adunat numeroase, fiind astăzi de fapt greu accesibile, publicate la edituri de toată mână. Cum Ion Stratan e dintre poeții contemporani cei mai importanți, o ediție completă și o antologie a celor mai frumoase poeme s-ar impune pentru a da măsura unei opere de prim rang.

Ion Stratan, *La umbra Greciei în floare – poem(e)* –, volum îngrijit de Călin-Andrei Mihăilescu, București, Editura Tracus Arte, 2017.

ORIZONT A CITIT

PARADISUL FEMEILOR: DE LA REPETARE LA FACERE

GRĂȚIELA BENGHA

Discuțiile în jurul condiției femeii par a fi fără sfârșit. Le provoacă trecători opriți în stația de tramvai, le poartă gureși politicieni *on line*. După congestionarea retorică și reverberanța asimetriei raportului masculin-feminin, pare că mai multe despre condiția femeii (plasată în secundar) știu, în continuare, bărbații. Acum mai bine de două decenii, Véronique Nahoum-Grappe observa cerul vicios al diferențelor care stigmatizează și asemănărilor care înstrăinează. Intrate în sistemul de reprezentare socială, deosebiriile dintre sexe sunt exploatate pentru a legitima disproporții de toate tipurile. Inegalitățile determină diferențieri care ajung să fie percepute drept naturale, iar diferențele naturale devin argumente ale inegalității. Și cerul se închide, cu consecințe ușor de ghicit.

Totuși, în 1996, când a publicat *Le féminin*, autoarea era încrezătoare: "entre différences stigmatisantes et ressemblances aliénantes, jamais la possibilité de penser le rapport homme/ femme n'a été aussi ouverte qu'aujourd'hui." Nu posibilitatea de a reflecta asupra raportului masculin-feminin ridică astăzi semne de întrebare, ci perpetuarea judecăților de inegalitate, indiferent de baricadele de pe care sunt aruncate.

Disproporțiile impuse și transmise de o istorie esențialmente falocratică nu s-au oprit la teritoriul politic și social. Femeii i s-a refuzat dreptul de a înțelege realitatea prin educație, pentru că menirea ei ar fi fost statutul derizoriu-reactiv al casnicei și experiența maternității - neratificată social, după cum remarcă Simone de Beauvoir, care o includea în paradigma *repetării* vieții, nu a *facerii*. Firesc, în această așezare strâmbă, i s-a recuzat și dorința de a construi lumi imaginare. Dacă, după cum se temeau bărbații, lectura unei cărți îi poate provoca femeii indezirabila isterie (legând, durabil, boala nervoasă de un uter suspect), consecințele unui act de creație sunt, desigur, nebănuite.

A IMAGINA, A INVENTA

Nebănuite, dar meritorii au fost urmările nu numai în cazul celebru al lui George Sand. În vreme ce locul femeii în societatea veacului al XIX-lea e un subiect care trezește doar interesul cercetătorilor, explicația semnăturii lui J. K. Rowling de pe coperta seriei *Harry Potter* a ridicat totuși (ipocrit sau nu) destule sprâncene. E cunoscută situația în care a fost pusă scriitoarea când a discutat cu editorul publicarea primului volum: recomandarea că ar fi mai bine să nu apară numele unei femei pe copertă a stârnit, ulterior, valuri.

Într-o cultură încă profund patriarhală, în ciuda pretențiilor de a se fi despotmolit din mâlul unei polarizări în care femininul era disprețuitor strivit, o întrebare lansată de Lia Faur și Șerban Axinte duce dezbateră pe tărâmul literaturii. *Cum citesc bărbații cărțile femeilor** nu are ambiția să despartă apele și să tragă concluzii definitive. Nici nu ar fi avut cum să o facă. Aș spune că oferă, în schimb, coordonatele unei hărți pe care *imaginationul* feminin întâlnește (cu seninătate sau inconfundabile tensiuni epistemologice) *inventarea* stereotipă a femeii.

Cum iscodesc bărbații *imaginationul* feminin? Pe care dintre acești termeni așază accentul – pe *imagination* sau pe determinantul lui? Citesc cărțile femeilor căutând o izbândă estetică (asexuată), le fixează un tipar (preconcepțit, inventat) sau caută în ele breșele unui teritoriu fascinant (necucerit)? Ce îi

determină să deschidă sau nu cărți scrise de femei? Are textul un sex? Se impune prin forță robustă sau seduce cu mlădieri senzuale? Se poate vorbi despre o literatură feminină, cu invariante stilistice și tematice? În ce relație intră ea cu literatura scrisă de bărbați? Cum se fac ierarhizările, care e ponderea criteriului obiectiv, estetic și proporția de etanșitate părtinitoare, masculină? Sunt doar câteva dintre întrebările neformulate care-și găsesc, fiecare în parte, mai multe răspunsuri. Căci volumul evită o linie prestabilită. Nu servește o cauză sau alta, ci creionează perspective și scoate la iveală nuanțe mai mult sau mai puțin ignorate.

Cu un poem de Șerban Foarță (în deschidere), cu texte autobiografice, confesiuni, omagii, analize, eseuri și un interviu cu Angela Marinescu (ca încheiere), *Cum citesc bărbații cărțile femeilor* intrigă prin structura compozită. Bărbați și femei din generații diferite și cu puncte de vedere dintre cele mai diverse au fost liberi să-și aleagă forma sub care să reacționeze la provocarea aruncată de cei doi coordonatori: Dan C. Mihăilescu, Bogdan Crețu, Bianca Burța-Cernat, Alina Purcaru, Doris Mironescu, Simona Preda; Adrian Cio-roianu, Dana Pîrvan, Nina Corcinschi, Iulian Boldea, Raisa Beicu, Ruxandra Cesereanu, Doina Ruști, Ioana Bot, Angela Furtună, Maria Pilchin, Aliona Grati, Cristina Hermeziu, Teodora Coman, Melinda Crăciun, Medeea Iancu, Emil Hurezeanu, Radu Vancu, Al. Cistelean, Adrian C. Romila, Dumitru Crudu, Felix Nicolau, Robert Șerban, Radu Pavel, Dan-Liviu Boeriu, Liviu Antonesei. Rezultatul este un volum organizat în trei secțiuni (*A la recherche de la femme perdue*, *Noi, scriitoarele* și *Un bărbat citește o femeie*), în cadrul cărora textele colaboratorilor - cu opinii asemănătoare ori de-a dreptul incompatibile - își răspund, indirect, unul altuia.

În fond, diversitatea formelor și formulor identificabile în volumul coordonat de Lia Faur și Șerban Axinte oglindește întocmai varietatea orizonturilor din care este privită această temă – inclusiv cu fulminante judecăți misogine sau cu neglijarea capcanelor presărate în *background*-ul feminist. (Pe primele le-ar arunca în aer orice recurs onest la istoria

drepturilor civile și a atitudinii bărbaților când femeile și-au spus păsul, de la susținerea parșivă că ei nu fac altceva decât să le apere lor, femeilor, "paradisul" domestic până la impardonabila violență fizică. Cât despre riscurile nesocotirii capcanelor din peisajul literar feminist, le-a menționat Julia Kristeva și nu are rost să le discutăm aici.)

SOCIETATE ȘI (DE)VALORIZARE

"Esența percepției unui gen ar putea fi tocmai doza de autenticitate a cititorului, eliberat de prejudecățile pe care le impune orice societate, inclusiv societatea contemporană", scriu coordonatorii în *Cuvânt înainte*. Perfect adevărat. Dar nu putem să nu ne întrebăm în ce măsură e posibil eliberarea de prejudecăți, când G. Călinescu își găsește încă destui adepți: "dacă ne reprezentăm cu ușurință pe Ovidiu contemplând visător valurile Pontului Euxin, ni se pare grotescă o femeie în aceeași postură cogitabundă. Firesc este ca, în timp ce Ovidiu privește moartea valurilor, femeia să privească pe Ovidiu". Sunt sugestive evocările Ioanei Bot pentru confirmarea unor preconcepții dominante în lumea universitară și în peisajul criticii literare. Și nu numai acolo. Sau reacțiile acide, deconcertante ale membrilor comisiei de admitere la doctorat când Bianca Burța-Cernat și-a prezentat propunerea de temă (*Afirmarea Scriitoarei în literatura română*). Cum traseul pecetluirii (explicit ori implicit) negative a femininului în societatea românească e mai vast decât ne-ar plăcea să credem, întrebarea Alinei Purcaru, preluată dintr-un eseu al unei remarcabile scriitoare americane, Francine Prose, capătă o greutate care depășește acrobația contrafactuală: *dacă numele ar dispărea?*

Referitor la literatură și critică literară, aș decupa măcar două fragmente care mi se par grăitoare. Primul: "nu există o legătură demonstrabilă între sexul autorului/ autoarei și calitatea literară a textului. Dacă însă deschidem spectrul interpretării și acceptăm că literatura poate fi și o formă a memoriei culturale, un discurs care conține și alte valori decât cele expresive [...], atunci cazul merită redeschis. Cu o condiție: să nu se amestece

criteriile, să nu explice reușita estetică prin mesajul «feminin» sau «masculin» al textului." (Bogdan Crețu) Și al doilea segment: "Dacă literatura înseamnă experiență filtrată intelectual și afectiv, atunci experiența feminină - și există zone ale experienței care sunt aproape exclusiv feminine – este la fel de legitim fictionalizabilă ca oricare alta. [...] Femeile pot scrie «feminin», ca Proust și Herta Müller, sau «masculin», ca Hortensia Papadat-Bengescu și Flaubert. [...] Dacă critica literară va înceta să mai fie un club de bărbați solidificat prin refrene misogine consacrate de tradiție, câștigul va fi al literaturii, în cele din urmă." (Doris Mironescu)

În stranițata ei contradictorie, *Cum citesc bărbații cărțile femeilor* arată câtă nevoie este ca, dincolo de literatură, diferența masculin-feminin să fie gândită nu pe axiomele autoîndreptățirii și defăimării, ci pe principiile etice - îndelung cumpănite - ale (re)valorizării omenescului.

* *Cum citesc bărbații cărțile femeilor*, coordonatori Lia Faur și Șerban Axinte, Iași, Editura Polirom, 2017.

NO FILTER

Mihók Tamás e la a treia carte de poezie, a tălmăcit câteva cărți din română în maghiară și din maghiară în română, pregătește antologii, organizează ateliere de traduceri literare și lucrează la un doctorat cu Alexandru Cistelean. Pare că tot entuziasmul vârstei lui (are doar 26 de ani) se coagulează, generos, în jurul literaturii.

Ivite din defolierile straturilor interioare și inserțiile lor în detalii spațiale, poemele lui Mihók Tamás au frăgezime și rezistență când vorbesc despre eșec, obsesie și (auto)calibrare, iubire și singurătate. Pe scurt, *cuticular** profilează o lume în care conexiunea e oricând posibilă, dar în care conectarea veritabilă se dovedește (de prea multe ori) iluzorie: "pentru tine natalia sunt un robot posedat/ de bestia informației și fără adn generez/ versuri despre tine dar nu te cunosc// dacă ne-am întâlnit cândva a fost o coincidență/ dacă m-ai privit cândva în ochi a fost o farsă/ luminile raiului sunt foarte mici doar praf în ochi" (*shazam. urme de viață*).

În poeme ample, din care decupajul e dificil de operat, *cuticular* urmărește vibrația făpturii vulnerate, dar și ex-punerea celui care traumatizează. Măsoară (cu exasperare) suprafețele, fixează (prin notație directă) destructurarea și reconfigurarea exteriorității, iscodește (prin încordarea *imaginationului*) spasmodice straturi lăuntrice. Cum se poate bloca o existență, în cel fel un elan levitațional degheizează prăbușirea agonică? Angoasele și trăirile autodistructive pot fi, totuși,

alungate, iar omul vulnerat – (parțial) reechilibrat. Nu lămuriri aseptice ies la iveală din *cuticular*, ci poezie care transfigurează experiențe cu o intensitate apărută ca o contrapondere la realitatea plată.

Așadar, înșelătoria omogenitate a suprafeței lasă loc flexibilității. Se poate trece, cu deplină adevăre, de la un cod lingvistic la altul, se reunesc mai multe orbite discursive, reactive, poetice etc. și nici una dintre ele nu le invalidează pe celelalte. Dimpotrivă, se îmbogățesc concentric ori se întretaie potrivit unor neașteptate legi interioare. (Un exemplu posibil ar fi *12 puncte moarte ale complexității noastre*.) Desfacerea autoreferențialității în așchii rostogolite într-o zonă care lasă în urmă suprafața plană și sporește în adâncime se produce, în poemele lui Mihók Tamás, cu un soi de perversitate disciplinată expusă *no filter*.

Este multă dezinvoltură în cortegiul tehnic (ori în experimentalismul compozițional) care străbate poemele. Este și varietate a imaginii, cu neașteptate schimbări de direcție dinspre tăietura prozaică spre fantezia aspră a tropilor. Este ardere spontană, și e, totodată, o chibzuită migală, prin care gândul îmblânzește, re-ordonează până și pe cel mai sălbatic duh – nu în sensul de strigoi sau de vedenie, ci de trăire incandescentă și idee. Poezia apare atât ca rezultat al interiorității răvășite, cât și ca produs al cortexului. E frisonant-autentică, așa cum poate fi și rațional-(auto)ironică: "ce dacă din priviri nu-mi mai/ pulsează mișcări de meduză/ iar dintre buze cerculețe de fum/ există rating și după moarte" - *dincoace (extras de cont)*.

*Mihók Tamás, *cuticular*, Bistrița, Casa de Editură Max Blecher, 2017.

DOUĂ ROMANE: SURVOL ÎN ZECE TREPTÉ

CRISTIAN PATRAȘCONIU

Cine a citit proza publicată de Gabriel Chifu poate face cu ușurință această apreciere: recente sale două romane sunt construcțiile cele mai elaborate și, totodată, cele care pun în joc cea mai mare densitate ideatică. Spun "ideatică" și am în vedere un sens cât se poate de larg al cuvântului: romanele invocate – să le și numesc, în ordinea în care acestea au fost publicate: *Punct și de la capăt* (Editura Polirom; 2014) și *Ploaia de trei sute de zile* (Editura Cartea Românească; 2017) – convoacă o mulțime de domenii / discipline în care își ancorează intriga, structura, ideafia, parabolele, sensurile și direcțiile de acțiune. Fără să "atac" tematica lor în mod direct, propun mai jos un survol asupra acestora – cu simpatie și empanie de cititor (relativ) recent al lor. Desigur: ceea ce voi face imediat mai jos este, totodată, și o invitație călduroasă la lectura acestor cărți.

1. Pe coperta ultimă din *Punct și de la capăt* este reproducă o remarcă a domnului Nicolae Manolescu pe care o putem lua ca fiind una cu bătaie lungă: "Probabil lucrul cel mai important este că personajul așa-zicând pozitiv, Octavian, este mai pregnant psihologic decât cel așa-zicând negativ, Damian." Formula este, cum spun, cu bătaie lungă pentru că ea nu descrie doar o stare de fapte – și, strict din acest unghi, al faptelor care "argumentează" o idee, lectura cărții confirmă, abundent, adevărul acesteia.

2. Ea dă seama și despre altceva – îmi vine să spun despre *dorsala* romanului domnului Chifu, despre ceea ce, cu o formulă voit generală, putem numi "romanul binelui". Căci există un fel de lumină densă, de adâncime, care ține *particulele* și *corpusculele* acestui roman. Lumină, și nu întuneric! Lumină care, nu sînt deloc original aici, dar nici nu este nevoie, *luminează întunericul* (inclusiv întunericul care există, care e descris și sugerat în carte) și pe care *întunericul nu o poate cuprinde*. Există, de fapt, numeroase situații, argumente românești, pasaje de introspecție, pilde încorporate în roman, direcții de evoluție a intrigii cărții care merg spre această direcție fundamental spirituală.

3. Pe o infrastructură a *nevăzutului*, a spiritului stă și *Ploaia de trei sute de zile*. Romanul e o distopie, dar nu numai atât. Dacă în *Punct și de la capăt* *dorsala* e, așa-zicînd, mai ușor de reperat, în cel mai recent roman al lui Gabriel Chifu avem, poate, nevoie de un fel de adjuvant pentru a o vedea. Să spunem așa: avem nevoie de un test al oglinzii. Cu un asemenea instrument la îndemînă – nu, desigur, în mod direct, ci în felul în care, în analiză, în hermeneutică, avem uneori nevoie să întoarcem lucrurile –, cu o perspectivă pe care o punem în oglindă așadar, toată povestea din *Ploaia...* – care e despre un rău complex, infiltrant, năvălitor la un moment dat – devine o pledoarie despre ceea ce e bine. Despre ceea ce e, ca reper, normalitatea. Apofatic: despre *nord*, despre *busolă*.

4. Am spus-o și cu altă ocazie: aceste două romane comunică între ele în foarte multe moduri și pe multe niveluri. Unul dintre cele mai pregnante – și cred că, în această privință, opțiunea tactică a lui Gabriel Chifu este, în proza contemporană, fără termen de comparație – ține de onomastica utilizată în cele două cărți. Ceva-ceva îmi spune că găsirea lor nu e chiar floare la ureche și că regia care

pune aceste nume laolaltă într-un roman este una laborioasă. Căci domnul Chifu este un prozator foarte atent la numele pe care le folosește – fie ele de personaje, fie ele de locuri în care este plasată acțiunea. Bunăoară, à propos de *Punct și de la capăt*, unele lucruri au legătură cu "Limanu de Sus" – și acesta este un indicator care marchează, generos, tematica acestei cărți. Sau, à propos de *Ploaia de trei sute de zile*, acțiunea are legătură cu Caramia – acolo plouă câteva sute de zile, acolo se descompun lucrurile și chiar destinele, dar numele rămîne "Caramia".

Sînt, în ambele romane, foarte multe asemenea semnale nominale – și cînd am formulat că, în proza actuală, opțiunea onomastică a lui Gabriel Chifu nu are termen de comparație am avut în minte exact ideea că, fie și numai din numele pe care le alege aceste prozator, putem reconstrui multe dintre sensurile intrigilor și ale acțiunilor celor două romane.

5. Una dintre problemele importante pe care le are de rezovat un prozator este, în ceea ce scrie mai ales în roman, relația textului în sine cu timpul. Ei bine, din acest unghi de vedere, cele două cărți ale lui G. Chifu reprezintă o demonstrație de mare rafinament. Preluînd o sugestie de interpretare (a istoriei, dar nu numai, pentru că, într-un sens mai larg, poate fi vorba – inclusiv în chip hermeneutic – despre o apropiere a timpului prin intermediul acestei grile propuse) care vine de la A.D. Xenopol este de spus, în această privință, că Gabriel Chifu știe să lucreze exemplar (și nu numai în cele două romane pe care le survolează acest text) și cu *faptele de coexistență* și cu *faptele de succesiune*. Cu alte cuvinte, că autorul comprimă și/ sau dilată timpul/ timpurile pe care le presupun intriga cărților într-un mod cât se poate de suplu, de rafinat și de plin de sens.

6. Într-o cronică de acum cîțiva ani, Tania Radu nota următoarele cu privire la proza lui Gabriel Chifu: "Din ce în ce mai captivantă simplitatea cerebrală, rafinată și consecventă a romanelor lui Gabriel Chifu. Calmul lor stilistic și epic contrastează puternic cu tendințele cele mai vizibile în proza de azi – viziuni acute, realist apocaliptice, farse sarcastice, vervă pleziristă a trăirii cotidianului, egoficțiune autoflagelantă sau, dimpotrivă, zbor înalt pe deasupra actualității irespirabile. Când iese în afara poeziei, Gabriel Chifu păstrează aceeași tatonare interogativă, lipsită rupturii la vedere. Dramatismul se consumă întotdeauna dincolo de rampă, până ce e adus la temperatura decentă a discreției." Formula e perfect aplicabilă și celui mai recent roman al scriitorului. Și ea dă seama despre ceva prețios pentru proza noastră contemporană.

7. Ultimele pagini din *Punct și de la capăt* stau sub următorul titlu: "scurt monolog final al profesorului Basil Dumitrescu sau poate al musafirului său, duhul povestirii". Pe de altă parte, în *Ploaia de trei sute de zile*, ultimele pagini au drept titlu de capitol pe acesta: "Epilogul – sfîrșitul poveștii și al acestei lumi ficționale". Nu invoc întîmplător aceste două finaluri. Iată de ce: dacă am face un experiment de lectură și dacă, în sensul acestui experiment, nu am citi decît aceste două mici grupaje de pagini de final, tot am afla foarte multe despre felul cum gîndește Gabriel Chifu literatura și, mai

cu seamă, proza. Ambele capitole vorbesc, o dată în plus, de pe poziții de metadiscurs literar despre (in)consistența, plurivalența și forța extraordinară a *luminilor posibile*, materie primă în fond (dar, uneori, și produs finit) pentru literatură. În *Punct și de la capăt*, Gabriel Chifu scrie (cuvintele sînt ale lui Mircea Mihăieș și sînt cum nu se poate mai potrivite) "o carte anti-proustiană: nu explozează timpul și evenimentele conținute de el, ci derulează întîmplările dinspre prezent spre trecut, în speranța descoperirii esenței ultime. (...) Autorul ne face martorii unei încercări disperate de a anula temporalitatea și memoria, pentru a permite, în felul acesta, șansa unui al doilea început. O misiune aproape imposibilă: ca și cum ai reintroduce în recipientul unde stătuse prizonier de secole duhul stăpînitor al vieții și al morții. Citind această carte, veți descoperi cu uimire că, prin alchimia literaturii, *ireversibilul* devine *reversibil*". Alchimie-literatură-ireversibil-reversibil: cele patru concepte pot face, împreună o foarte bună plasă cu care să putem prinde – fără să epuizăm – proza lui Gabriel Chifu.

8. *Punct și de la capăt* se încheie așa: "da, scriitorul va putea povesti altfel, așa încît, cine știe, poate personajele din poveste nu vor mai comite greșelile pe care le-au comis și poate ele vor evolua altfel, și atunci existența lor va avea un alt curs, și ele se vor dovedi, în fond, cu totul alți oameni, și poate răul atunci va putea fi ocolit, și suferința n-ar mai ajunge la noi, și nu ne-ar mai devasta, și iarăși istoria noastră ar arăta cu totul altfel, și atunci sentimentele noastre ar fi altele, și însăși metafizica noastră ar fi diferită." *Ploaia de trei sute de zile* care cade peste Caramia se încheie astfel: "Localitate după localitate, sate și orașe, chiar și capitala, nesăbuitul oraș Z., apele cele mari care înecaseră țara, nimic nu stătu în calea furtunii, totul fu zdrobit, năruit, mistuit, spulberat, până când din lumea aceasta impură, reală sau ficțională, nu mai rămaseră decît pulbere, și frînturi de propoziții, și praf de cuvinte."

9. Cele două pasaje de final mai înainte citate vorbesc ele însele unul cu altul. Foarte pe scurt: între altele, acestea ne spun că ne

aflăm în fața a două cărți, adică a două *fapte* literare pe care îmi iau libertatea de a la considera importante, dar și, deopotrivă, în imediata apropiere a posibilităților acestora. Inclusiv a unora dintre posibilități care ar putea sta sub "insuportabila lumină care s-ar revărsa din slăvi, definitivă și izbăvitoare.". În alt limbaj, am putea spune că, prin marcasele pe care le impun aceste două finaluri de romane, avem două cărți, dar și Ideea din care acestea au luat ființă, din multitudinea de cărți bune și foarte bune posibile.

10. À propos de *dorsală*, de ideea de bine, de Idee, de retorica binelui (formulă mai ales la modul sugestiv), cele două cărți invocate aici – dar nu numai ele, căci mai sunt și alte romane ale lui Gabriel Chifu în care se (între)vede această dimensiune – aduc un discret, dar puternic elogiu *verticalei*. Finalul finalului din *Punct și de la capăt* este, de fapt, acesta – și el este cât se poate de relevant pentru rezervorul de adîncime din care își trage (cu forță) seva acest tip de proză, acest tip de scriitură: "Și noi am fi atunci acoperiți de o lumină pură și orbitoare, și ne-am ridica privirile spre cer și am ține ochii larg deschiși, fără să ne doară, fără să ne pară insuportabilă lumina aceea care s-ar revărsa din slăvi, definitivă și izbăvitoare."

Nu în ultimul rînd și dincolo de acest punctaj care vine direct din cele două romane, vreau să mai adaug o idee care consemnează o observație de ordin general și o particulizare a ei, cu sens. Cred, nu sunt singurul din fericire, că proza românească la zi traversează o perioadă cît se poate de fastă. Se scrie bine și foarte bine proză – proză scurtă, dar mai ales, îndrăznesc să afirm, roman(e) –, se caută din ce în ce mai mult, iar editurile *marșetează* & *targhetează* tot mai atent, autori români în viață. Unul dintre argumentele (care țin de *fapte*, și nu de interpretarea lor) puternice pe care stă această veste foarte bună despre care vorbeam este proza scrisă de Gabriel Chifu. O proză de prim raft pentru literatura română contemporană – o proză care, în portofoliul acestui autor, a ajuns – în trei decenii de exercițiu remarcabil – la volumul al zecelea. Și, nu am nici un dubiu în această privință, a prozei de foarte bună calitate, *still counting...*

O CĂLĂTORIE DE NEUITAT

DORIAN BRANEA
Statele Unite ale Românilor. Cărțile
călătoriilor românești în America în
secolul XX
 Editura Humanitas, 2017, 402 p.

În 1842, Charles Dickens își scria impresiile de călătorie după ce vizitase SUA, cutreierând continentul nord-american de la Richmond la Québec și de la New York la St. Louis. Romancierul britanic adopta un ton oarecum condescendent, de parcă ar fi avut misiunea de a scrie un raport de progres asupra societății americane, după o jumătate de secol de independență. Îl irită obiceiul bărbaților de a mesteca tutun, dar admiră lipsa de poluare a suburbiilor marilor orașe de pe Coasta de Est. Critică foarte sever practica sclaviei și îl compătimește pe rezidentul la Casa Albă de la acea dată, John Tyler, căruia, desigur, îi face o vizită, găsindu-l tras la față și neliniștit, o stare de spirit asupra căreia autorul *Marilor speranțe* concluzionează, ca un englez patriot: "Așa îi trebuie." America literaturii de călătorie timpurii și a cartografiilor este, ca să-l parafrăzăm pe autorul volumului de față, un topos insolit, un spațiu între real și imaginar, adică un privilegiu care scade pe măsură ce deplasarea peste mări și țări se democratizează.

Oricum ar sta lucrurile, ceea ce și permitea un englez precum Dickens, atunci sau mai târziu, nu-și permitea un român, nici măcar dintre cei mai celebri. Volumul pe care ni-l propune Dorian Branea, alumn al Universității de Vest din Timișoara, decupează un spațiu și un timp anume din istoria imagologiei, aplecându-se asupra impresiilor de călătorie ale românilor vizitatori ai Statelor Unite între 1900 și 2000. Studiul trece prin momentele și contextele politice care au influențat atât de caleidoscopic specificul discursului public românesc – începuturile mai timide, efervescența perioadei interbelice, chingile propagandei staliniste anti-occidentale, relativa deschidere a următorilor ani, ceașismul cenușiu, derapajele postdecembriste, în fine, intrarea în rândul lumii – prin evocarea travelogurilor transatlantice semnate de scriitori consacrați, istorici și jurnaliști, propagandiști sau turiști aproape anonimi. De la prima carte în limba română integral dedicată călătoriei în America, semnată de George Moceanu la finele secolului al XIX-lea, periplul transatlantic capătă forme și voci multiple, scoțând la iveală deopotrivă metamorfozele ideii de americanitate de-a lungul unui veac atât de dinamic, precum și chipul, mai frumos sau mai schimonosot, pe care și-l văd românii reflectat în oglinda americană.

Dacă travelogul în sine este o specie literară destul de recentă, coagulându-se decisiv de-abia în secolul al XVIII-lea sau chiar al XIX-lea, când consemnarea este operată de diplomat, explorator sau naturalist, secundat ulterior de antropolog, sociolog sau pur și simplu de vilegiaturist, studierea sistematică a travelogului și literatura de specialitate derivată din aceste scrieri a fost consacrată doar din anii '90 ai secolului trecut, când au loc primele conferințe pe această temă, se publică primele antologii și se înființează primele reviste științifice. În spațiul românesc, aplecarea asupra însemnărilor de călătorie și aplicarea unei chei imagologice de lectură sunt fenomene recente și preocupări reflectate încă în puține cărți publicate. Un exemplu de deschizător de drumuri în această arie de studiu este volumul Piei Brînzeu din 1997,

Corridors of Mirrors (Coridoare de oglinzi), care urmărește reflexia imaginii românilor în însemnările călătorilor britanici și în romanele unor scriitori consacrați care s-au aflat în România și în Balcani din secolul al XIX-lea și până în preajma revoluției din 1989¹.

În ce privește relațiile autorilor români călători în SUA, cartea lui Dorian Branea este cea mai completă antologare de până acum, având, în plus, calitatea unei metode de lucru interdisciplinare. În mod democratic, autorul include atât volumele de referință, fără care nu se poate măsura impactul pe care experiența americană l-a avut asupra conștiinței românești, cât și studii circumstanțiale, semnate de oameni a căror întâlnire cu scrisul este doar tangențială. Această diversitate beneficiază de o abordare care combină critica și istoria literară clasică, mai noua disciplină a imagologiei și foarte tehnica analiză a discursului.

Și din punct de vedere tematic, *Statele unite ale românilor* este o carte foarte densă, care își poartă cititorul prin ceea ce Branea numește, în prefață, "un abundent patrimoniu de imagini, observații, percepții, idei" (p.13). Studiile și jurnalele de călătorie pe care le prezintă autorul pun sub lupă o mare varietate de subiecte, de la cele în cheie majoră (discursul identitar, religia, morala, instituțiile, istoria și istoriografia, clasele și rasele, cultura și arta, geografia, urbanismul), până la cele în cheie minoră (moda, hobby-urile, bucătăria și obezitatea, *youth culture*, sărbătorile și obiceiurile). O notă aparte o dă acestui amplu studiu încercarea de identificare a unor invariante ale călătorului, în funcție de discursul pe care acesta îl folosește, de interesele pe care le manifestă, de atitudinea pe care o trădează. De la aventurierul romantic până la turistul de duzină, autorii așezați cu grijă în paginile volumului formează o adevărată galerie de portrete, flexibile, fluide, în mișcare.

Spre deosebire de călătoria occidentală, precoce și temerară, peregrinările românești încep mult mai târziu, datorită cunoscutei decalaj economic, politic și cultural. Așa se face că, într-un timp relativ scurt, jurnalul

de călătorie românesc condensează toate formele discursive pe care Apusul le-a decantat timp de secole. Admiratorul fără rezerve, observatorul critic, raportorul, demagogul, consumatorul cosmopolit – toți aceștia și mulți alții se aglomerează în pagini scrise la numai câțiva ani distanță. Nu în ultimul rând, Dorian Branea observă cu finețe și nivelul metadiscursiv al însemnărilor de călătorie românești: în timp ce unii autori se mândresc să demonstreze că aceste scrieri aparțin unui gen major, alții le expediază ca pe ceva minor; unii le consideră un gen realist, obiectiv și le anexează o bibliografie de specialitate impresionantă, alții le asociază exclusiv genului confesiv, pe când un număr de autori selectați aleg calea ficționalizării experienței voiajului transatlantic.

Trebuie observat de asemenea faptul că volumul de față extrage cu finețe câteva aspecte referențiale subtile, de pildă, gradul de predictibilitate sau de inedit al însemnărilor despre SUA. Sunt, pe de-o parte, însemnările candidе, oarecum uimite, favorabil clișeizante de la începutul secolului și perioada interbelică – Gheorge Flaișen, Andrei Gheorghiu, Florin Begnescu – dar și cele nefavorabil-agresiv clișeizante, mistificatoare și confiscatoare ale stalinismului. În această din urmă cheie, însemnările unui Mihail Ralea, Silviu Brucan sau Ioan Grigorescu propun un discurs denigrator și un portret sumbru al societății capitaliste prin excelență, în care toate elementele catalogate până mai ieri ca atuuri – prosperitatea, dinamismul, tehnologia avansată – devin semne de boală, care trebuie închise în carantină pentru a preveni contaminarea ideologică. Pe de altă parte, sunt volumele de referință ale unor autori consacrați în alte genuri (Nicolae Iorga, Petru Comarnescu) sau ale unor nume de referință pentru ceea ce înseamnă scrierile de călătorie din literatura română (Jean Bart). Istoricul și omul politic Nicolae Iorga, în *America și românii din America*, este deopotrivă un observator sigur pe sine al realităților americane și un campion al diasporei românești. Fără prejudecăți de orice fel, în tonalitate filosofică, Petru Comarnescu oferă o cheie de înțelegere enciclopedică a

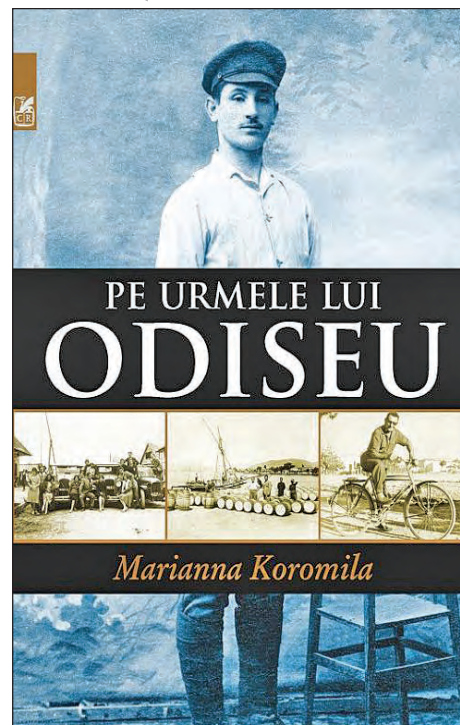
noii civilizații occidentale și a valorilor pe care lumea americană le impune vechiului continent. Iar Jean Bart, cel mai experimentat călător și autor de jurnale de călătorie, scrie, în *Peste ocean. Note dintr-o călătorie în America de Nord*, una din cărțile sale cele mai importante. O aglomerare de *tableaux vivants*, cartea lui Jean Bart este un eseu etnografic și un eșafodaj complex, modernist, de voci auctoriale.

Dintre textele mai târzii prezentate de Dorian Branea, rețin atenția cărți precum cele semnate de Radu Enescu sau Romulus Rusan, Stelian Tănase încheind plutonul, cu notele sale postdecembriste. Dens, informat, elocvent, *Între două oceane* este eseu în care Radu Enescu încearcă să surprindă esența spiritului american, un etos configurat de personalități remarcabile, de toposuri arhicunoscute sau insolite, reușind să rămână imun amprentării ideologice atât de greu de evitat în perioada ceașistă. *America ogarului cenușiu* a lui Romulus Rusan înregistrează experiența americană la pas, prin geamul autocarului Greyhound, trecând prin obiectivele consacrate și prin locuri banale, fără grabă și fără parti-priuri. Itinerarele americane propuse de Stelian Tănase își permit o retrospectivă obiectivă atât asupra discursului românesc despre americanitate din ultimele decenii, cât și asupra statutului diasporei românești.

Geografii pro sau anti-americane ori discursuri neutre, cărțile de călătorie care aruncă o privire asupra continentului american dinspre România nu ne spun multe doar despre americani, ci, mai ales, despre români. Aceasta este una din concluziile majore la care ajunge Dorian Branea, foarte îndreptățit să se aplece asupra configurării acestor discursuri identitare, în virtutea experienței sale profesionale de diplomat. Începută ca o disertație doctorală, cartea de față se deschide deopotrivă specialiștilor interesați de o bibliografie exhaustivă a travelogurilor transatlantice, cât și publicului larg, călător în America – căruia crâmpiele evocate de autorii români citați le pot trezi profunde sentimente de recunoaștere și complicitate – sau ne-călător – care poate decela, din miriada de informații oferite, chipul multicolor al Lumii Noi.

¹ Pia Brînzeu, *Corridors of Mirrors*, Amarcord 1997, University Press of America 2000.

ORIZONT A CITIT

UN JURNAL ATIPIC

SNEJANA UNG

Pentru copilul Ioan-Florin Florescu "cea mai fascinantă jucărie" pe care a văzut-o și care i s-a părut "cea mai mare minune din lume" a fost o lupă. Inițial a altuia, jucăria devine, în schimbul unei biciclete, a autorului. Cu o asemenea jucărie putea să-și privească "degetele, unghiile, crestele și șanțurile reliefului papilar, porii din piele, alunițele și firele de păr, apoi literele din cărți, petele de cerneală de pe caiete, picăturile de supă, firimiturile, firele de păianjen și musculițele moarte". Atracția spontană pentru un astfel de obiect deschide volumul *Jurnal scoțian*¹, iar acest lucru nu e deloc întâmplător, căci privirea microscopică pare a fi unul din mecanismele de radiografiere a lumilor descrise în numeroasele texte ce alcătuiesc "jurnalul".

Jurnal atipic, volumul lui Ioan-Florin Florescu nu e tocmai un jurnal și nu e tocmai scoțian. Primo, e numele unui blog unde apar texte autorului de după plecarea lui în Scoția, în 2011. Secundo, blogul cuprinde pe lângă relatări despre viața în Scoția și gânduri, amintiri despre și din România. Pendulând între prezent și trecut, între Scoția și România, *Jurnalul scoțian* trasează coordonatele unui dublu spațial și temporal. Mai mult, textele din mediul online nu sunt pur și simplu transpuse în formatul print, ci sunt precedate de o prealabilă selecție, revizuire și reorganizare cronologică, iar aceasta "în favoarea unei structuri mai potrivite unei cărți".

Însemnările unui preot ortodox din diasporă suscită curiozitatea cititorului încă de la început. *Flashback*-ului din primul text îi succedă o nuanțată explicare a motivului plecării: "Nu ne lipsea nimic, chiar dacă trăiam și noi, ca atâta lume, de la un salariu la altul. Însă cum să explici că pleci pentru că pur și simplu te-ai săturat să mai trăiești într-un loc guvernat de fatalitate, unde lucrurile plutesc haotic și imprevizibil". Dorința de normalitate, concretizată prin plecarea propriu-zisă, reflectă una dintre perspectivele din care e privită țara natală: cu un dezgust generat de jocurile de putere ale politicianilor de la noi.

Raportarea critică la România e redată prin inventarierea unor aspecte negative ce țin mai degrabă de clasa politică apărută după decembrie '89. Falsul interes al miniștrilor pentru români, șpaga, preocuparea politicianilor pentru bunăstarea personală sunt embleme ale existenței sordide din România. Neputința de a realiza un dialog între popor și instanțele politice e marcată explicit printr-un schimb epistolar. Scrisoarea unui senator, adresată cu ocazia "Zilei românilor de pretutindeni", nu e lipsită de efecte. Interesul scriptic al acestuia (și al altora asemenea) față de români e criticat într-o scrisoare-replică a lui Ioan-Florin Florescu, în care e vizată însăși utilitatea unei asemenea sărbători și, implicit, a scrisorii protocolare, dar e accentuat suplimentar și motivul plecării: "există doar o singură zi națională românilor și a României din care găștile politice care s-au succedat ne-au împins, pe mine și pe alte milioane de compatrioți, să ne luăm lumea în cap, să ne lăsăm în urmă limba, părinții și prietenii și să ne căutăm pe aiurea pâinea și dreptatea".

Că e un bun scriitor, Ioan-Florin Florescu o dovedește prin maniera în care intercalează două imagini ale României: una austeră, iar alta candidă. Dacă situația politică e cea pe care se grefează imaginea negativă, revenirea la copilărie permite radiografierea unui spațiu plin de candoare. La nivel lingvistic, cele două imagini stau, o arată tocmai autorul, sub semnul aceluiași etimon: *dolus*, de unde dubletul *durere – dor*. Nostalgia pentru locurile natale e dublată de cea pentru limba română: "Cetățenia mea o simt mai degrabă lingvistică și numai între cuvintele românești mă simt cu adevărat acasă. De aceea, mi-e dor de cuvintele pe care nu le-am mai auzit și nu le-am mai folosit de mult". Acomodarea este astfel deopotrivă spațială și lingvistică.

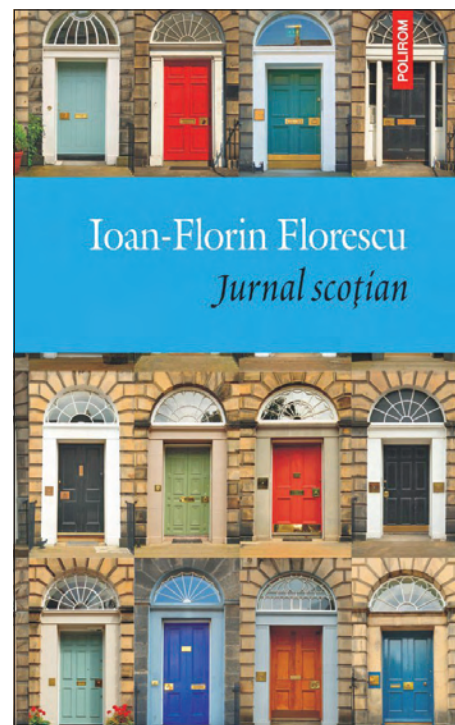
De cealaltă parte, spațiul adoptiv e lipsit de exotismul și coloratura vie a țării de origine. Normalitatea căutată vine odată cu o uniformizare și liniște neobișnuite pentru românul emigrant. Cartierul în care preotul cu familia sa trăiesc "parcă e desenat pe asfalt", iar pe stradă "nu se întâmplă nimic. E-atâta liniște în timpul zilei, încât aud de la colțul străzii pașii târâți ai poștășului". Chiar și în aceste condiții, Scoția din poveștile lui Ioan-Florin Florescu este una a întâmplărilor neverosimile și a discuțiilor captivante. Preot de profesie, autorul lucrează la un restaurant indian ca *delivery driver*. Încearcă mai apoi să obțină un post de ajutor de bucătar la un restaurant japonez. Lipsa de experiență nu reprezintă însă un impediment, el oferind în locul unui CV și al unei recomandări o poveste.

Întrebat dacă a mai lucrat într-o bucătărie, răspunde: "Toată viața, i-am răspuns eu, foarte sigur pe mine. Mama a fost bucătăreasă la Nisa. Am crescut de mic într-o bucătărie franțuzească, așa că mă descurc de minune,

îți dai seama". O poveste la limita verosimilității este cea a pianului de pe muntele Ben Nevis, cel mai înalt munte din Scoția. Descoperirea pianului de către niște voluntari de la asociația ecologistă atrage nu doar atenția, ci și mai mulți revendicanți, făcând astfel dificilă stabilirea cu certitudine a celui care a pus pianul acolo.

Ioan-Florin Florescu nu este însă doar un bun povestitor, ci și un erudit. A dovedit-o în țară (a fost cercetător la Universitatea "Al. I. Cuza" din Iași și unul dintre coordonatorii traducerii *Septuagintei* în limba română), o dovedește și în volum. O face însă într-un stil lejer, lipsit de tezism. Altfel spus, pe înțelesul cititorilor nespecialiști. Problemele de traducere a *Septuagintei*, informațiile despre Triduana de la Edinburgh, credința – sunt câteva dintre temele discutate în volum. Însemnările pe marginea unor cărți nu lipsesc nici ele. Una dintre reparațiile editoriale asupra căreia se oprește autorul e *Amintiri din viață* a Aniței Nandriș-Cudlea, memoriile unei femei din Bucovina de Nord, care în 1941 a fost deportată, vreme de 20 de ani, în Siberia, împreună cu copiii ei.

Dacă scriind despre aceste memorii Ioan Florin-Florescu adoptă un ton serios, grav, în schimb, relatarea întâlnirilor cu (poezia lui) Emil Brumaru se face într-un alt registru. Reacția autorului la poezia oniristului este uneori contradictorie, trecând de la spovedanie ("m-am spovedit la stărețul meu că am citit poezii pornografice") la explicarea motivului pentru care îi place poezia lui Brumaru: "Ce-mi plăcuse atât de mult la poezia lui Emil Brumaru? Mi-am dat seama numai după ce trecusem prin Cântarea Cântărilor: mântuirea erotismului, izbăvirea lui de pornografie și încercarea de a-i găsi un colț de rai".

Atunci când nu discută pe larg despre anumite subiecte religioase ori artistice, Ioan Florin-Florescu se mulțumește cu trimiteri bibliografice și cinematografice: comparația dintre America și Babilon pe care o face un băiat îi stârnește următoarea constatare: "un băiețel sârman se juca de-a Toybee și sfârșitul civilizațiilor", iar cartierul în care preotul locuiește pare a fi desprins din *Dogville* al lui Lars von Trier. Bine dozate și în contexte potrivite, astfel de referințe dau un plus de energie volumului.

Deși divers stilistic și tematic, *Jurnalul scoțian* confirmă faptul că apariția editorială a acestor texte apărute într-o primă instanță în mediul online nu este deloc una întâmplătoare. De fapt, tocmai această diversitate face din jurnalul atipic al lui Ioan-Florin Florescu un volum reușit.

TREI CĂLĂTORII

Autor al unei cărți despre Irlanda (e vorba de *Studii irlandeze*, apărută în 2007), Codruț Constantinescu revine, zece ani mai târziu, cu câteva însemnări din și despre Irlanda și Scoția. Cel mai recent volum al acestuia, *Pe urmele celților*², reunește experiențe trăite în decursul a trei călătorii: una în Irlanda, în septembrie 2014, și două în Scoția, în aprilie și septembrie 2016. Subiectivitatea călătorului român e însă dublată de obiectivitatea istoricului. Convinș că "orice relatare a unei călătorii adevărate presupune o bogată informație istorică a locurilor văzute", autorul își împarte volumul în două mari părți: prima cuprinde peripețiile irlandeze și scoțiene, iar cea de-a doua, istoriile celor două țări.

După succinta trecere în revistă a călătorilor irlandezi în România și viceversa, autorul periplului celtic oferă cititorului o listă detaliată a principalelor atracții turistice din Dublin. Iată câteva: Muzeul Național de Arheologie al Irlandei, pușcăria Kilmainham Gaol, Saint Patrick Cathedral, Phoenix Park ori Dublin Writers Museum. Descrierea unui alt loc ce merită văzut (cheiul drept al râului Liffey, acolo unde se află câteva graffiti-uri cu figura lui Bono) duce mai apoi la prezentarea trupei irlandeze U2. Biografia lui Bono, discografia formației și interpretarea câtorva versuri constituie un alt subiect asupra căruia se oprește Codruț Constantinescu.

Călătoriile din Scoția sunt ușor diferite față de traseul irlandez. Densitatea informațiilor istorice și culturale e dublată (într-o mai mare măsură) de relatări ale unor experiențe trăite de autor. Aflat pentru prima dată în Scoția, el povestește cum s-a ales, în timpul unui prânz luat la castel, cu un bol cu cremă de legume în locul

ceaiului negru comandat. Comicul situației e redat cu acuratețe la nivel stilistic. Și povestitor, nu doar călător, Codruț Constantinescu are astfel grijă ca întâmplarea (de altfel, hilară) să nu devină, odată povestită, derizorie: "Scoțianca ce ne-a luat comanda părea să fi reținut cu exactitate cam ce vrem, de aceea am fost extrem de surprins când ne-au fost aduse două boluri albe aburinde. Prins în capcană, nu mai puteam da înapoi, erau prea multe perechi de ochi occidentali în jurul meu pentru a mai face scandal în jurul unei neînsemnate supe-creme".

Resimțită acut încă din prima parte, predilecția pentru detalierea unor aspecte istorice și culturale constituie nucleul celei de-a doua părți a volumului. Inițial privite în paralel, istoriile celor două state sunt ulterior delimitate, autorul focalizându-se asupra prezentării atât a unor evenimente istorice, cât și a unor personalități distincte.

Subintitulat *Peripeții și istorii irlandeze și scoțiene*, *Pe urmele celților* e un volum inegal din punct de vedere al organizării structurale. Preponderența datelor cu caracter științific e susținută la sfârșitul volumului printr-o cronologie cu date importante din istoria Irlandei și Scoției. Ușurința prin care se trece deseori dinspre experiențele trăite spre istorie face din incursiunea lui Codruț Constantinescu în lumea celților o călătorie mai degrabă livrescă.

¹ Ioan-Florin Florescu, *Jurnal Scoțian*, Polirom, Iași, 2017, 240 p.

² Codruț Constantinescu, *Pe urmele celților*, București, Vremea, 2017, 160 p.

LIS, PRIMII DOUĂZECI DE ANI (II)

ALEXANDRU BODOG

Volumul doi¹ din *Opera poetică* acoperă intervalul 1991-2000 și include cinci volume: e vorba de *Poeme aristocrate*, *Singurătatea colectivă* (*Noapte de dragoste străveche*), *Ruinele poemului*, *Post-ospicii* și *Poemul animal* (*Crepuscular*). Ușor de ghicit încă din primul volum, evoluția monotonă a poeziei lui Stoiciu e sugerată de poet, chiar dacă doar indirect și în treacăt, într-o însemnare de pe coperta a IV-a, consemnarea fiind însoțită, în paranteză, de o observație cu un vag iz justificativ: "La Revoluție n-a avut loc o ruptură în plan estetic personal, nici la nivel de limbaj poetic (n-a avut loc, la Revoluție, nicio mutație canonică în lumea literară de la noi, de altfel)". În asemenea condiții, având în minte imaginea unui autor perfect egal cu sine și cu propriul stil în tot ceea ce scrie/ publică, amintitul "fîresc" al publicării poemelor scrise înainte de 1989 (cele mai multe dintre acestea nu sunt, în cel mai fericit caz, decât simple autopastișe) ține fie de domeniul misterului, fie de o zonă – mai puțin obscură, deci mai ușor de cartografiat – hașurată de gheara lungă a vanității; înclin spre a doua variantă.

La fel de prezente în *Poeme aristocrate* (1991) ca în orice alt volum de dinainte, încifrările și-au pierdut atât potențialul subversiv, cât și doza de expresivitate, cele două neputând fi obținute, până atunci, decât prin utilizarea aluziilor și chiar a elipselor. Acest minus structural e doar parțial contrabalansat de felul în care se intersectează tonul polemic ("pe la noi, în țara bărbaților mascați, unde/ e iarba cea veștejită, nici/ azi tu, norocoasă curtezană care să impui legea, nu/ ai trecut") cu cel nostalgic, cvasi-elegiac ("Când mătăsurile vechi din fotografia/ ta, la 16 ani, perfect/ mulate, irezistibile, îmi trezesc amintirea, știi, și/ mă atrag: scânteind").

Dovedindu-se inspirat, de cele mai multe ori, în ceea ce privește inserturile autobiografice ("Unde sunteți voi, 22 de ani ai/ mei? În locul slavei de atunci a/ venit umilirea cotidiană..."), Stoiciu revine permanent, în mod nefericit, la un melanj de ironie mușcătoare, dar adeseori facil-previzibilă ("Patagonia. Folclor/ nou: frunzuliță trei alune, am/ lipsit de la ora de vindecare la plămâni prin fumigație cu/ arsenic"), revoltă sarcastică ("la noi prin grădini crește o buruiănă care/ ar trebui lăsată naibii să/ se usuce: buruiănă a/ anihilării reciproce, eficace") și, finalmente, îmblânzire mistică a tonului (acest procedeu merită atenție doar în cazul unei poezii ca *O lume înșelătoare*, în care evocarea unui episod straniu din tinerețe capătă valențe neașteptate de întunecate: "Pasăre/ prevestitoare a morții pe strada noastră, în cartier, la/ Adjud. Nimeni/ nu o vedea: eu, în schimb... Era o pasiune/ abstractă"). În pofida unor reușite ocazionale, e o combinație din care poezia lui nu poate ieși decât în pierdere.

Primele două poezii din *Singurătatea*

colectivă (1996) promit mai mult decât oferă cartea, iar impresia favorabilă produsă de ele ajunge să se năruie extrem de repede. Dacă în «*Cam pe înnoptate...*» este schițat un decor pe jumătate auroral și pe jumătate apocaliptic, iar sensul finalului cunoaște o surprinzătoare deturnare nihilistă ("Te iubesc, îmi amintesc tot ce voiam să/ scriu. Cu un deget/ scheletic, în praful drumului: să nu/ scriu? Scrie.../ NIMIC"), în *Privind în zare* absurdul și angoasa sunt dublate de imagini recrudescențe ("Bătrâni/ viermănoși: în scorburile căroră cresc orhidee sălbatic/ galbene, galbene împeștrite cu/ negru") și se articulează ca două etape de neevitat pe drumul spre o dispariție care nu este altceva decât o metamorfoză: "Atât de mici, cuprinși de frică, rățăciți/ cu capete de bătrâni! Bătrâni: câteva/ colibe/ plutitoare. Privind în zare...".

Din păcate, cam tot ce urmează după cele două poeme, cu excepția notabilă a ciclului cu care se încheie volumul, ține de limitele și limitările extrem de rigide ale unui discurs poetic deopotrivă aluvionar și flasc. Deși dimensiunea polemică e în continuare prezentă, revolta (în varianta ei poetizată) lasă uneori locul unei resemnări cu accente fataliste.

Când nu explorează mundanul (post)comunist, Stoiciu migrează spre planul simbolic, livrându-și sentințele alegorizante ca un moralist cu program. În acest context, latura foarte personală a câtorva poezii e mai degrabă exotică, scoțând, paradoxal, și mai mult în relief tendința de neglijare a elementului autobiografic, devenit cu totul marginal în *Singurătatea colectivă*: "mamă, abia dacă mai răsună ecoul/ sufletului în/ noi. Un foarte vag ecoul cultului sufletului: altădată/ atât de activ". Referindu-se, chiar în finalul poeziei din care tocmai am citat, la "tendința de a transforma în abstracțiuni lucrurile/ adevărate", nu cred că poetul și-a dat seama că a reușit să pună în cuvinte ceea ce reprezintă, după părerea mea, principala caracteristică a poeziei sale.

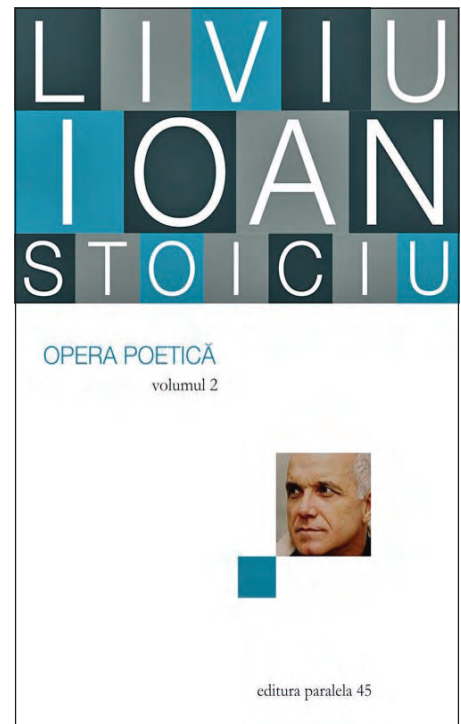
Excepția la care făceam referire e reprezentată de cele nouă poezii care compun ciclul final, intitulat *Noapte de dragoste străveche*. Început cu un urlat de disperare ("Îmi/ scuip cărnurile. Nici/ eu nu mai am nevoie de mine!") și încheiat cu o evocare care e doar pe jumătate eliberatoare ("Gheara, caldă/ roasă de apele primăverii, te/ urăște? De ce te apasă așa? O// noapte de dragoste străveche/ mereu reînviată..."), acest ciclu final reușește, chiar nelipsit de scăderi fiind, să mai salveze câte ceva din impresia generală.

Ruinele poemului (1997) a însemnat, în ansamblul poeziei lui Stoiciu, un mare pas (aproape un salt, de fapt) înainte. Deși manierismele și reflexele declamatorii nu lipsesc, volumul consemnează câteva evoluții care nu pot fi ignorate: trecând de la îngrâcnarea de neclintit din cărțile

precedente la un soi de gravitate resemnată ("Pentru această mahnire străveche, tot/ mai străveche, azi ești gata să-ți depui armele") și dinspre un erotism ale cărui ocurențe se reduceau, în cea mai mare parte, la aluzii, spre o adevărată febră lubrico-athanatică ("Stăm întinși acum/ înfloriți/ unul lângă celălalt, după/ dragoste, scuturați de petale, în/ sicriu, abia întinși"), poetul pare să nu (mai) aibă vreo ezitare în a lucra cu toate instrumentele la vedere. Aflat în căutarea unui sens ori poate chiar a Sensului (autorul ar opta, probabil, pentru majusculă), eul poetic trece prin momente vag revelatorii ("Din felul de a fi se trag/ toate. Dar cum și ceea ce este fără/ viață și fără figură merge/ înainte..."), lasă în urmă etapa desuetă a întrebărilor retorice ("E o stagnare a rânduielilor în general: cine nu/ ar vrea să nu mai pară a fi rodul unei/ întâmplări oarbe?") și pare să se mulțumească, finalmente, cu o constatare amar-ironică: "splendidă/ înserare pe dealuri și/ ce vremuri de oportunism...".

Momentele de vârf ale cărții se regăsesc în secțiunea *MAȘINA DE CATASTROFE* (*Poemul ruinelor*), unde ciocnirea dintre trecutul istoric (cu toate turbulențele lui) și cel familial (cu mari și tragice accidente de parcurs) lasă urme dintre cele mai dureroase, cel mai elocvent exemplu fiind, în acest sens, începutul unei strofe care abundă în numere și date de o exactitate necruțătoare: "aici își trăneste tata carnetul de salarizare pe/ anul 1950 anul meu de naștere pe masa din/ bucătărie nemulțumit dumnezeii mamei lor marca 896743/ tarifar 6.968 lei". Fără a se putea remarca prin ceva, secțiunea intitulată *DĂRĂPÂNĂ-TURA MANUSCRISELOR* nu e totuși într-atât de neconvingătoare încât să afecteze în mod semnificativ nivelul la care se află cartea.

Cu toate că ar putea să pară, măcar la o primă vedere, un volum mai deschis spre experiment decât toate celelalte, *Post-ospicii* (1997) include un singur ciclu despre care chiar se poate spune că se pretează unei atari deschideri: e vorba de *AMINTIRI DIN VIS-OSPICIU*. Deși ideea de a revizita, la nivel poetic (și nu numai), biografia lui Eminescu nu avea are nimic revoluționar în sine, felul în care reușește Stoiciu să o pună în aplicare nu merită să treacă neobservat. Fără a se limita la biograficul pur și dur (de tipul "Mihail, la/ 14 ani, a fost angajat la tribunal, la județ, practicant, scriitor de cancelarie"), poetul optzecist se ocupă atât de schițarea fundalului de epocă ("Estimp/ contemporanii lui mai beu, în pauză, un ceaiu la Junimea, mai o/ otravă în galerie la Teatrul Național"), cât și de asigurarea coloraturii religioase (care ar fi putut foarte bine să lipsească): "Nevoitori, pe/ cari îi întăresc Serafimii, cu/ câte șase aripi, împreună cu Heruvimii, plini de ochi/ albaștri și cu Scaunele, purtătoare de

Dumnezeu". În ceea ce privește celelalte trei cicluri ale cărții (*JURNAL-OSPICIU*, *AMINTIRI ADJUDENE* și *SUBSTRATURI*), cel mai important lucru care se poate spune despre ele este că nu prezintă nici măcar progrese de natură formală.

Lăsând deoparte o anumită fluiditate a tranzițiilor ("După Măcelul din bucătărie/ / Măcinând cafea - vei avea musafiri"), subminarea ironică a tragicului ("Iaca, îi/ / ieșeau oasele de slab: cineva, care nu se va mai întoarce, cu/ acea pasiune a orizonturilor/ interzise - e pe cale să săvârșească o nouă prostie/ citindu-vă uimirea în ochi") și încercarea de a ordona piesele unui puzzle pseudo-baudelairian al Răului, ceea ce trage nepermis de mult în jos *Poemul animal* (2000) este că el arată când ca o lungă și plicticoasă notă de subsol la *Inima de raze*, când ca o (tot lungă și plicticoasă) postfață la acest al doilea volum din *Opera poetică*.

Ede presupus că poezia lui Liviu Ioan Stoiciu ar fi arătat cu totul altfel dacă ar fi avut parte de redactori mai puțin indulgenți. Adunând, scăzând și trăgând linie, din primele nouă volume cu greu s-ar putea reține, într-o antologie cinstită, mai mult de o sută de pagini. În acestea ar intra câte ceva din *Când memoria va reveni*, *O lume paralelă* și *Ruinele poemului*, foarte puțin din *La fanion*, *Inima de raze* și *Post-ospicii* și aproape nimic din *Poeme aristocrate*, *Singurătatea colectivă* și *Poemul animal*. Adevărata problemă este însă alta și se prezintă, pentru cine are răbdarea să parcurgă cele două volume din *Opera poetică*, sub forma unei constatări care e deopotrivă amuzantă și descurajantă: prin comparație cu migăloasa operațiune de selecție pe care ar presupune-o o astfel de antologie, căutarea acului în carul cu fân pare floare la ureche.

¹ Liviu Ioan Stoiciu, *Opera poetică*, volumul 2, Editura Paralela 45, 2016, 336 p.

ZIUA DE NAȘTERE PE INTERNET

OTILIA HEDEȘAN

Telefonul îmi vibrează mereu, în poșetă, iar ecranul se colorează alternativ, după mesajul pe care îl primesc: mesaje închise, în "plicul electronic" al căsuței de corespondență; urări clasice, în retorica protocolară a felicitării, pe perețele rețelei de socializare; fotografii cu flori de toate felurile, de la buchetele somptuoase de flori scumpe la buchetele cu flori de câmp... Un sintetizator de "activitate" al rețelei îmi comunică, din când în când, suma acestor postări: vreo sută de mesaje închise, aproape 800 de postări la vedere, 150 de imagini cu flori, alte câteva sute de aprecieri ale unor fotografii personale, distribuite de curând. Cunoscuți, colaboratori, foști studenți, câțiva formatori de opinie, autorități locale, politicieni cu care m-am întâlnit absolut pasager îmi scriu de ziua mea... Adică de ziua mea virtuală... Cum, virtuală? "Care ar putea fi", ori "care e o altă realitate, alunecând pe lângă aceasta concretă"?

Ziuă mea pe net e un adevărat eveniment monden, la care pare că ceilalți, cunoscuții mei, țin să participe, ca la un spectacol, iar eu nu pot să le înșel dorința, trebuie să le fiu gazdă bună, așa că alimentez pagina electronică, fotografiez, marchez unde sunt, mulțumesc pentru urări... Perechea mea virtuală e impecabilă, în vreme ce, în lumea concretă, în ziua caniculară de iulie, împreună cu câțiva cunoscuți, bem socată și mâncăm salată de vinete la o grădină de vară, iar cu cel mai bun prieten vorbesc seara, târziu, aproape noaptea și povestim despre serviciu, probleme, proiecte, nici nu e sigur că îmi mai spune "la mulți ani", iar eu nici nu aștept asta, știu de ce îmi dă telefon...

Glisez solicitant între cele două lumi și protocoale, în vreme ce o colegă a mea, informaticiană genială, ține să îmi sublinieze că valul de simpatie din lumea virtuală, de fapt, nu există... Nu reacționez pe loc, dar mă amuz observând că odată creată de IT-iști, lumea virtuală își trădează părinții și intră pe mâna antropologilor... Tot așa cum ziua de naștere se construiește, pas cu pas, în ultimul secol, ca reper festiv semnificativ. Încerc să recapitulez, în acest sens, ca să pot contextualiza și să caut o coerență pentru ceea ce se întâmplă:

"Apăi, fata mea, era și lumea mai bună, nu scia de *rodindan*..." – mi-a spus, acum câțiva ani, într-un comentariu marginal la prezentarea obiceiurilor din satul său, Treznjevică, de pe Valea Moravei, Păuna Tomanja Marinkova, octogenară, pe vremea aceea. Deoarece discuția pe care o purtam era calată chiar pe restituirea sistemului obiceiurilor locale vechi, de "odinioară", am lăsat acea apreciere a Păunei în suspensie. Nici nu i-am dat dreptate, nici nu am rugat-o să explice ce e cu *rodindan*-ul, nici nu am deschis o discuție despre poziția evident diferită a acestui eveniment, ziua de naștere, în raport cu celelalte practici tradiționale, comunitare.

Totuși, observația Păunei m-a urmărit de atunci, fiindcă ea semna cu subtilitate faptul că ziua de naștere ar trebui tratată ca un tip de sărbătoare tradițională, integrabilă deopotrivă în sistemul riturilor vieții omului și al riturilor calendaristice, dar, în măsura noutății sale, incompatibilă cu ambele sisteme de referință tradiționale. Inserarea sa în sistemul tradițional este, pe de o parte, de necontestat, pe de altă parte, însă, ea pare să lezeze armonia, lumea fiind, dacă e să conduc ideea până dincolo de formularea lapidară a bătrânei

mele interlocutoare, mai imperfectă, sau oricum mai puțin bună de când aceste tipuri de sărbătoare au loc. Totodată, comentariul femeii rămâne relevant pentru locul zilei de naștere în sistemele tradiționale, tocmai pentru că el este formulat direct, în termeni fermi, caracterul de marcă definitorie pentru o epocă recentă fiind indubitabil.

Aș mai spune, privind lucrurile din afara acestor sisteme, că mefiența membrilor comunităților tradiționale de până în ultimele decenii față de acest mod de fragmentare, dar și de marcarea a evoluției personale a cuiva trebuie să fi fost importantă în măsura în care, mulți dintre cei născuți în prima jumătate a secolului trecut, mai ales în localitățile izolate ori mai greu accesibile, nici nu își știau exact ziua de naștere, folclorul despre copiii înregistrați oficial la intervale variabile (între câteva zile și o săptămână) după naștere, fiind unul destul de viu.

În a doua jumătate a secolului trecut, derulată, la noi, sub regimul comunist, zilele de naștere, ca sărbătoriri profane, erau acceptabile oficial. Dezvoltarea lor, amplificarea importanței lor, au devenit cu atât mai substanțiale cu cât, în multe cazuri, ele gravitau în jurul unor sărbători religioase. Logica denominării tradiționale la români era aceea ca prenumele să fie unul din familie, adesea al unui sfânt importat din calendar; totodată, însă, în anumite perioade mai extinse din jurul unei sărbători reprezentative, memorabile ca termen, numele copilului era acela al patronului acelei sărbători. În aceste condiții, zilele de naștere, adesea dublate ori umbrite de zilele onomastice, au devenit practici festive compensatorii în perioada comunistă. În vreme ce componenta religioasă a zilei era estompată, dacă nu anihilată, festivitatea individuală, sărbătorirea adesea risipitoare a zilei de naștere, într-un gen de *potlatch* modern, era perfect corectă politic și încurajată ca atare.

In perioada postsocialistă a continuat acest trend a formalizării zilei de naștere/ zilei onomastice deopotrivă ca sărbătoare personală și familială, dar, din ce în ce mai frecvent, și ca sărbătoare socializată. După moda petrecerilor din corporații,

o serie de organizații românești au început să propună, după caz, *Ziua Ionilor*, zilele "lui Mihaela/ Mihai și Gabriela/ Gabriel" etc. ca ocazii de socializare și de ceea ce astăzi de numește, tot cu un termen politic corect, *team building*.

In acest context permisiv pentru expunerea socială a/ cu ocazia zilei de naștere/ zilei onomastice poate fi privită și factualitatea mai recentă a sărbătorii zilei de naștere pe internet, în mod particular pe rețelele de socializare, care au, între descriptorii de profil, datele de naștere.

Astfel, de exemplu, rețeaua Fb semnalează, în fiecare dimineață, zilele de naștere ale persoanelor mai bine sau mai puțin bine cunoscute. Spune-i "La mulți ani lui..." este o comandă prin care se poate transmite foarte rapid, adesea alegând formule stereotipe, un mesaj de felicitare.

Personal, fac aproape zilnic acest lucru, selectând din lista de anunțuri ale rețelei doar numele persoanelor pe care le cunosc mai bine. Nesemnificativă și aproape mecanică, dacă este privită astfel, ziua de naștere

"sărbătorită" pe rețeaua de socializare se poate converti, însă, într-un adevărat ritual profan.

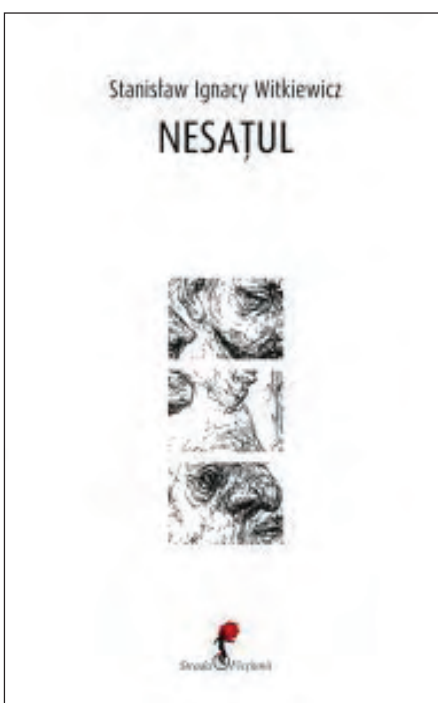
Astfel, sunt implicate gesturi clare, bine algoritmizate, cărora le sunt asociate semnificații limpezi și, ca în cazul tuturor practicilor recente, univoce. Primirea unei urări solicită o reacție de răspuns, asemeni tuturor schimburilor de daruri și mesaje. Mai mult chiar, uneori răspunsurile sunt obligatorii și se cer prompte, altelei ele pot fi amânate, iar acest lucru indică limpede recunoașterea unor sisteme coerente ale ierarhiilor sociale.

În multe cazuri aceste liste de mesaje sunt limitate numeric și ele nu fac decât să pună în spațiul virtual o reacție a cunoscuților. În cazul persoanelor publice numărul mare de asemenea mesaje contabilizează, de fapt, rating-uri, semnalează ierarhii și modificări ale acestora, indică recunoașteri sau, dimpotrivă, dezvoltare marginalizări și eșecuri.

Experiența personală recentă care îmi prilejuiește aceste rânduri auto-analitice și contextualizante se situează undeva între aceste cazuri oarecum clare și mi se pare tocmai de aceea relevantă. Nu am 1500 de prieteni în viața reală, ei sunt virtuali, adică imponderabili ori posibili... Nu sunt nici persoană angajată plenar în viața publică, asemeni politicienilor sau artiștilor faimoși, nu utilizez fervoarea de pe net ca pe un indicator de popularitate și, deci, ca pe un semnal al posibilităților evoluției de carieră.

Atunci... Nu pot decât să încerc să înțeleg că ziua de naștere pe internet poate genera un fel de efect de buclă care dă timpului o altă calitate. Ca în sărbătorile arhaice, unde timpul cotidian este spart de miracolul care se lasă să fie întrevăzut mereu prin sărbătoare, ziua de naștere pe internet deschide fereastra unei lumi posibile, suficient de apropiată încât să o poți intui în potențele și reliefurile sale, dar și suficient de limpede separată, prin chiar *device*-urile care mediază accesul la ea, pentru a-i constata diferența. Ca orice sărbătoare, ziua de naștere devine agonică, în sensul dat de Paul Drogeanu termenului, menținând tensiunea dintre spațiul personal și cel public, dintre discreția vieții private și lumina ascuțită a vieții sociale, dintre bucuria comunicării sincere cu cei apropiați și provocarea jocurilor pentru putere și recunoaștere.

ORIZONT A CITIT

PERSPECTIVE

VLADIMIR TISMĂNEANU
DE CE A FOST UCIS
IULIU MANIU

Au trecut peste șase decenii de la încetarea din viață, în condiții tragice, a celui care fost unul dintre ziditorii României Mari, remarcabil om de stat și neînduplecat luptător pentru democrație, Iuliu Maniu (8 ianuarie 1873–5 februarie 1953). Moartea lui Iuliu Maniu, de fapt un asasinat, era rezultatul acțiunii criminale a regimului comunist de exterminare a elitelor acestei țări. Este vorba de crime împotriva umanității, iar aceste crime sunt imprescriptibile.

Nu i se putea ierta lui Maniu, cum nu li se putea ierta unor Ion Mihalache, Dinu Brătianu, Ion Flueraș, Iosif Jumanca, Ioan Bărbuș, Corneliu Coposu, faptul ca refuzaseră să îngenuncheze și să devină complicii distrugerii României. La Sighet, la Aiud, la Râmnicu-Sarat, la Canal și în celelalte locuri de detenție din Gulagul românesc, s-a urmărit, cu diabolică metodă, lichidarea spiritului liber, suprimarea tradițiilor pluraliste, distrugerea rezistenței democratice. Când unii au lipsa de rușine să compare soarta infractorului de drept comun Adrian Năstase cu aceea a martirului politic Iuliu Maniu, este obligația oricărui om cinstit să se revolte și să protesteze împotriva acestei obscenități. A le compara este o ignominie.

Am apucat să stau de vorbă cu N. Carandino despre Iuliu Maniu. Era în 1979, cred, istoricul de artă Radu Bogdan a organizat acea întâlnire. N-am să uit ce mi-a povestit fostul director al "Dreptății" despre răspunsul lui Maniu dat ambasadorilor britanici și american la Moscova, veniți la București să medieze criza politică provocată de comuniști. Când s-a pus problema acceptării unor portofolii strict de față în guvernul Petru Groza, Iuliu Maniu a spus răspicat că unicul portofoliu care conta atunci era cel al Internelor. Era și cel pe care comuniștii, ascultând orbește poruncile venite de la Moscova, nu l-ar fi cedat nici în ruptul capului. Iuliu Maniu înțelesese exact cum se instaurează totalitarismul, care sunt pârgurile decisive.

Am avut șansa să o cunosc în Statele Unite pe doamna Clara Romanos, soția jurnalistului democrat Leonida Romanos, cea care a fost secretara personală a lui Iuliu Maniu. Mi-a vorbit despre atitudinea sa constant opusă oricărei forme de xenofobie, despre devotamentul inalterabil pentru legalitate și stat de drept. Doamna Clara era evreică, în anii războiului nici măcar nu s-a pus problema ca Iuliu Maniu să renunțe la serviciile ei de apropiată colaboratoare.

Dimpotrivă, prin prieteni politici precum doctorul Lupu, a protestat împotriva antisemitismului de stat și a deportării evreilor. Îi repugna rasismul, detesta visceral naționalismul etnocentric, era ceea ce putem numi un patriot liberal, unul însuflețit de curaj civic. Acestea au fost motivele pentru care comuniștii l-au ucis pe Iuliu Maniu...

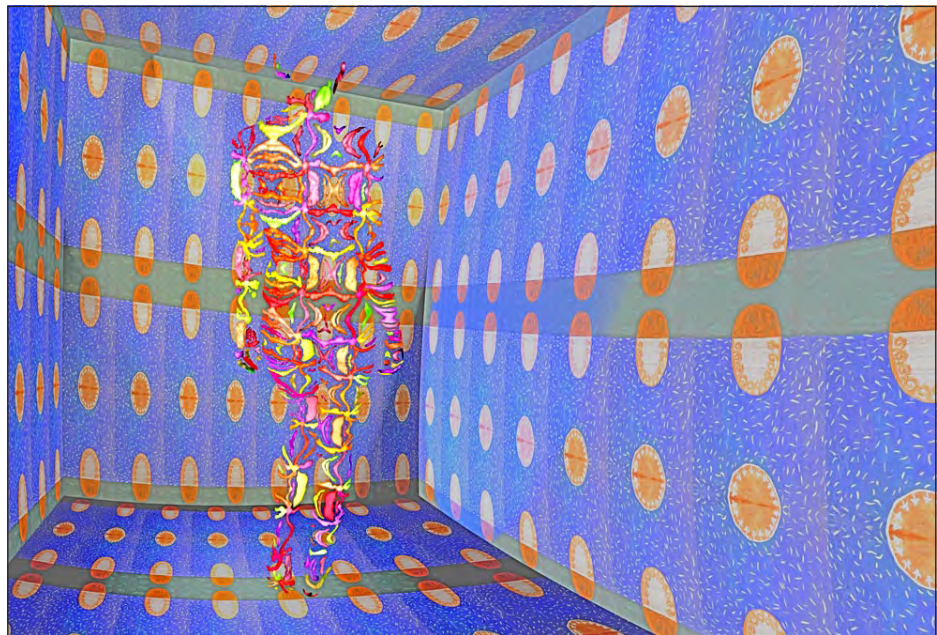
CÂND STATUL ROMÂN ȘI-A CERUT IERTARE...

18 decembrie 2006, Parlamentul României: "Ca șef al statului român, condamnat explicit și categoric sistemul comunist din România, de la înființarea sa, pe bază de dictat, în anii 1944-1947 și până la prăbușire, în decembrie 1989. Luând act de realitățile prezentate în Raport, afirm cu deplină responsabilitate: Regimul comunist din România a fost ilegal și criminal. [...] În numele statului român, îmi exprim regretul și compasiunea pentru victimele dictaturii comuniste. În numele statului român, cer scuze celor care au suferit, familiilor lor, tuturor celor care, într-un fel sau altul, și-au văzut destinele ruinate de abuzurile dictaturii".

Raportul Final și discursul președintelui Traian Băsescu din 18 decembrie 2006 au întrerupt definitiv continuitatea statului de după cel de-al II-lea Război Mondial (deci a celui stat al cărui certificat de naștere a fost instaurarea samavolnică a guvernului marionetă Petru Groza la 6 martie 1945 și care a fost transformat în colonie sovietică prin proclamarea RPR și abolirea forțată a monarhiei constituționale la 30 decembrie 1947).

Revoluția din decembrie 1989 a marcat prăbușirea dictaturii comuniste, nu și sfârșitul definitiv și irevocabil al statului comunist. Restauratia care a urmat a încercat să împedice această despărțire categorică de trecutul instituțional al comunismului.

Poate cel mai important element este recuperarea memoriei naționale. Prin memorie națională nu mă refer doar la etnicii români. Prin memorie națională nu mă refer doar la ortodocșii români. Prin memorie națională mă refer la toți cei care au suferit pe teritoriul acestei țări datorită dictaturii comuniste, pe de-o parte. Pe de altă parte, mă refer la recuperarea memoriei alături de celelalte țări din Europa Centrală și de Est, ca și din Uniunea Sovietică, pentru că tragedia României sub comunism a fost parte a unei tragedii globale. Comunismul a fost un fenomen planetar, iar efectele catastrofale ale acestuia au fost resimțite în fiecare din aceste țări.

VRĂJITORI, MAI VECHI SAU MAI NOI.

Anul de grație 2012. Nimic apocaliptic. Și totuși, o mulțime de minți înfierbântate erau pregătite pentru sfârșitul lumii, fie în calitate de actori activi (sunt cunoscute cazuri de suicid pe această temă), fie ca spectatori într-o piesă care s-a dovedit a fi una tragi-comică, înțesată cu multe, foarte multe scene de kitsch, atât mediatic, cât și mistic. Îmi este și acum proaspătă în memorie o întâmplare pe cât de amuzantă, pe atât de amară prin dimensiunea ei educațională. Sau mai degrabă a lipsei de educație, cea științifică, desigur. În 2012 eram cu toții pregătiți de apocalipsă. Unii o așteptau pentru producțiile cinematografice, unele grandioase (filme SF cu un număr record de spectatori), alții pentru reorientări religioase sau chiar pentru afaceri profitabile – dacă tot mai avem puțin de trăit, măcar să o facem la intensitate maximă, nu?

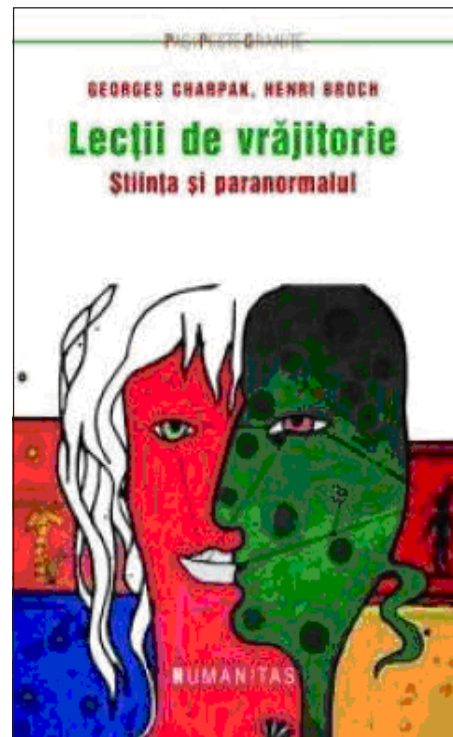
România, prinsă de multă vreme în capcane de tip "cu televizorul ați ..." sau "știrile de la ..." sau "Codul lui ..." nu putea să scape nici ea acestui delir mistic-mediatic. Era firesc, în context, ca un specialist din televiziune să ceară un punct de vedere (și) specialiștilor, celor certificați, celor cu o carieră în domeniu. Unui fizician, de exemplu. Am făcut o recomandare potrivită, spun eu: un coleg specialist în astrofizică și cosmologie. Cine ar putea să povestească mai bine despre originile Universului, despre evoluția acestuia și, de ce nu, despre sfârșitul lumii și implicit al Pământului, al speciei și civilizației noastre decât un astfel de fizician? Într-o terminologie simplă, într-un discurs fără formule și teorii complicate specialistul dă asigurări că o construcție de miliarde de ani nu se sfarmă așa ușor la incantațiile unui șaman sau după viziunea unui profet sau în urma visului unui clarvăzător.

Postul central de televiziune preia această intervenție într-o emisiune de mare audiență (de genul celor enumerate mai sus), unde, la un moment dat, un cunoscut personaj media, pentru a-și întări argumentația și dorind a-l cita pe profesorul de fizică se exprimă: "Așa cum spune și domnul astrolog înainte ...". Cu naturalețe, cu siguranță profesională și cu un pic de emfază. Și de aici începem construcția. Căci iată, astrologia e în mod firesc și natural (!!!) asociată științei. La Tv, pe un post național, la o oră cu audiență mare.

Georges Charpak, fizician francez de origine poloneză, supraviețuitor al lagărului de la Dachau, laureat al Premiului Nobel în Fizică în anul 1992 pentru contribuțiile aduse fizicii particulelor elementare, prin realizarea unui dispozitiv pentru detecția particulelor subatomice, un om cu o biografie de excepție, luptător în Rezistența franceză înainte de a fi capturat și închis în lagăr, absolvent al Școlii de Mine din Paris, colaborator al lui Frédérique Joliot-Curie înainte de a deveni fizician la CERN, a atins acest subiect al pseudo-științelor, al șarlataneriei din spatele unor pretinse realități științifice într-o carte tradusă și în limba română, la editura Humanitas, în anul 2007.

Lecții de vrăjitorie. Știința și paranormalul, scrisă împreună cu Henri Broch, nu este doar o carte care își propune să demanteleze falsul și ipocrizia din spatele unor pseudo-oameni de știință, ci este un gest prin care un mare fizician decide că este important ca știința și cunoștințele sale să se reverse înspre o culturalizare științifică de masă. Cei doi autori explică riguros, dar totodată cu mult umor o multitudine de farse, devenite clasice, care sunt puse pe seama inexplicabilului, nepământescului, forțelor malefice sau paranormalului.

E greu ca după ce o viață întreagă (aș raporta-o la anii de după 1990 în România) ți-ai regăsit tonusul zilnic sau ți-ai programat

viața sentimentală sau investițiile după horoscop să accepți că de fapt chestia asta e o mare bazaconie și că de fapt descrierile așa-zis personalizate se regăsesc într-un registru general simplu. Astrologul pune în aceeași descriere, să spunem, toți capricornii născuți în 9 ianuarie în ideea că, de exemplu, Soarele se regăsește în același loc pe cer la această dată. Nimic mai fals. Într-o aceeași zi, de la un an la altul, Pământul nu se află niciodată în aceeași poziție pe traiectoria sa în jurul Soarelui. Reperele fixe, la care se raportează astrologia, vor dispărea în timp. Peste 12.000 de ani axa Pământului va fi orientată spre o nouă stea polară (Vega din constelația Lirei), iar actuala stea polară (aparținând Carului Mic) nu va mai fi folosită pentru a indica Nordul.

Auzim de atâtea vreme despre telepatie, despre telepați. Iată un exemplu dragut, un experiment, un joc pe care îl putem exersa alături de prieteni, dar care cu siguranță nu poate să justifice capacitățile paranormale ale unora din semenii noștri. Aflat în compania unui cerc de prieteni/cunoștințe/public le spuneti că puteți, cu puterea minții, să comunicați unui prieten/partener telepat, aflat la mare depărtare, ce carte de joc alege oricare dintre cei prezenți. Nonșalant, spuneti că numărul de telefon al prietenului este următorul (și indicați numărul). Toată lumea este entuziasmată, jocul începe, cartea este aleasă (nu de d-voastră). Vă concentrați puternic, iar după minutele de adâncă meditație și efort mental care în mod vizibil vă slăbește fizic (ați învățat să fiți un bun actor) dați numărul de telefon cuiva de la masă după ce în prealabil l-ați verificat în agenda telefonică. Comunicați totodată că pe prieten îl cheamă Vasile și ... gata. Numărul este apelat, Vasile este solicitat la telefon, i se spune despre ce e vorba, acesta confirmă cartea de joc ... Ați impresionat audiența. Căci, de fapt, în agenda d-voastră Vasile este 7 de treflă, sau 10 caro etc. Puteți, pentru un efect amplificat, să rețineți corespondența a 52 de cărți cu 52 de nume, dar, după atâtea concentrare telepatice, efortul poate fi mare.

Plaja aceasta de exemple e foarte largă în cartea lui Charpak și Broch, e savuros să le parcurgem pe toate, e un mod de a ne deschide mintea și de a fi mai atenți la tot ce e superficial în jurul nostru nu doar din perspectiva științei, ci și din cea a vieții culturale, a celei publice și (mai ales) a celei politice. Așadar, astrele să ne fie favorabile!

SOUTH CALIFORNIA DREAMIN'

CRISTINA CHEVEREȘAN

SAN DIEGO. LA FRONTERA

Cu câțiva ani în urmă, la prima vizită în "Statul de Aur" de pe Coasta de Vest a Statelor Unite, eram mult mai puțin încântată de traficul nebun, agitația, extremele Los Angeles-ului decât de mica bijuterie descoperită fugitiv, în jumătate de zi: San Diego, "leagănul Californiei", primul teritoriu ocupat de europeni în această parte a Americii de Nord, guvernat inițial de spanioli și mexicani, devenit parte a SUA la mijlocul secolului XIX. În vreme ce pionierul Cabrillo nu avea vreo intenție colonizatoare în 1542, când, asemenea lui Columb, căuta altceva (în cazul său, o cale de trecere între Pacific și Atlantic) și a denumit locul San Miguel, urmașul întru explorare, Sebastian Vizcaino, a rebotezat așezarea San Diego la începutul secolului XVI, după protectorul propriei corăbii, prefigurând interesul ulterior al misionarilor spanioli pentru acest capăt de continent.¹

Dacă atunci când vine vorba de "sfînții" celebri ai zonei, interesul popular se îndreaptă aproape instantaneu spre San Francisco, o conferință din domeniul studiilor americane îmi oferă ocazia neanticipată de a explora mai pe îndelete acea bucățică de Baja California ce-mi păruse calmă, deschisă, spectaculoasă pe alocuri (n-am uitat focile răsfățate de pe stâncile din La Jolla, unde le va fi admirat și Raymond Chandler). Unicul zbor direct din Europa mă poartă de la Londra, timp de unsprezece ore și jumătate, spre ceea ce Gloria Anzaldua includea în conceptul hibrid de *Borderlands/ La Frontera*: conurbația metropolitană internațională San Diego-Tijuana, multiculturală până la contopirea obiceiurilor, limbilor și gastronomiilor popoarelor vecine, în ciuda conflictelor reale și/ sau imaginare ce nu vor ocoli niciodată zonele-tampon dintre civilizații amestecate în timp.

Dintr-un aprilie european încă neplăcut și umed aterizăm în seara călduță, cu lună plină printre palmierii foșnitori în briza ce nu ne va mai părăsi. Vis-à-vis de Filarmonică, la intersecția a două dintre cele șapte cartiere centrale (Core-Columbia), clădirea Chadwick ne întâmpină cu aspectul familiar-confortabil cunoscut de pe internet, sfidând aura morbidă aruncată asupra-i de crima pasională de anul trecut, când o femeie ucisă fusese găsită într-un geamantan, printre tomberoane. Din fericire, aflăm post-factum și ne putem bucura de "downtown", unde bulevardele încep să urce spre vârfurile colinelor cu panorame memorabile (și senzații tari pentru șoferii slabi de frâne). Putem ajunge pe jos atât la conferința cu sute de participanți și zeci de secțiuni de la Marriott Marquis (hotel grandios de pe malul oceanului, cu două corpuri ca două lame de oțel), cât și la principalele obiective de pe lista restrânsă la rezonabilul unei asemenea șederi.

IMAGINI, REPERE

Despre Insula Coronado, legată de continent printr-o fâșie îngustă de pământ și un pod prezent în toate ilustratele, am scris la anterioara scurtă explorare. Dacă aici, pe lângă una din cele mai cunoscute plaje și celebrul hotel ce-i poartă numele (reper al cinematografului, televiziunii, muzicii americane), se regăsesc o sumă de baze ale flotei militare, de partea cealaltă a golfului atracțiile sunt dintre cele mai diverse. Pe de o parte, doritorii de distracție au la dispoziție Seaport Village, orașel construit pe faleză pentru toate gusturile și buzunarele, unde alei și scuaruri cu vegetație luxuriantă se strecoară printre căsuțe viu colorate, ce invocă tradițiile sud-americane sau asiatice aduse de navigatori și imigranți din varii generații: magazine de suveniruri (surse ale zmeielor ce înveselesc promenada, echipamentelor de surf, măștilor, stegulețelor, ceramicii pictate ce te îmbie să o iei acasă), mici restaurante etnice, terase, cafenele, nelipsite standuri ce se întrec în înghețate fanteziste.

Dintre reperatele portului întins, cu feriboturi de transport și elegante ambarcațiuni private, nu puteau lipsi muzeele dedicate universului maritim, de la cel ce adăpostește cea mai mare expoziție de vase istorice (precum celebra *Steak a Indiei*, 1863), până la impozantul portavion *Midway*, aflat în misiune continuă între 1945 și 1992 și deschis

publicului în 2004 drept muzeu, loc pentru tabere și instructaje, studio de filmări pentru emisiuni și seriale, decor pentru o cină inedită². În umbra lui (la propriu!), dar concurându-i faima, se ridică statuia emblematică *Unconditional Surrender* (*Capitulare necondiționată*), cunoscută mai degrabă sub numele fotografiei ce a inspirat-o, *Sărutul*, făcută de Alfred Eisenstaedt pe 14 august 1945 (ziua victoriei împotriva Japoniei).

Imaginea marinarului care, nebun de bucurie, a îmbrățișat intempestiv o necunoscută în rochie albă în mijlocul Times Square din New York, publicată de revista *Life*, a făcut înconjurul lumii. Simbolul, preluat de Seward Johnson (care creditează, însă, un alt fotograf, mai puțin cunoscut), a străbătut America drept instalație itinerantă încă din 2005, făcând deliciul turiștilor din San Diego, căminu-i de (mai) lungă durată, dar și obiectul controverselor specialiștilor deranjați de *kitsch*-ul postmodern³. N-ai fost la San Diego dacă nu o vezi; străini și localnici se fotografiază de zor la picioarele cuplului la minut. În spate, soarele se scufundă învâpăiat, salutat de pescăruși, transformând bărci, vele și oameni în umbre proiectate pe un ecran de foc și scame de nori. Deloc surprinzătoare dragostea marilor scriitori pentru mirajul californian...

DE-A LUNGUL PACIFICULUI

La Jolla o regăsesc chiar mai fermecătoare decât la prima întâlnire. Suburbie a San Diego-ului, se poate vizita fără probleme și de cei ce nu agreează închirierea de mașini. Drumul durează cam o oră cu autobuzele locale (sistemul metropolitan se prezintă drept eficient, economic și ecologic; nu găsim multe motive de a-l contrazice), iar răsplata unei primăveri cu 25-26 de grade sub cerul curat e parcurgerea pe îndelete a unui orașel altfel invadat de turiști. Acum se poate respira, deși restaurantele de pe stânci fac rezervări cu mult în avans pentru privilegiul unei după-amiezi cu vedere la Pacific. Dacă prima dată timpul ne-a permis doar tipicul *brunch* la Brockton Villa, acum coborâm pe poteci de pe faleza pietroasă, printre arbori necunoscuți, pe marginea unor crevase în care valurile fierb, spumegând, retrăgându-se și căutându-ne iar, cu stropi ce insistă să ne aducă sarea pe chipuri și în păr.

Colonii de păsări și zeci, poate chiar sute de lei de mare zac toropite (sau se ciondănesc pentru supremația asupra locului de plajă!), neimpresionate de entuziaștii ce topăie cu infantilism demn de o cauză mai bună, căutând poziția ideală pentru un *selfie* cu simpaticele (dar nu total inofensivele, la nervi) animăluțe. La finalul conferinței ne vom petrece ultima zi mai sus, pe Coastă, urcând și coborând din trenul ce leagă localitățile pitorești ale regiunii. Mai puțin ieșite din comun ca relief, cu plaje largi și aspect mai puțin boem, Carlsbad și Oceanside domină ruta pe care aflăm, cu amuzament și nedisimulată uimire, că uneori și trenurile cu *wi-fi* incorporat pot da rateuri! Apropiate, dar diferite ca atmosferă, prezintă o gamă considerabilă de opțiuni. Spațiul generos din Oceanside e dominat de pontonul emblematic ce se avântă spre larg, delectând pescarii profesioniști și amatori, pescărușii, pelicanii, amatorii de plimbări romantice sau pe cei ce vor să se aventureze în *fast-food*-ul mereu plin din capăt.

Carlsbad, pe de altă parte, are un aer intim: buticuri cu bizarerii, căsuțe ca de păpuși, anticariate unde aluneci în altă lume, printre ghiduri de călătorie, beletristică, filosofie, cafenelele specializate (evident, bio!) și acces rapid către atracții de tot soiul: Mănăstirea San Luis Rey (fostă reședință a misionarilor spanioli), celebrele câmpuri de flori multicolore, Legoland, cu un parc tematic ce atrage adulți și copii deopotrivă și, nu în cele din urmă, un grup de *outlet*-uri de firmă pe care majoritatea doamnelor nu le-ar ignora cu ușurință. Toate cu condiția mijlocului propriu de transport, sistemul public devenind mai puțin prietenos cu pietonii pe măsură ce te îndepărtezi de San Diego. Pe Coaster și Amtrak tronează afișe-gigant ale festivalului în desfășurare:

celebrul Coachella, muzică, hrană pentru trup și suflet, artă și instalații în valea ce-i va adăposti și ovaționa pe Radiohead, Lady Gaga, Kendrick Lamar, Lorde, Hans Zimmer, Travis Scott, New Order – pentru a selecta doar dintre numele de top ale momentului. Două weekend-uri de distracție și *pop culture* dezlanțuit pentru care ar da orice studenții care m-au educat destul cât să știu despre ce vorba.

BALBOA: CULTURĂ ȘI NATURĂ

Facem cu mâna cohortelor de petrecăreți și ne "mulțumim" cu oceanul. Pe drumul înapoi către Santa Fe Depot, gara cu alură de pavilion de recreere de lângă debarcadere, spectacolul asfințitului transformă fiecare neinspirat și tremurat instantaneu surprins prin geam, din mers, într-o operă de artă, o amintire a naturii neîntrecute de vreun artefact. E, probabil, și sentimentul căruia i se datorează crearea unuia dintre cele mai uluitoare teritorii culturale urbane pe care le-am vizitat vreodată, o inimă în însăși inima orașului: Parcul Balboa, ușor accesibil pe podurile ce suspendă marile bulevarde deasupra unei autostrăzi aglomerate, pulsând asemenea unei artere în trupul de verdeată ce o înconjoară. Complexul ce reunește natura și arta are o istorie ce începe în prima parte a secolului XIX, din 1870 datând legea care transforma arealul într-unul intangibil în alte scopuri decât cele specifice unei grădini publice de dimensiuni impresionante.

Treptat, în secolul și jumătate care a urmat, horticultori, botaniști, arhitecți, artiști plastici au contribuit la dezvoltarea unui spațiu care în sine ar putea umple câteva zile iubitorului de frumos și care își datorează numele (de explorator faimos) și mare parte din înfățișarea unică grandioasei expoziții Panama-California, organizată în 1915⁴. Conceput drept celebrare a civilizației și civilizațiilor, proiectat pentru a răsfăța simțul estetic – fie cu peisaje atent conservate sau (re)create, fie cu sanctuare ale inventivității ori ale fragilității mediului -, parcul captivează prin diversitate: de la o grădină zoologică renumită la premiatale bijuterii peisagistice din grădinile japoneze, spaniole, australiene, de palmieri, cactuși, trandafiri, floră regională sau deșertică, de la spectacolele de teatru, operă, muzică clasică, balet până la fântânile, căsuțele artizanilor sau construcțiile de efect ale celor nu mai puțin de șaptesprezece muzee.

Din păcate, nu dispunem de o săptămână; nici măcar de o zi întreagă. Pornim la prânz, după încheierea secțiunilor conferinței, și refuzăm să ne desprindem până după apus, așa cum ni se va întâmpla curând și în Central Park-ul new-yorkez. Aici, însă, splendoarea naturii și senzația de

ținut ce-și așteaptă exploratorii sunt suplimentate de oferta culturală densă, tentantă, frustrantă chiar pentru cel obligat să aleagă. Muzeele se întrec în a satisface categorii dintre cele mai variate de interese: istorie naturală și antropologie, istorie locală, științe navale, maritime, feroviare și aerospațiale, culturi ale lumii în general și ale raselor ce converg în "melting pot"-ul californian, în particular, roci, plante, minerale.

În încurcătură ne pun mai ales Institutul de Artă, Muzeul Timken, Muzeul de Artă și Muzeul Artelor Fotografice: toate atractive și greu de înghesuit în câteva ore. Dilemele se rezolvă de la sine: e vineri după-amiază, ne-am făcut datoria intelectuală pentru care am venit în California în primul rând, dar asta înseamnă și că o parte din cele potențial admirabile în complexul Balboa sunt la final de program. Ne hotărâm deci pentru artă și fotografie, adăpostite între dantela și crenelurile de piatră ce răsar dintre arcadele celor două alei ce încadrează El Prado, promenada plasată în prelungirea podului Cabrillo, coloana vertebrală a parcului ce reînvie șarmanta arhitectură colonială de influență spaniolă.

Concentrat pe artele vizuale și misiunea socială, educativă, nu are arii militante a acestora, MOPA te face să te simți binevenit încă de la intrare, ca unul dintre puținele muzee locale ce folosesc sistemul "plătești cât dorești", deschizându-și porțile celor interesați, indiferent de venituri. Interactiv, hiper-tehnologizat pe alocuri (cu proiecții, instalații, ecrane ce captează și descompun sau multiplică imaginea), cu abordări ultra-moderne, dar și porțiuni nostalgice, ne poartă printre senzații și teme de reflecție neașteptate, provocatoare. Câștigătoare a Premiului Pictet, colecția *Disorder* promovează doisprezece artiști ale căror obiective au surprins instantanee relevante pentru dezechilibrele, rupturile, haosul și instabilitatea contemporane.

Inundații catastrofale și portrete ale supraviețuitorilor în căminele distruse, printre rămășițe, explozii, incendii, războaie, manifestații de stradă, acte de violență în spațiul public și privat sau cruzime față de animale, toate te îndeamnă să te așezi și să meditezi la realitatea crudă a celor văzute și la avertismentul lui Kofi Anan, fost Secretar al Națiunilor Unite, din catalogul de prezentare: "Trăim în vremuri definite prin lipsa ordinii. Controlul asupra multor aspecte ale vieții ne-a creat iluzia că planeta se supune voinței noastre. Și totuși, fragilitatea acestei presupunerii e demascată de fiecare nouă pandemie, cutremur, tsunami ori secetă. Pe zi ce trece, iluzia ordinii ne e spulberată". Parcă pentru a restabili pacea interioară, expoziția dă într-o galerie rezervată Indiei pitorești, în care o sută cincizeci de fotografii de secol XIX reconstituie bogăția de peisaje, personaje, ocupații ale uneia dintre țările cele mai învăluite în exotism, romanțare și mitologizare de către Occidentul colonizator.

Mai departe, expoziția centrată pe lucrări ale reputatului Ansel Adams, acompaniat de nouă discipoli contemporani, oferă clișee minimaliste, alb-negru, tulburătoare prin natura profund personală a viziunii, surprinse în parcurile naționale ale Vestului American, spațiu legendar, la intersecția geografiei cu ficțiunea, reprezentarea cinematografică, istoria orală și epicele întâlniri și confruntări între națiuni și stiluri de viață. Pe jocul incitant dintre realitate și redare, pe originile și evoluția fotografiei ca artă de sine stătătoare și pe felul în care aceasta mediază și modelează percepții și reacții referitoare la mediul înconjurător se concentrează ultima secțiune pe care o includem în tur. De la cele mai vechi, greoaie, dar ingenioase tipuri de aparate fotografice la cele mai sofisticate realizări actuale, studiem mecanisme ce pot fi atinse și operate, dar și vitrine dedicate, spre exemplu, frenologiei și fotografiei, pozelor criminalilor celebri și conexiunilor mai mult sau mai puțin precare dovedite între fizionomie și caracter.

Bulversată, dar cucerită, mă declar pregătită pentru o altă zonă a frumosului, unde colecțiile măștrilor picturii italiene și spaniole împart atenția vizitatorului cu arta sud-asiatică, nelipsiți fiind, desigur, nici artiștii americani de secol XIX-XX. De la fațada minuțios sculptată, ce include portrete în mărime naturală ale lui Murillo, Velazquez, Zurbaran, până la holul dominat de fântâna de marmură și scara ce șerpuiește spre etajul cu tavane casetate și încrustate în lemn prețios, Muzeul e o capodoperă în sine,

pe care o descoperim, privilegiat, într-un aprilie văratice se pretează escapadelor mentale și intelectuale. Scutit de aglomerația ce poate umbri plăcerea contemplației, ne ghidează pe un traseu al surprizelor și regăsirilor, printre picturi venetiene și tablouri religioase, naturi moarte (obișnuită cu alte zone, observ, pentru prima dată, prim-planuri cu banane și avocado!) sau portrete europene dintre 1500 și 1850, de la Giorgione la Goya.

O serie de excepție a expresioniștilor germani, donată în 2011, include succese ale avangardei austriece și germane, în vreme ce partea dedicată artei secolului XX surprinde natura unei ere în care internaționalismul, călătoriile și existențele între țări de baștină sau împrumut, comunicarea între continente, viziuni, școli de gândire și reprezentare se accentuează. Eclecticismul secțiunii reflectă condiția (i)migrantului fizic și mental, aducând laolaltă artiști din Europa și întreaga emisferă americană și subliniind forța unificatoare a artei, ce nu distruge individualități, ci reunește spirite. Traectorii aparte propun zonele rezervate Iranului sau delicatelor obiecte ritualice asiatice care, în timp, au acompaniat practicile aferente religiilor dominante. Manuscrise, gravuri, piese de mobilier și mostre de calligrafie completează un tur captivant, ce nu se putea încheia fără întoarcerea pe tărâm american, cu expoziția dedicată sud-vestului, ce surprinde stadii ale expansiunii europene în SUA și multiple forme ale ideilor de excepționalism și "destin evident"/"manifest destiny".

Ne retragem din poveste încetșor, prin seara arămie, peste pajiștile înflorite, printre vervețe și statui în aer liber, pe sub copaci ce au fost martorii deceniilor, dacă nu secolelor de dezvoltare a orașului. Extrem de jos, îndreptându-se spre aeroportul din apropiere, trece un avion British Airways. Verificându-ne ceasurile, realizăm că e acel unic zbor direct ce ne-a adus aici nu demult, deși pare o veșnicie. În josul străzilor în pantă întrezărim portul care se pregătește de trecerea la programul nocturn și Pacificul ce licărește încă sub ultimele raze rătăcite. Parcul Balboa ne urmărește, umplându-ne simultan de mulțumirea de a-l fi văzut și de regretul de a nu-i fi putut colinda toate colțișoarele. Ne consolăm, ca de obicei, la gândul că avem argumente solide în favoarea unei reveniri.

TRECUTUL RECUPERAT

San Diego n-ar fi el însuși fără Gaslamp Quarter, cartierul istoric dezvoltat în a doua jumătate a secolului XIX sub patronajul întreprinzătorului Alonso Horton din San Francisco, cel ce decidea să investească în construirea unui nou centru care să ajungă până pe mal, al cărui simbol

să devină popularul și romanticul iluminat stradal cu lămpi de gaz. Dacă prosperitatea burgheză părea a se instala, documentele epocii nu ocolesc nici pe notoriul Wyatt Earp și afacerile cu jocuri de noroc și bordeluri⁵, nici căderea cartierului în mizeria și obscuritatea în care rămâne o bună parte a secolului XX. Începând cu anii 1970 survin revirimentul, restaurarea clădirilor victoriene și schimbarea la față într-o zonă plăcută, primitoare, plină de magazinașe, piațete, terase și localuri îmbietoare, cu atmosferă autentică, dar modernă, altfel față de Vechiul Centru din nordul urbei, unde se conservă, mai degrabă, vestigiile epocii coloniale.

Spre deosebire de faleză, cartierul financiar, zona hotelurilor-mamut și a zgârie-norilor nelipsiți oricărui oraș american care se respectă, printre felinarele nostalgic-decorative se înșiră căsuțe scunde, cu unul-două etaje, alternând, pe alocuri, cu sedii de bănci, firme, furnizori de servicii, toate animate de același spirit bonom și ușor desuet al unui final de secol pierdut și regăsit miraculos, printr-un arc al vremii. Dacă la House of Blues nu avem parte de vreun concert deosebit în (prea)-scurta ședere, plimbările ne dezvăluie detalii arhitectonice aparte, de la cele mai evidente, precum cele ale inconfundabilului hotel ridicat de fiul președintelui Ulysses S. Grant și denumit după acesta, până la elementele sofisticate, fierul forjat, fațadele curbate, cu accente *art deco*, ferestrele rotunjite, balcoanele ce îmbină funcționalul cu o cochetărie lejeră.

Profităm de tăblițele elegante ce marchează monumentele istorice, oferind detalii curioșilor, și vizităm cu drag cea mai veche structură a Noului Oraș, casa William Heath Davis, construită în 1850 și devenită muzeu. Pășim subit într-o altă eră, într-un *unde-a-cândva* cu miros de lemn și carte veche, cu trepte și podele scârțânde sub pașii unicilor vizitatori în după-amiaza leneșă de dinaintea Paștelui. Odată echipate cu pliantul cu indicații, suntem stăpâne pe parterul și etajul ce ne arată, pe rând, cămăruța copiilor, cu leagăne, pătături și cărucioare, baia cu tradiționala vană de porțelan, pe piciorușe, biroul și biblioteca domnului, modeste ca dimensiuni, dar neprețuite ca documente de epocă (totul pare desprins dintr-un film extrem de bine regizat, te simți catapultat cu un secol și mai bine înapoi, printre hărți, albume legate în piele, ceasuri ce au stat demult, pene pregătite să schițeze cine-știe-ce depeșă urgentă), bucătăria cu sobe masive de tuci, spălătoria, șemineul cu balansoar, evantaie și ustensile de croșetat și tricotate, pentru zilele friguroase ale doamnei, sufrageria și salonul, cu porțelanuri, instrumente muzicale, poze sepia și chiar costume ale "gazdelor".

Fiecare încăpere e dedicată nu doar unui scop, ci unei perioade anume din viața locuinței care a funcționat drept reședință privată a unei serii de familii înstărite ale orașului, dar și ca adăpost pentru soldați, înaintea Războiului Civil, sau spital de campanie, ulterior. Ieșim din trecut ca din vis și ne odihnim puțin în grădinița cu dale ce mulțumesc filantropilor care întrețin muzeul și statui ale celor doi căței celebri ai orașului: Bum și Bobby, un vagabond debarcat de pe un vapor în 1886, care a cucerit întreaga comunitate, devenind mascota oficială și primul rezident canin înregistrat, și un foxterier celebru pentru devoțiunea cu care și-a petrecut ani întregi lângă mormântul stăpânului-polițist, așteptând, cuminte, reîntâlnirea. Să nu iubești San Diego? Absolut imposibil! Poarta de metal, cu înflorituri, se închide, obosită, în urma noastră, ultimele musafire ale zilei. Ne îndreptăm spre port, prin briza sărată și miera roșiatică a orelor de seară, să ne luăm rămas bun temporar de la Pacific...

¹ Mai multe detalii se găsesc în arhivele revistelor locale; vezi <http://www.sandiegomagazine.com/San-Diego-Magazine/San-Diego-Covered/San-Diego-History/>

² Portavionul beneficiază de un site propriu, <http://www.midway.org/>

³ Povestea fotografiei și a statuii de regăsește, în diferite versiuni, pe varii site-uri de specialitate, dedicate atracțiilor turistice aparte și istoriei lor (de exemplu, <http://www.roadsideamerica.com/story/20274>)

⁴ O succintă istorie a locului e disponibilă la <https://www.balboapark.org/about/history>

⁵ Vezi <http://www.gaslamp.org/history/>

STEREOTIPURI

DIN AGENDA ARIERGARDA

DANIEL VIGHI

Rafinament și virtuoșitate în seara de 22 iunie, anul 2017, într-o nouă provocare sub titlul *Jazz & istorie la Timișoara* cu Asociația Ariergarda, cu Mircea Tiberian, la pian și Liviu Butoi, cu saxofoane și flaut, însoțiți, ca anul trecut, de jazzul de tradiție yankee (anglo-americană, cum ziceau bunicii noștri de la propagandă) prin Chris Dalgren, la contrabas și John Betsch, la percuție.

Au mai fost așadar, aceiași, și anul trecut, tot la patrimoniala sală Lira a Casei de cultură a municipiului din Timișoara cu parfum din sixties-ul cu Phoenix, Progresiv TM, Pro Musica, dar și Creedence... sau Janis Joplin. Aș povesti, dacă este cu puțință așa ceva (și nu este!) felul în care Chris Dalgren știe să scoată efecte speciale din contrabas, cum anume poate să-l sugrume expresiv, cum John Betsch stârnește liniștea cu măiestrii percuționiste și o pune pe aceasta - liniște cu reverii de-o clipită - să ritmeze în experimente și incursiuni, ținându-se aproape de pianul lui Tiberian, cu note din lumea dintotdeauna a jazzului autentic, de înrâncenările nostalgic-revendicative, uneori sacadate, alteori exuberante, ca o mărturie la un soi de confesional al esteticii extremiste a jazzului, o mărturie stărnită prin multiplele saxofoane și alămuri ale lui Liviu Butoi.

Cum totul poate să ne arate nouă, publicului comod, dedat la cultura de fotoliu într-o lume care nu mai are chef de dificultate și măiestrii care nu-și ajung loruși, doritoare, acestea, să se exprime dincolo de propria lor existență într-un teritoriu descoperit și explorat în acord cu libertatea absolută a creației de capul ei, fără strategii de seducție a nimănui, o libertate a artei, o lecție a stării de căutare a exprimării totale (și capricioasă, și enervantă, și insistentă, și eroică în insistența ei neobosită). Să ascuți aproape o oră și mai bine de revărsare fără oprire a meșteșugului, uneori aducându-ți vag în memoria muzicală fraze din Schoenberg: *Verklärte Nacht*, Op.4 - Boulez.

Dincolo de memorii subiective, de fraze, de priceperi, de ritm și aritmii ale muzicii cuminti, adăugați sentimentul propriu al celui care vă scrie, ca biet scriitor postmodern, că este posibil să fii consecvent cu exigența artei libere, în tradiția experimentalismului dificil, provocator, anticomercial și definitiv certat cu ușurințele melodice, literare, plastice, în măsură să ne îndemne să o lășăm mai moale cu libertatea creației în numele ei, să ne mai uităm și la săli, la public, la tiraje, la librării, la vânzare. Partidul Comunist de ieri înlocuit de Partidul Consumist de astăzi. Aceleași pericole pentru artă cu alte mijloace. Să fii, adică, mai cuminte, să tragi cu coada ochiului la tejghea, la raft, la bilete. Sau să mergi, liber, până la capăt.

Asta mi-a trecut prin minte și suflet în vremea când Liviu, Mircea, Chris și John se exprimau liberi într-un soi de pean din vremurile vechi - un imn de gloriificare a zeului Apollo ca să izbândească în lupta lui cu șarpele Python. Numai că peanul concertului de la sala Lira era altfel, printr-o translație semantică, a devenit un cânt

de îmbărbătare pentru cei care duc lupta cea grea cu Partidul Consumist și cenzura sa liber consimțită - un război, ce-i drept, mult mai greu de purtat decât acela cu cenzura celui alt partid. Numai că și de-o parte și de alta, peanul antic este însoțit de un soi de eroism al guerrilei ce o poartă astăzi lumea underground a artei care mai crede în propria neatârnare estetică.

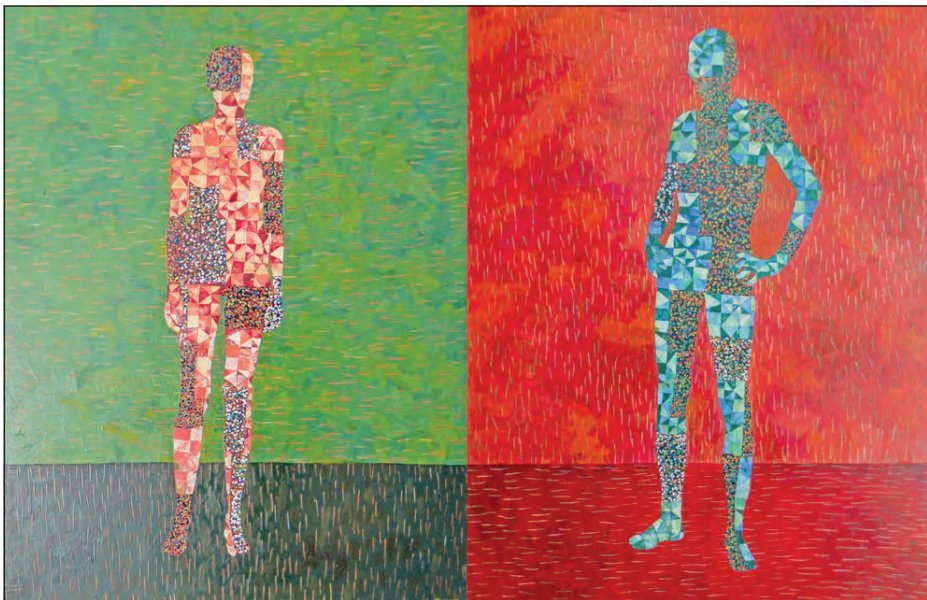
*

De ani buni, Asociația culturală Ariergarda beneficiază de activitatea inventivă a inginerului de la Regionala chefer (acum eliberat prin pensionare) Ioan Groșșian. Să spunem și să pricepem că numitul de mai sus este un pasionat al turismului cultural. Înainte vreme a scormonit peșterile și a drămluit geologic munții, nu se dă în lături nici de la susținerea activităților de turism de ultimă oră, postmodern, susținut de Equilibrium, o firmă a lui Groșșian-junior care practică turismul adventure cu bărci canoe pe Bega, pe Dunăre, dar și în Slovacia, unde sunt ape iuți de munte renumite pentru aceste daraveri. Tatăl este pasionat și de istoria Banatului pe care o scormonește împreună cu Ovidiu Forai în excursiile culturale organizate sub egida Ariergarda. Una dintre ele (de mare și durabil succes) este aceea la Oravița-Anina, organizată în colaborare cu Europa Turism - un tour-operator cu Lucian Șandrea pe post de manager cu deschidere spre turismul cultural intern.

Excursia la Oravița-Anina are în vedere linia de cale ferată - cea dintâi pe la noi prin țară - știută cu numele Semeringul bănățean, un traseu prin pădure, cu tunele și viaducte străbătute într-un tren de pe vremuri, cu viteza căruțelor regimentelor militaro-crăiești ale lui Stoica de Hațeg. Excursia promovează - prin lectura literară a lui Vighi și Marineasa - cel dintâi roman modern bănățean (Virgil Birou, *Lume fără cer*).

Lecturile se petrec la fața locului, suprapunând viața de azi, cu viața narațiunii în cauză, cu identificări geografice și sociale. Excursia în ficționalul romanesc începe pe viaductul care dă în Oravița, așa ca romanul - în anii primului război mondial, urmată cu citiri solemn-literare la gura minelor din Anina, pe la casele de la subsol ale ortacilor, apoi cetire ca din Cartea Sfântă la cimitirul Sigismund din Anina-Steierdorf, în fața monumentului ridicat în memoria celor 217 mineri morți într-o explozie din 1920 cu care se și încheie romanul, o alta la Pomărie - o fostă fabrică de țuică din Oravița, asaltată de revoluționarii țigani și ortacii mineri cu vădrea pe care le-au umplut cu răchie spre îndestulare proprie, pe vremea revoluției lui Bela Kun.

Lucruri de mare suspans, la care se adaugă istoria industrială a Banatului deslușită de Ioan Groșșian și Ovidiu Forai. Aceștia au scris (și editura Ariergarda le-a editat) două cărți pentru excursii și educație patrimonială. Anume Ioan Groșșian - *Drumul Cărbunelui* și Ovidiu Forai - *monografia primei catedrale catolice a Timișoarei din Piața Sfântul Gheorghe*. Despre aceste apariții editoriale - în numerele viitoare.

DE CE NU NE DESPĂRTIM DE ROMULUS RUSAN, VIOREL MARINEASA

Prin multe a trebuit să treacă Romulus Rusan până să pună pe picioare, împreună cu Ana Blandiana, Memorialul Victimelor Comunismului și al Rezistenței! Proiectul, demarat în 1993, a captat bețe în roate din te miri câte părți. Pe atunci, prim-ministru era indispensabilul Nicolae Văcăroiu (astăzi binemerită ca președinte al Curții de Conturi), iar *Vocea României*, gazeta sa de uz personal, țipa ca din gură de șarpe că la Sighet se întâmplă "un sacrilegiu", că "internaționalistii" și "lingăii fostei dictaturi" pregătesc "vânzarea suferinței românești". N-a mers.

S-au răsucit și au asmuțit un "freelancer", ziarist ba american, ba neamț, un fan al grupării Baader-Meinhof, care a schimbat placa: nu, nu e vorba de internaționaliști, ci de cogeamite fasciști și antisemiți, care vor să-i reabiliteze pe alți fasciști și antisemiți. Insul, probabil năimit, n-a stat pe loc, ci s-a arătat inventiv, trimițându-și falsurile (regele Ferdinand confundat cu Antonescu; *Tatăl nostru* cântat de foști deținuți politici, catalogat drept imn fascist) la ZDF (canalul public nr. 2 în Germania), apoi, mai mult, la Fundația *Simon Wiesenthal*, care a protestat printr-o adresă trimisă Consiliului Europei, obləduitor al proiectului.

Noroc că prea-vioiul reporter s-a dat repede în stambă cu un material difuzat pe *ARD* (principalul post radio și TV german), în care-l ponegreă pe Wiesenthal. Această gafă de mercenar frenetic, coroborată cu argumentele tari prezentate de Academia Civică, a grăbit lămurirea în sens favorabil a situației.

Orice întâlnire cu Romulus Rusan, chiar și la vreme de "criză", era tonică, liniștitoare. Îți dădea analize exacte asupra stării la zi, îți oferea suficiente motive să nu te arunci ușuratic în brațele niciunei "ideologii" a momentului, te conjura să crezi în resurrecția valorilor democrației liberale până și atunci când împrejurările îți ridicau mari semne de întrebare. Cu alura sa de cavalier al unei cauze pierdute, plutind parcă pe altă lume, dar, de fapt, lucid, calculat și robace, a avut frumoasa nebulie care nu s-a oprit la a întemeia, ci a continuat prin a da anvergură lucrării încredințate, una ce l-a devorat, i-a împușinat opera proprie în favoarea celei obștești, așa cum amarnic constată și Doamna Ana, partenera sa de viață și de idei.

Volumul *Istorie, memorie, memorial sau Cum se construiește un miracol* (Fundația Academia Civică, 2017) adună piesele necesare (interviuri, conferințe, studii, articole) pentru a înțelege cum s-a constituit Memorialul, dar și cum au congrescut structurile aferente (Muzeul Sighet, Centrul Internațional de Studii asupra Comunismului, Școala de Vară, Editura Academia Civică). "Instituție a memoriei colective", zice Ioana Boca, editorul cărții. E firesc ca vocabula *memorie* să revină mereu în programele, în preocupările, în principiile, în titlurile, în sloganele puse în mișcare de această instituție ivită nu prin magie, ci prin osteneală și spirit de sacrificiu: "Școala memoriei", "Memoria ca formă de justiție", "Exerciții de memorie", "Prin memorie un popor se regenerează, renaște". Însă mai cu seamă trebuie subliniat recursul la memoria supraviețuitorilor, victime sau doar martori ai crimelor comunismului, memorie salvată (după cum bine zice și face Smaranda Vultur) în bună parte datorită departamentului de istorie orală.

Greu de imaginat cum s-a împărțit Romulus Rusan în atâtea direcții. Am avut privilegiul să discut cu dumnealui despre activitatea sa prodigioasă de editor și să aflu povestea care a însoțit apariția unor cărți sub egida Fundației Academia Civică. Mă voi opri la două titluri, ambele stând, iată, tot sub incidența memoriei. Sau sub presiunea a ce ar putea s-o suspende. A avut temeritatea să publice în versiune românească o carte îndelung controversată și apăsător contestată, deși cu argumente subrede, în țara ei de origine: Reynald Secher, *Vandeea: de la genocid la memorid, Mecanismul unei crime legale împotriva umanității*.

Bazându-se pe documente, cercetătorul demonstrează că nu s-a consumat un război civil în Vandeea anilor 1793-1794, ci că armatele revoluționare franceze, la ordinele liderilor, au săvârșit cu sânge rece un masacrul, primul genocid modern, iar partida învingătoare, prin triumfalista istorie oficială, le-a hărăzit pentru vecie urmașilor crimei în masă, atâția câți au rămas, dar și grosului constituit din ceilalți compatrioți, *memoricidul*, uciderea memoriei. (Niciun cuvîntel despre acest episod în manualele oficiale. Cel mult o versiune mincinos-cosmetizată.) O anticipare a practicilor genocidare de care e doldora istoria recentă, însoțite de o rapidă ștergere a urmelor. Or, după spusa lui Rusan, "o singură crimă etatizată poate să anuleze un stat de drept".

Autorul *Americii ogarului cenușiu* a observat cu justete că o multime de istorici occidentali consideră totalitarismul comunist un fel de floare la ureche față de cel nazist. Negreșit, tocmai pentru că vedea lucrurile altfel, l-a uns Romulus Rusan rector al Școlii de Vară de la Sighet pe istoricul francez Stéphane Courtois, cel ce a scris *Cartea neagră a comunismului*, dar și *Pata oarbă a memoriei europene. 23 august 1939: alianța sovieto-nazistă*, lucrare ce pune în evidență consonanța întru ticăloșie a celor două regimuri. Iar în "addenda" avem parte de un articol al lui Putin, "Lecțiile victoriei asupra nazismului", reproduc după *Le Figaro* din 7 mai 2005, urmat de replica usturătoare a lui Courtois, care-i reproșează liderului rus că lecția sa de istorie este rescrisă după canoanele totalitarismului stalinist.

JURNALUL DESPĂRTIRILOR (VII) PAUL EUGEN BÂNCIU

Puse pe hârtie, cuvintele înlănțuite în propoziții și fraze atenuează din credibilitatea și autenticitatea stărilor pe care le duc în el scriitorul, chiar și atunci când vorbesc despre cele mai profunde stări sufletești sau evenimente, altminteri perfect reale, din viața lui. Cuvântul scris ecranează intensitatea evenimentelor relatate, puse acolo ca mărturie a unor fapte, trăiri, ca și cum cititorul de azi, mai lipsit de imaginația celui de odinioară, din epocile epistolelor, ar avea nevoie de o ființă vie, un actor de talent capabil să-i transmită un mesaj mai credibil printr-o interpretare și o dicție perfecte. Și asta, poate nu din pricina unei dramaturgii contemporane mai puțin teziste și îndepărtate de firescul existenței, și nici din aceea a unor actori deosebit de talentați, și ei numărabili, pentru că s-a ajuns să se confunde, mai cu seamă în filmele justițiere, mimica și gestică unora cu a altora, până la confundarea interpreților, ci, poate, pentru că a dispărut liantul dintre cel care scrie și cititorul său, capabil să-l facă să se simtă alături de cel ce comunică pe receptor.

Talk-show-urile cu personaje tot mai ciudate ce emit păreri cât mai bizare, despre care poimăine nu mai știe nimeni, par mult mai credibile decât confesiunile sincere ale unui scriitor, întâi pentru că se citește tot mai puțin și mai anevoios, și apoi pentru că tot ce iese de sub tipar sub numele unui scriitor cât de cât cunoscut frizează, în opinia majorității, ficțiunea, imaginarul. Până și visele par mult mai credibile și mai ușor de interpretat decât un text publicat. Filmul, construcția schematică a scenariilor a reușit să creeze un *pattern* mental ce îndepărtează cititorul de litera tipărită. Interviuul televizat luat unui mare om de cultură are autenticitatea asigurată, pentru că personajul se interpretează pe sine, chiar și atunci când sinceritatea lui e contrazisă de ceea ce se știe sau s-a scris despre el.

Scriitor devine, azi, oricine își tipărește o carte. Adică oricine își plătește tipărirea și-i asigură o difuzare care să compenseze cheltuielile; cel puțin așa se întâmplă acum la noi. Or, în atare situație, literatura bună a perioadei interbelice e uitată și sunt aduse în schimb la lumină cărți scrise în aceeași perioadă, dar care sunt capabile doar să deruteze, prin sofismele lor, bruma de cultură generală care mai există, profitând de incapacitatea unei minți umane de a cuprinde tot ceea ce descoperă pe feliile lor de specializare, tot mai îndepărtate una de alta, mari savanți ai lumii de azi, considerați a fi "cu ochelari de cal", cum puțin amabil scria în cărțile lui despre Orient Paul Brunton, în încercările de a apropia spiritualitatea care duce spre Nirvana de raționalismul european.

Scriitorii de atunci nu mai apar decât, poate, în cursurile universitare, deși, chiar dacă au premii Nobel, au trecut în penumbră, iar pentru restul școlarizaților au dispărut pur și simplu. Trist, pentru condiția scriitorului, este faptul că însași meseria lui a devenit în ochii majorității un fel de puseu amatoristic, de complexat, atent doar la propriile manii, obsesii, pe care le transferă personajelor sale, încât o confesiune e interpretată cu ușurătate ca fiind o invenție, adică o transmitere indirectă a unei realități, a unor stări, prin câteva personaje. De unde și moda scrierii, mai nou, la persoana întâi a unei literaturi ce dispare odată cu ultimul volum expus într-o librărie.

Nu întotdeauna reeditările unor cărți scrise cu decenii în urmă au menirea de a readuce în conștiința publică un nume, un mănunchi de idei, un personaj memorabil, măcar pe cele despre care s-a mai învățat câte ceva în anii

de liceu. Și asta, pentru că pare să se fi spus/ scris deja totul, iar ceea ce apare acum se adresează doar contemporanilor, adică celor ce văd prin ochii și textul și simțirea autorului evocat doar variații la propriile opinii, interpretări... Dar cum timpul pare să fugă tot mai repede pentru oameni, iar meșteșugul artei scrisului să devină o treabă de artizanat, cu specificitatea zonei, culorilor, tehnicilor de ardere a ceramicii sau de dăltuire a lemnului, ca oricare. Cu deosebirea că meșteșugarul anonim prelungește, în taina numelui și a meseriei deprinse de la străbuni, o tradiție, fără să încerce să adauge nimic nou la ceea ce a învățat.

Dimpotrivă, artistul, fie el pictor, sculptor, muzician, scriitor, își testează continuu originalitatea, singura capabilă să-l individualizeze de colegul său de breaslă, în bătaia cu nemurirea, cu neuitarea. Când, mai ieri, Neagu Djuvara, într-un interviu la o sută de ani împliniți, își dorea ca măcar una din cărțile lui să fie citită peste altă sută de ani, era optimist. Aceleași gânduri le nutresc cu toții, încă de la debutul timpuriu ori mai matur, însă ei înșiși, după un oarecare număr de ani, nu-și mai aduc bine aminte personajele sau chiar titlurile cărților pe care le-au scris și, de teama presiunii anonimatului nivelator, reeditează mereu, la fel cum artistul plastic devine propriul său manierist, reinventându-se în grupări vetuste, neluate în seamă decât de snobime. Nici muzicienii n-au o soartă mai bună, fiindcă tineretul vrea mereu altceva, mai dinamic, mai terifiant, până dincolo de limitele suportabilității acustice.

Dar niciunul dintre aceștia nu recunoaște, măcar în fața propriei conștiințe, că lumea artelor a fost și rămâne doar o anexă a existenței, un fel de eseu, adică ceea ce, la fel ca în rugby, este o încercare. Iar pentru încercările din rugby, se știe, nu se dau premii Nobel pentru literatură – căci, constatăm, celelalte arte nu făceau parte din arsenalul gusturilor inventatorului dinamitei. Se spune mereu, prosteste, de o mediocritate în creștere geometrică: "Cine mai știe azi de regele cutare sau cutare? În schimb, de Cervantes, Michelangelo, Leonardo da Vinci și alții ca ei știm cu toții". Le răspund istoricii, cu documentele pe masă, că ei n-ar fi existat ca indivizi ai mileniului trei dacă nu era cutare personalitate istorică, sensibilă la lumea artelor, doritoare să-și nemurească numele, imaginea proprie, supremă în timpul respectiv pentru un spațiu cu sute de mii de supuși, marile genii s-ar fi topit în neant, ca atâtea potențiale genii născute de-a lungul vremii, dar dispărute în întunericul timpului prin neșansa de a nu fi descoperiți. Citiți biografiile celor despre care știți și-o să rămâneți uimiți.

Cine va ști ceva despre noi? Niște dicționare parcimonioase făcute în grabă... Două-trei monografii uitate în rafturi de bibliotecă, două, trei retrospectivă cu cinci vizitatori, câteva CD-uri cu muzica "anilor 50, 60, 70... 2023...", care nu s-ar întâmpla nici ele dacă niște idealști, cu talent, dar complet ageamii în orice altceva, nu și-ar fi riscat viața pentru un crâmpci de nemurie. Poate că Renașterea a fost o excepție, după redescoperirea lui Lucrețiu și a cărții lui *De rerum natura*, după o lungă perioadă de încorsetare dogmatică și surghiun sângeros al spiritului liber. Toate acestea s-au repetat și se vor repeta până la capătul zilelor omenirii, cu felurite alte renașteri, redescoperiri ale unei lumi din preajmă, identică prin toate fibrele ei cu cea a oamenilor, ca într-un fel de reîncarnări succesive ale umanității, în alte trupuri, în alte haine, cu alte gusturi și deprinderi.

JURNAL DE FAMILIE PIA BRINZEU

12 mai 1938. Bunicul Brînzeu e la București pentru a participa la înmormântarea lui Octavian Goga. Întâi asistă la ceremonia din rotunda Ateneului, împreună cu Ion Agârbiceanu, un canonic greco-catolic mai cunoscut ca scriitor, și Alexandru Tzigara-Samurcaș, directorul Muzeului de artă națională "Carol I". Apoi se alătură convoiului funerar și, urmând pe jos sicriul până la Bellu, are timp să se gândească la tinerețea lor. Erau amândoi studenți la Budapesta în 1903 când s-au cunoscut. Goga urma să plece curând la Berlin, fără să-și fi dat toate examenele. Ca poezii, își amintește bunicul că i-a spus atunci. Și Goga nu s-a supărat.

Într-o vreme, luau masa împreună cu alți prieteni: printre ei se aflau viitorul metropolit Nicolae Bălan și viitorul ministru Ioan Lupaș, care se certau mereu, pentru că primul era profesor de dogmatică, iar celălalt un ateist înverșunat. Goga căuta să-i împace și nu prea reușea, neabânduind că, peste ani, Lupaș va ajunge un preot ortodox la fel de habotnic. Murind protopopul din Săliște, de unde veneau și Lupaș, și soția lui, doamnei i-a venit chef să ajungă protopopeasă. L-a obligat pe Lupaș să-și dea examenele de teologie în particular și să se preotească la Săliște. Aici – își amintește ironic bunicul – fumul de tămâie și mirosul de busuioc, împreună cu babele evlavioase din sat, au făcut din el un mare protopop ortodox. Și, totuși, Goga l-a ales ministru în guvernul condus de el în 1937.

Și pe bunicul l-a ademenit Goga în politică. Cu ani în urmă, prin 1920, pe când era ministru în guvernul Averescu, l-a chemat în audiență și l-a întrebat dacă primește postul de director al cultelor neortodoxe. Deși bunicul a fost de acord, dorind, după Unire, să impună cultul greco-catolic și în România Mare, numirea n-a mai venit. Asta, a aflat el mai târziu, s-a întâmplat pentru că a intervenit Avram Imbroane, care nu-l prea simpatiza pe bunicul, și l-a convins pe Goga să numească pe altcineva.

Totuși, relațiile cu Goga au rămas bune. Mai ales pentru că bunicul îl admira ca poet. De aceea l-a încurajat pe unchiul meu Felician să își dedice teza de doctorat poeziei lui Goga. Își amintește și acum, la înmormântare, cât de mult l-au impresionat versurile din poezia *Bătrâni*: "De ce m-ați dat de lângă voi./ De ce m-ați dat de-acasă?/ Să fi rămas fecior la plug./ Să fi rămas la coasă..." Trimis la școli, bunicul a trăit intens acel sentiment de durere provocat după ce s-a despărțit de ce i-a fost mai scump: părinți, prieteni, satul cu farmecul de neuitat al copilăriei. Fiu de plugar, a simțit acut durerea înstrăinării, mult mai acut, crede bunicul, decât autorul versurilor, al cărui tată a fost preot.

Și chiar cu câteva luni în urmă l-a vizitat pe Goga la guvern pentru a-i prezenta un memoriu cu privire la biserica greco-catolică. Când a vrut să-i prezinte conținutul memoriului, Goga l-a oprit: "Opera de ordine ce fac eu în Garda de Fier și peste tot în țară interesează și Biserica. Aud că ar fi nemulțumiri din cauză că în guvernul meu nu e nici un unit. Eu nu m-am gândit la asta. Dar rog Biserica Unită să mă sprijine, să nu-l sprijine pe Maniu, căci voi guverna patru ani și – o spun în numele M.S. Regelui – voi satisface toate dorințele Bisericii Unite."

Chiar a uitat să pună un unit în guvern?, se întreabă bunicul. Sau a preferat să-l omită pentru că a ajuns Lupaș la Culte? Au fost prieteni cu toții, dar, recunoaște bunicul, a cam răs de Lupaș în tinerețe! Și, în plus, ce pronostic aiurea a făcut Goga în legătura cu guvernarea sa. N-a bănuț că va fi debarcat de Carol al II-lea după numai patruzeci de zile pentru măsurile antisemite propuse. Cum a putut să ajungă așa un om al extremelor, când, înainte de război, au luptat cu toții împreună pentru drepturile minorităților din Transilvania? A și fost închis de vreo două ori la Seghedin, de l-a vizitat Caragiale acolo. Ciudată e politica, se gândește bunicul, și puterea câștigată prin ea.

Și oare de ce îl antipatiza așa de mult pe Nicolae Titulescu, despre care spunea că habar nu are de realitățile interne, fiind absent prea mulți ani din țară; că nu avea firea calmă și tenace necesară unui politician, ci o fire de femeie cu toane; că nu era omul jertfei de sine, ci un diplomat prea comod pentru a sluji cu adevărat România? Probabil de aceea, în 1936, a contribuit la debarcarea lui Titulescu din funcția de ministru de Externe. Umblând des pe la Berlin, Goga a văzut dovezile din care rezulta că politica Miciei Antante era sprijinită de Rusia cu bani, iar Titulescu o propaga fațiș. Revenind în țară, Goga s-a prezentat în audiență la Palat și, a doua zi, guvernul a fost demis. Când l-au refăcut, Titulescu a fost omis.

De aceea, când bunicul îl invita pe Goga la Lugoj, îl ruga să vorbească doar despre poezia lui. Și apoi îl invita să deguste bunătățile pregătite de bunica. Asta după ce, în mod obligatoriu, era primit de mătușa mea Domnica, îmbrăcată în costum bănațenesc. Ultima dată, răposatul a sărutat-o emoționat, spunându-le cât de impresionat este. Nu de tânăra îmbujorată, cum au crezut cu toții, ci de grădina lor plină cu flori, zărită dincolo de obrajii Dominicăi.

Da, asta va face, îl va ruga pe Felician să țină mai multe conferințe despre Goga poetul. Iar el va scrie pentru *Cultura Creștină* un articol lung despre Goga omul. I-l vor publica imediat, căci va căuta să fie foarte elogios și nu va spune chiar tot ce știe. *De mortuis nihil nisi bonum.*

LECTURI ȘI TOPURI (IV): OMUL ȘI CANONUL RADU PAVEL GHEO

Scriam luna trecută despre unul din topurile de literatură română de pe *site*-ul Goodreads, cel dedicat literaturii contemporane. Observam atunci cu un fel de uluire (e drept, ușor mimată) cum se amestecă gusturile și ierarhiile și cum autori consacrați, validați de critica literară "oficială" și chiar de istoria literară recentă se amestecă și concurează cu scriitori așa-numiți "de consum". Pentru un specialist în literatura română pare destul de ciudat ca Mircea Cărtărescu să apară în același clasament cu Adrian Telespan (ba chiar să fie întrecut de acesta în opțiunile cititorilor), ca Simona Popescu să concureze cu Sorina Popescu sau ca *Sîngele satanic* al Cristinei Nemerovschi să surclaseze *Orbitorul* lui Cărtărescu. În realitate, acest eclectism e destul de firesc și reflectă plaja largă de opțiuni pe care o are cititorul contemporan pus în fața literaturii actuale – opțiuni de care profită din plin.

(Poate nici n-ar mai fi nevoie să precizez că atât *Cimitirul* lui Telespan, cât și *Sîngele satanic* al lui Nemerovschi sînt nu doar bestselleruri autohtone, ci și volume de referință în cadrul genului căruia îi aparțin – fiindcă există, pe de altă parte, și literatură de consum proastă, așa cum există și literatură "înalță" indigestă. De obicei cititorii știu să facă astfel de distincții.)

Există însă pe Goodreads și un top numit "Best Romanian Literature" (cum ar veni, "Cele mai bune cărți românești"). Aici, spre deosebire de clasamentul dedicat literaturii recente, fiecare carte din primele zece-douăzeci are între trei mii și unsprezece mii de cititori Goodreads, adică mai mult decît oricare dintre cele mai bine clasate volume contemporane. Mai mult, într-un contrast notabil cu topul dedicat literaturii de azi, opțiunile cititorilor coincid în bună măsură cu cele ale criticilor.

Pe primul loc în acest top se menține de multă vreme romanul lui Camil Petrescu *Ultima noapte de dragoste, întâia noapte de război*, urmat de *Maitreyi* al lui Mircea Eliade, de Marin Preda cu *Cel mai iubit dintre pămînteni* și, imediat după asta, cu *Moromeții* – 1, iar pe locul al cincilea se află *Pădurea spânzuraților* al lui Liviu Rebreanu. În primele douăsprezece locuri Rebreanu mai apare și cu *Ion* (locul 6) și *Adam și Eva* (locul 11), iar pe locul 8 îl regăsim pe Mircea Eliade cu *Nuntă în cer*. Literatura de consum – dar clasicizată – e reprezentată de Mihail Drumeș cu, pare-se, nemuritor *Invitație la vals* (locul 7) și de Ionel Teodoreanu, deși nu cu *La Medeleni*, cum m-aș fi așteptat, ci cu *Lorelei* (*La Medeleni* ocupă un onorabil loc 14). În fine, între primele zece titluri apare și George Călinescu – desigur, cu *Enigma Otiliei*. Nimic surprinzător, așa zice, nimic prea eclectic: un top destul de cuminte, ba chiar canonic. S-ar zice că timpul le așază pe toate, inclusiv literatura

Am încercat, din curiozitate, un mic exercițiu comparativ între acest clasament Goodreads, actualizat în iulie 2017, și cel mai consistent top literar românesc, realizat de revista *Observator cultural* la sfîrșitul anului 2000, unde sînt însumate opiniile profesioniștilor, adică a 102 critici și istorici literari. Diferențele sînt întru cîțva semnificative, totuși parcă mai relevante ar fi asemănările. În topul romanelor românești realizat de *Observator cultural*, tot un fel de "Best Romanian Literature", locul întâi e ocupat de Mateiu Caragiale cu *Craii de Curtea-Veche*, care e drept că în topul Goodreads apare doar pe locul 41.

Acum, după șaptesprezece ani, așa zice că opinia cititorilor e mai aproape de adevăr și nu pot să nu amintesc un text dedicat romanului lui M. Caragiale de criticul Mircea Mihăieș, text intitulat neechivoc "Care e cea

mai proastă carte românească?" și apărut în *România literară* nr. 31 din 2009. "Am scris cîndva despre personajul Mateiu Caragiale și am parcurs mare parte din bibliografia critică a operei sale", spune criticul timișorean. "L-am recitit și nu-mi venea să-mi cred ochilor: cartea mi s-a părut o catastrofă. O lectură de maturitate m-a pus în situația unui auto knock-out: citeam pagină după pagină și eram șocat de cît de prost scrisă se dovedea «capodopera» lăudată la unison tocmai pentru presupusa ei calofilie!" Și, chiar dacă radicalismul criticului citat e o reacție la "zidul admirativ", cum spune chiar Mircea Mihăieș, în cazul *Crailor de Curtea-Veche* evaluările reținute ale cititorilor Goodreads mi se par mai echilibrate decît cele ale profesioniștilor lecturii.

Însă, cum spuneam, nu diferențele dintre cele două clasamente, cel al cititorilor și cel al criticilor și istoricilor literari, mi se par semnificative, ci asemănările. De exemplu, faptul că în primele zece locuri din topul *Observatorului cultural* apar și *Ion* al lui Rebreanu, și *Moromeții* – 1 al lui Preda, și Camil Petrescu (chiar pe locul al doilea, după *Craii*... lui Mateiu Caragiale, dar cu *Patul lui Procust*, nu cu *Ultima noapte*...). Fiindcă și diferențele, și asemănările, ba chiar și cele două topuri în ansamblul lor sînt influențate mai degrabă de un canon literar autohton decît de gusturile personale ale cititorilor individuali. În orice clasament de acest tip, ce ierarhizează cele mai bune opere literare, reflexul inevitabil al respondentului este să apeleze la canonul instituțional sau educațional, la opere validate estetic în decursul timpului, și să evite opțiunile riscante. Cum să spui, de exemplu, că *Rădăcina de bucsau* al lui O. Nimigean e mai valoros decît *Enigma Otiliei*? Că *Soldatii* lui Adrian Schiop e mai relevant estetic (și social) sau mai tulburător decît *Craii de Curtea-Veche*?

Iar cum la noi canonul literar e constituit predominant din opere literare scrise în epoca interbelică, mai puțin controversabilă est-etic decît deceniile comuniste, nu-i de mirare că majoritatea titlurilor incluse în cele două topuri provin din acea perioadă: în topul cititorilor Goodreads opt din primele zece cărți sînt apărute atunci, în vreme ce în clasamentul-anchetă propus de *Observator cultural* "doar" șapte din zece provin din "epoca de aur" a culturii scrise românești. În plus, dacă în cazul cititorilor doar Marin Preda sparge monopolul interbelicilor, profesioniștii lecturii îi includ – pe lângă *Moromeții* lui Preda, desigur – și pe Ștefan Bănulescu și Nicolae Breban. Ce-i drept, pe locurile 9 și 10 din zece.

Așadar, dacă ar fi să ierarhizăm literatura (de fapt proza) românească din toate timpurile fie conform opiniei cititorilor "obișnuți", fie după evaluarea profesioniștilor lecturii, rezultatele ar fi cvasi-similare și ar circumscrie, în linii mari, spațiul literaturii interbelice, la care s-ar adăuga Marin Preda și, ici și colo, cîteva alte nume și opere, a căror prezență s-ar putea explica – iarăși – prin influența canonului instituțional. De exemplu, în cazul topului din *Observator cultural*, bănuiesc că situarea pe primele zece locuri a romanelor *Concert din muzică de Bach* al Hortensiei Papadat-Bengescu, *Creanga de aur* al lui M. Sadoveanu sau *Întîmplări în irealitatea imediată* al lui M. Blecher e legată de includerea lor în programa de curs pentru Literatura Română de la Facultatea de Litere, de unde provin majoritatea votanților (critici și istorici literari) ai acestui top.

Așadar, dincolo de gusturi și preferințe, oricît de eclectice ar fi ele, pînă la urmă, la nivel colectiv, canonul literar instituțional își impune ierarhiile și influențează nu doar lecturile, ci și evaluarea lor. Ceea ce nu e nici rău, nici bine. Doar că nu poate fi altfel.

JURNAL DIN ANII CRIZEI ROBERT ȘERBAN

Vineri, 7 iulie 2017

-Tudor, care e diferența între blau-blau și bla-bla?

Iar Tudor, ca un silitor absolvent al clasei 0 de la Liceul "Nikolas Lenau", răspunde:

- Păi, albastru-albastru și bla-bla.

#

- Tata, toți oamenii albesc când îmbătrânesc?

- Da.

- Și eu o să albesc?

- Cam... da.

- În ziua în care o să albesc, îmi pun o pălărie pe cap și merg să mă vopsesc. Chiar, cum să mă fac: blond sau șaten?

#

Încerc să aflu puterea de... sinteză a lui fiu-meu și îl întreb:

- Tudor, dacă ar fi să te caracterizezi într-un singur cuvânt, un cuvânt care să te reprezinte cel mai bine, care ar fi, care crezi că ți s-ar potrivi?

- Tudorism.

#

După cină, desertul. Cum ăsta micu preferă plăcinta cu măr și cum n-am mai găsit din aia, îl încurajez cu ce avem:

- Mănâncă, Tudor, plăcintă, e foarte bună, e cu dovleac, o să prinzi puteri, ca vrăjitorii...

- Sigur, sigur. Poate-n povești...

#

Ieri am jucat șah cu fiu-meu. Greu, dar m-a învins...

- Tudor, astăzi trebuie să îmi dai revanșa la șah.

- Bine. Cum vrei: pe tabletă sau în aer liber?

Miercuri, 12 iulie 2017

Tudor, cu gura plină, de sub caisul doldora de fructe din curtea unor prieteni la care suntem în vizită:

- Tata, păcat că n-ai venit la Party-cais!

#

Ca să mai temperez ieșirile și obrăznicile odraslei, scot tromful:

- Atenție: dacă ești cuminte, sâmbătă mergem la Jumbo!

- Și putem sta până duminică?

Joi, 13 iulie 2017

A murit profesorul meu de matematică, Gheorghe Mateescu. A murit prozatorul Radu Niciporuc. A murit poetul Traian Dorgoșan. Câteodată, chiar și moartea e greu de suportat.

Sâmbătă, 15 iulie 2017

Joi, am lansat la Lugoj, la English Pub-ul lui Dan Haica, *Ascuns în transparență*.

Pavel a expus câteva dintre lucrările sale. Deși a fost foarte cald, deși e concediu, vacanță, blegeală, au fost câteva zeci de oameni. Și, ca întotdeauna acolo, o atmosferă minunată. Așa că am vorbit până au început să curgă apele pe mine.

#

Seara, înainte de culcare, îi fac o mărturisire lui fiu-meu:

- Azi am descoperit că ești... senzațional!

- Nu, nu tata. Asta ai descoperit acum 6 ani și câteva luni.

Duminică, 16 iulie 2017

După ce am hohotit de răs la replica lui, l-am întrebat aseară pe Tudor dacă vrea să o transcriu pe Facebook. A vrut. Dimineața, după ce ne-am trezit și ne-am jucat, am tras un ochi pe telefon.

- Ia uite, ai primit aproape 200 de like-uri de aseară până acum...

Copilul, ușor intrigat:

- Dar oamenii stau noaptea pe Facebook ca să îmi dea mie like-uri?

#

- Tata, cum îl cheamă pe gândacul ăla negru, cu puncte roșii?

- Gândacul Domnului.

- Eu credeam că îl cheamă Gândacul Iubirii.

- De ce credeai asta?

- Păi nu știam cum îl cheamă.

Vineri, 21 iulie 2017

La masa de prânz, Tudor îi cedează Crinei porția lui de cartofi, deși îi plac foarte mult. Entuziasmat de gestul lui, reacționez:

- Bravo, Tudor, bravo, bărbate!

- Tata, nu-mi mai spune așa... Nu sunt decît un băiat.

#

În parc, discut cu Crina despre viteza luminii, Soare, stele, extraterestri, nave spațiale, gravitație. La un moment dat, Tudor, care părea că nu e atent și că doar se dă în leagăn, întreabă: *Cum de e cerul la o distanță infinită, dar noi îl vedem?*

Duminică, 23 iulie 2017

Fiu-meu e fan Mr. Bean, personajul din desene animate. În timp ce privește la televizor, ca pentru sine: *Se zice că Mister Bean a murit, dar, de fapt, e o legendă!*

#

Tudor, foarte serios: *Tata, cum pot să-mi angajez un robot?*

Luni, 24 iulie 2017

O veste îngrozitoare: s-a stins Răzvan Georgescu.

OGLINZI COMPLEMENTARE CLAUDIU T. ARIEȘAN

(I) A fost o întâlnire mirabilă cea vărătică (din sălașul cultural drăgălaș ordonat de cele două bufnițe-librar lângă Piața Unirii) a timișorenilor îndrăgostiți de literatură cu Ioana Pârvulescu, remarcabil universitar bucureștean și scriitor de vocație profundă, voce rezonantă a scrisului românesc de azi. Emoționantul și puternicul său roman *Inocenții* (Editura Humanitas, București, 2016, 340 p.) (re)lansat aici cu acel prilej deschide o perspectivă nouă și luminoasă asupra unei epoci nu doar "de tristă amintire", ci și, iată, de fulgurante memorări tixite de lumini ivite pe lângă și, uneori, suprapuse chiar umbrelor (mult prea) obsedant subliniate de literatura și cinematografia românească de după 1990.

Într-o discuție anterioară simpaticei (și, la modul elen, simpoticei) reuniri cenacliere din Banat am constatat, împreună cu domnia sa, că de la fascinanta și irepetabila *Antologie a inocenței* alcătuită de Iordan Chimet, nicio altă carte apărută la noi de atunci nu face dreptate deplină cuvântului și, mai ales, conceptului moral-cultural pe care și l-a ales ca titlu. Cum spune "editorul" pe ultima copertă a distinsului volum: "poate că inocența e vârsta la care ar fi trebuit să rămânem pentru a da un dram de decență speciei umane. Cartea aceasta, frumoasă ca un basm adevărat, este povestea unei lumi de copii în care «căderea» n-a avut încă loc".

Aici nu pot fi de acord într-un tot, fiindcă traumele și nedreptățile istorice provocate de comunism, inclusiv "prăbușirile" implicite, fie acestea și filtrate prin ochii de copil ai personajelor, sunt prezente dureros pe fiecare pagină a memorialisticii ficționalizate cu mare artă. Mai repede mă aliniez la "părerea autoarei" ce își definește opus-ul ca "roman despre cum se poate înnota în timp și în timpuri fără să te îneci", urându-le tuturor cititorilor potențiali să îl străbată fără grija și grijile vârstei proprii. Eu unul așa am făcut, iar cei prezenți în librărie (îndeosebi minunatele compere Adriana Babeți și Smaranda Vultur) mi-au justificat și confirmat pe deplin crezul.

(II) Tot chinuitoarele decenii cuprinse între anii '40 și '90 ai secolului trecut fac obiectul de studiu al unui alt prozator contemporan de marcă, bănățean de astă dată: Mircea Pora, *Am trăit în comunism. Ioanes și alte povestiri*, Editura Eikon, București, 2016, 244 p. – acesta e titlul foarte explicit al fascinantei reconstituiri narativ-istorice care urmărește, cu similare tente autodescriptive, destinul românimii doborâte și copleșite de intemperiiile contextului geo-politic și de tiraniile majore sau mărunte ce au deturnat grav și cu

incalculabile consecințe etice sensul major al ființei noastre naționale. Tușele sale de culoare sunt mult mai grave și mai apăsate decât în cronică Ioanei Pârvulescu, ironia mai dură și judecățile infinit mai aspre, fiindcă lupa mirifică a copilăriei eterne este înlocuită la el de privirea autoscopică a tânărului și a maturului deopotrivă.

Iar părțile de final descriind cei 25 de ani de libertate post-comunism sunt cel puțin la fel de rezistente și bine fabricate precum celelalte, dedicate zugrăvirii agoniei tragicomice pentru unii, pur tragice pentru majoritatea, unice însă pentru toți cei condamnați să își petreacă arcul biografic în acele (sau aceste) vremuri tulburi și tulburătoare. Aventurile bachelareatului, studiile universitare din Clujul comunizat, stagiul profesoral în Ohaba timișeană, parăzile triumfalistice și așteptările sinistre ale "vizitelor de lucru" din ceașismul ofensiv (excellent redat în *Bidonul*), schițele caricaturale ale delatorilor, securiștilor, activiștilor sau politrucilor de ocazie ce scobeau cu răvnă din trunchiul demnității neamului nostru pentru un creștar în plus – sunt tot atâtea proze aproape autonome ce se concatenează într-o frescă absolut validă, cu multe personaje recognoscibile și ipostaze memorabile din durata recentă.

(III) În fine, pentru că vorbeam în genericul rubricii despre oglinzi complementare privind un același eșantion cronologic din istoria României, nu pot să nu menționez debutul fulminant, la o vârstă respectabilă și după aproape 25 de ani petrecuți în Poliția Capitalei, al lui Dorin Radu, *Tovarășa Singurelu*, Editura Datagroup, Timișoara, 2017, 392 p. Am prins lansarea cărții la Bookfestul bucureștean din mai și cei peste 100 de participanți au fremătat cu entuziasm la prezentarea acestei veritabile radiografii a comunismului anilor '80, redactate ani la rândul, cum admite autorul "din ce-am trăit, din ce-am citit, din ce am auzit de la alții și din imaginație". Este o carte năucitoare prin umorul enorm de tip moromețian, puternică prin balanța emoțională și faptică pe care o propune, dar, mai ales, profund umanistă prin capacitatea de a nu lua, nici măcar în subtext, partea nimănui, decât a victimelor – de orice parte a baricadei se vor fi găsit – unui sistem totalitar și violent abuziv prin articularele sale. Din păcate pentru noi, rateurile, faliile și eșecurile de atunci par a se repeta astăzi ca într-un sincron fatal și nedorit; din fericire însă pentru scriitorul adevărat care se dovedește Dorin Radu, tocmai aceste aspecte intuite spectacolar și puse pe hârtie cu har și haz conferă durabilitate și garantează perenitate demersului său literar.

O ZICU BUNICA ADRIANA CÂRCU

Bunica era o femeie mică, subțire și aprigă, muncită greu și profund credincioasă, într-un mod pe care nu l-am înțeles niciodată, pentru că era în contradicție cu toate manifestările ființei ei. Dacă mă gândesc bine, când a venit la Timișoara trebuie să fi avut vârsta mea de acum, dar părea încărcată de ani și asprită de lucru. Bunica este cea de la care toată partea feminină a familiei a învățat că copiii nu trebuie luați în brațe, pentru că atunci nu mai scapi de ei, iar brațele îți trebuiesc pentru muncă. Tot bunica a fost aceea care dimineața năstrea un copil, iar după-amiază mergea la prăsit. Parcă o văd, șezând pe înserat în holul apartamentului din Piața Maria, cu ușa deschisă larg spre curte – pesemne într-o încercare firavă de a se simți ca la ea în cerdac –, și povestindu-i mamei tot felul de bârfe de prin sat, cu o pasiune demnă de o cauză mai bună.

Când a venit și bunicu și s-au hotărât să se mute la Timișoara, gândul m-a dus imediat la toate frumusețile pe care le lăsam de izbeliște în casa de la Mijarca, locul lor de baștină. Lucruri făcute, mai toate, de bunicul, un bun gospodar, căruia îi mersese faima că putea construi singur o casă, de la fundație până la acoperiș, cu tot ce trebuie în ea. Eu îmi mai aminteam doar de masa joasă, rotundă, în mijlocul căreia strălucea invariabil în fiecare seară o mămăligă și de scaunele cu trei picioare din jurul ei, pe care ne așezam cu toții pentru cină.

Si de război. Războiul era o construcție misterioasă instalată într-o odaie anume, pe care bunicu îl meșterise, piesă cu piesă, și i-l dăruise odată cu primul copil. Bunica țesea la el mai ales iarna, de la borangic până la lână aspră, de la ii până la foi*, de la șurub până la cerși. Eu nu-mi mai aminteam decât de zgmutul ritmic făcut de iepele pe care apăsa cu picioarele ca să schimbe itele. Dar voiam să am războiul.

Nu mai știu prin ce manevre logistice războiul a ajuns într-o vară a anilor '80 la Timișoara. A stat o vreme demontat cu caprele una peste alta și străbătut de tunelele săpate de carii*, până când sculptorul Bata Marianov mi-a adus o soluție ucigătoare, pe care trebuia s-o injectez în fiecare orificiu cu o seringă. Așa am făcut. De sute de ori. Când mirosul penetrant de chimicale a mai dispărut, a venit bunicu și a îmbinat războiul cu pene de lemn, ca să stea ferm, pentru că nu avea nici un șurub. Când au fost gata, bunica m-a privit pe sub sprâncene și mi-a spus: "Măine să stai acasă, fată, că vin să urzim." Era o comandă, care m-a făcut să înțeleg imediat importanța ancestrală a momentului.

A doua zi, bunica a venit cu un sac plin de fire. Unele albe și aspre pentru urzeală, altele cărămizii și mai moi, pentru băteală. Dar mai întâi trebuia să urzim. Dintr-un motiv necunoscut, curtea destul de încăpătoare din spatele Spitalului de Copii n-a fost bună, așa că bunica a hotărât că trebuie să ieșim în stradă. Am zis că facem facem o foaie cam de 5 metri. Pentru că nu aveam gard, a ales doi pomi în jurul cărora am început să ne învărtim sub privirile consternate ale trecătorilor, sau pline de aprobare ale unor babe; singurele care înțelegeau ce facem. După vreo două ore, am urcat iar la etaj cu urzeala pe umăr și ne-am apucat să năvădim. Acea muncă migăloasă de a duce fiecare fir prin ite și apoi prin spată mi se pare și azi o întreprindere la fel de lipsită de speranță ca și cositul câmpului plin de spine înalte, pe care l-am văzut într-o dimineață neatins, tot la Mijarca. O muncă fără sfârșit.

Am năvădit în două ite, ca pentru începători. Am petrecut ore trudnice, rupându-mi degetele sub ochii aspri ai bunicii, care ținea cu tot dinadinsul să fac eu tot. Când am tras urzeala pe sulul din față, începea să se întunece. Bunica a fixat sulul cu niște pene și mi-a spus: "Hai, fată, așează-te și țese." M-am așezat pe banca lustruită, am luat o țevă cu băteală, am pus-o în suveică și am așteptat. Bunica m-a ridicat cu un brânci ușor și s-a apucat de treabă. Am auzit din nou acea melodie veche, ce răzbătea din odaia cu războiul de la Mijarca; iepele mișcând itele, vătala bătând tortul, suveica zburând prin rost cu ușurința lină a lucrului bine făcut. Am urmărit-o preț de câteva minute, cum, cufundată în trecutul ei, bunica țesea ca să mă-nvețe. După un timp, s-a ridicat obosită și a mai zis: "De-acum știi ce ai de făcut. Să mă chemi când ești gata, să tăiem macatul". Și a plecat acasă la ea.

Am țesut voioasă, preț de câteva zile, câțiva centimetri de material în pătrățele, albe, cărămizii și într-o amestecătură din cele două culori, până când m-a lăsat treptat entuziasmul. Asta era tot ce puteai face cu două ite. Munca era trudnică și rezultatul nemulțumitor. Mă așezam tot mai rar pe blană**, cu spatele lipit de soba din dormitor, dar îmi plăcea să privesc războiul cu pânza lui, seara când lăsam cartea jos.

Așa au trecut câțiva ani și, când s-a făcut să plec, m-am apucat și am tăiat singură macatul. Bunica murise. Războiul l-am făcut cadou unei femei îndrăgostite de lucruri vechi. Când ne-am întâlnit peste ani și am întregat-o dacă țese mi-a răspuns cu reproș în glas: "cu războiul ăla nu se poate face nimic. E o piesă de muzeu."

*Termen oltenesc pentru fustă.

** Termen oltenesc pentru scândură.

BALCANISMUL LITERAR

ALEXANDRU RUJA

Mircea Muthu, *Balcanismul literar românesc. Panoramic sud-est european. Confluente culturale*

Ediție revăzută și adăugită. Editura Școala Ardeleană, Cluj-Napoca, 2017, 796 p.

Dacă ar fi să poziționăm opera lui Mircea Muthu, aceasta ar reprezenta liantul dinspre contemporaneitate cu exemplara școală filologică clujeană din perioada interbelică. Mircea Muthu are vocația construcției teoretice și capacitatea analizei de profunzime. Reușește să valideze concepte – balcanism, balcanitate, balcanizare, bizantinism, orientalism etc. – atât din punct de vedere teoretic, cât și prin descoperirea și comentarea în opere literare semnificative. Cărțile sale dovedesc capacitatea de a sintetiza și de a abstractiza, de a lucra cu elementele conceptuale, aplicate în analiza unui parcurs istoric cultural, alcătuit din multiple secțiuni (literatură, sociologie, istorie, lingvistică, antropologie etc.). Autorul duce cu sine (uneori prin ani/decenii) o problemă, o temă, o idee până reușește să-i epuizeze resursele de interpretare și să o fixeze în circuitul culturii.

Lucrările sale – despre balcanismul literar românesc, despre confluentele literare în sud-estul european, despre cultura Transilvaniei văzută în derularea și metamorfoza ei în timp prin repere fundamentale, despre estetica românească, despre interferențe în artă (cf. *Călcâiul lui Delacroix*) – sunt opere de anvergură. Ele impresionează prin profunzimea actului hermeneutic, ineditul interpretării critice, inteligența cu care descoperă forțe coagulante ale literaturii române într-un spațiu european de interferență culturală. Cartea lui Mircea Muthu despre balcanismul literar românesc este demult un punct de referință în bibliografia (nu doar românească) a problemei. Actuala ediție (revăzută, adăugită și, probabil, *definitivă*) marchează cercetarea drept un reper de amplitudine și profunzime.

Într-o sinteză introductivă, Mircea Muthu fixează metoda necesară și potrivită în investigarea fenomenului sud-est european. Cartea începe cu explicarea și discutarea unor termeni/concepte în sistem de dicționar: balcanologie, balcanitate, balcanism, balcanizare, bizantinologie, bizantinism. Sub semnul *Bizanțului "dincolo de moarte"* sunt discutate *Învățăturile lui Neagoe Basarab către fiul său Theodosie* și opera lui D. Cantemir. Observațiile lui Mircea Muthu sunt mereu subtile, afirmațiile sunt strict controlate, dacă nu întotdeauna de document, de opera comentată și de un suport bibliografic. Exegetul *pune și își pune* întrebări pentru a stimula intrarea în fondul problemei, pentru a atinge exactitatea în afirmație și coerența în demonstrație.

Dacă s-a afirmat în legătură cu imaginea/portretul lui Dimitrie Cantemir

că ar fi un "interesant și expresiv amestec de Orient și Occident", vine imediat întrebarea: "Doar la un «amestec» să se fi redus formația intelectuală a tânărului prinț?". Urmează dezbateră, desfășurată în argumente științifice, pluridisciplinare, evidențiind mentalitățile epocii, prelungiri ale imperiului agonice, imixțiuni de tendințe culturale. D. Cantemir ar fi personalitatea care a restructurat simbolic epoca: "Jumătate europeană, jumătate orientală, imaginea acestuia semnifică nu atât «simbolul cosmopolitismului» din Pera, cât prelungirea, după Neagoe Basarab, a unui lung proces de conciliere, chiar dacă balanța înclină mult spre Apusul novator".

D. Cantemir face trecerea de la "balcanitate la balcanism", realizând o adevărată sinteză și în "aliajele lingvistice", unde vocabule grecești și latinești "fuzionează în perioade lingvistice", multe cu o "temă specifică limbii turcești". Prin adăugirea cuvintelor de origine slavonă se realizează o "broderie" lingvistică de tip baroc, explicându-se și în acest fel sinteza reprezentată de D. Cantemir.

Capitolul *Consacrarea balcanismului* îmbină, într-un mod nu doar inteligent, ci și fermecător, diagnosticarea sigură a fenomenului literar/cultural cu fraza melodică și mlădioasă, în rezonanțe de-a dreptul poetice, date și de folosirea cuvântului specific, rar acum, dar aurit poetic de vechime. Se pare că într-o asemenea frază este revărsată și poezia. Este expresia asocierii exegetului cu poetul. Literatura acestei epoci, de tranziție în esența ei, va fi refăcută cu o participare afectivă, îmbibată în aroma expresiilor din paginile literaturii de atunci. Se respectă o anumită "țirimonie", cu toate că "ritmul general al acestei literaturi este unul infernal", fiind "subtilă în arome", iar "fermecul" ei l-a atras pe Mateiu Caragiale. Pare o adevărată călătorie spirituală printre tărâmurile mirifice înveșmântate în poezie.

Demersul lui Mircea Muthu în configurarea exegetică a balcanismului este coerent, motivat, justificat, cu evidente relaționări spre modernitatea literaturii. Astfel, Pena Corcodușa și Domnișoara Huss descind dintr-o "lume de estropiați" din scrierile lui I. Ghica. Se regăsește în *Chira Chiralina* "nota profund tragică, evidentă în tânguirile lui Dionisie Eclisierhul", iar în *Pajere* se refac "liniile de gravură ale tipologiei balcanice". Anton Pann, dascălul de "musicie", rotunjește și el o lume, cu o anume dulceață a limbii prin "poezirea" faptelor, întâmplărilor, comportamentelor, stocate, până atunci, prozaic în textele paremiologice. Legătura cu Esop o face și Mircea Muthu: "Sosind unul din legendă, iar celălalt îndreptându-se spre ea, ambii au devenit veritabili eroi de roman popular – unul scris, altul doar ipotetic – întâlnindu-se pe aceleași lungimi de undă ale «sophiei», caracteristică unor colectivități între care istoria a stabilit un complicat sistem

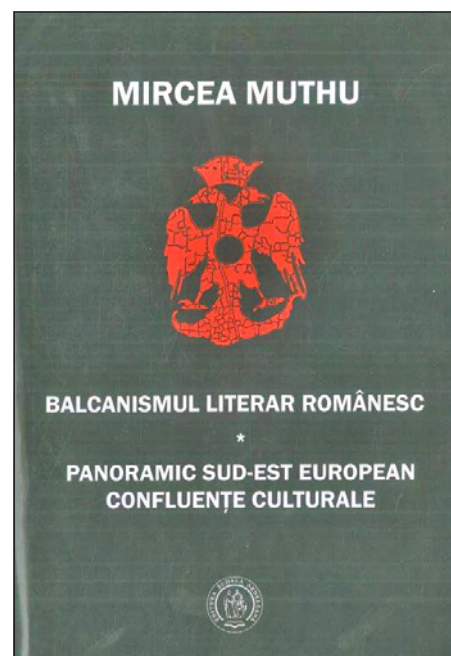
comunicant". O idee interesantă adusă și susținută aici de Mircea Muthu este a *citadinismului* în literatură, ale cărei începuturi "trebuie căutate în epoca antonpannescă. Raportarea acesteia doar la romanul realismului psihologic și, prin extensie, la perioada dintre cele două războaie mondiale constituie o eroare de perspectivă".

Prelungirile literare urmăresc să extragă "eventualele constitutive estetice" ale balcanismului literar. "Răscumpărarea estetică" se produce în timp, iar Mircea Muthu, – urmărind înrăuirile literare din perioadele modernă și contemporană, – evidențiază acest proces de rafinare estetică. Sunt menționate "nervurile" acestor continuări. *Prelungirile literare*, în care se produce *răscumpărarea estetică*, sunt evidențiate într-un extins evantai de *secțiuni analitice* în care simțul critic al exegetului cooperează strâns și se intersectează cu viziunea esteticianului, într-o poziționare pe timpul istoriei literaturii, din a cărei perspectivă se pot observa – și mai bine, dar și mai ușor – metamorfozele influențelor literare: *Amintirea Țarigradului* (M. Sadoveanu), *Duhul balcanic* (I.L. Caragiale), *Nebănuita aventură* (Panait Istrati), *Estetizarea epicului* (Em. Bucuța), *Pitorescul moral* (G. Galaction), *Bizantinismul imaginii* (Adrian Maniu), *Vârstele lui Balkaneus* (George Magheru), *Autocratism estetic și sancțiune etică* (Mateiu Caragiale), *Ultima Grecie* (Ion Barbu), *Melanholia* *Princepelui* (Eugen Barbu).

După reperele metodologice din partea a doua – *Permanențe literare sud-est europene* – în care se evidențiază modalitatea *tipologiei comparate* și se numesc criteriile de lucru (sociologic, studiul mentalităților, criteriul *modelelor umane*), Mircea Muthu evidențiază tipul tragic (Mitul semianthropomorf; Meșterul Manole), haiducul, înțeleptul rățăcitor, parvenitul. Sub semnul *cântecului istoriei* se discută despre o "poetică a romanului sud-est european" (în care trimiterile sunt la romane semnate de M. Sadoveanu, Meșă Selimovici, Em. Stanev, Ivan Vazov, Nikos Kazantzakis, Sabri Godo), despre "Mihai Viteazul în eposul sud-estic", despre "Sindipa și Divanul persian", despre dimensiunile romanului istoric din spațiul balcanic.

Motivele dominante urmărite în literatura acestui spațiu sunt: *Bizanțul, roata* ("Cercul ne oferă o lecție de singurătate; roata, una de echilibru și mișcare."), *lumina, drumul*. Argumentația lui Mircea Muthu nu este niciodată periferică sau superficială. Criticul încarcă de sens cultural orice afirmație sau argument. Discutând motivul luminii, spre exemplu, înainte de a ajunge la *Divanul persian* sau la *Dervișul și moartea*, exegeza lui Mircea Muthu trece prin teoria lui Platon (*Republica*), prin ideile Sfântului Augustin, prin *Geneză* ("fiat lux!") sau *Zend-Avesta*.

Al treilea capitol – *Balcanitate și balcanism* – reia și nuanțează concepte,

sensibilizează raportul dintre *apropiere* și *distanțare*, dintre *intersectare* și *delimitare*, discută asupra valorii limitative a lui *între*, luminează cu mai mare claritate orizontul relației Orient – Occident, dă sens mai adânc procesului de argumentare a "unității în diversitate". Independența opiniilor întregeste și prin această dimensiune etică portretul său de intelectual cu anvergură culturală. Nu întâlnim însă la el ipostaze accentuate polemice. Este, însă, de remarcat o distanțare, mai ales în secțiunea *Europa Centrală / Europa de Sud-Est*. Nu doar pornind de la afirmațiile lui Kundera, după care Europa Centrală "este o zonă nedefinită de mici națiuni, aflată între Rusia și Germania" sau a lui Jacques Rupnik, potrivit căruia "principala caracteristică a culturii politice a Europei Centrale este dualitatea între autoritarism și democrație, între Vest și Est..." (*În căutarea Europei Centrale*), ci mai ales din dorința de a coagula o opinie proprie și de a configura o imagine mai clară a diverselor concepte care numesc spații cultural-geografice. În toate studiile consacrate problemei, aproape niciodată conceptul nu este în întregime acoperitor.

Mircea Muthu formulează și el o concluzie asupra definirii acestui spațiu. "Oricum, structura de *puzzle* etnic a Centrului și Sud-Estului, cu tensiuni aproape eternizate de istorie, certifică și ea unitatea în diversitate a continentului nostru, în care delimitările, circumscrierile și, bineînțeles, tranșările de orice fel vor trebui până la urmă să cedeze în fața interferențelor și a concilierilor reciproce, atât de necesare."

Aceeași atitudine elegant polemică o întâlnim în secțiunea *Balcanism/Bizantinism/Orientalism*, în care se combat "stereotipiile" și "desenele simplificatoare" prin care se ajunge la echivalarea sensurilor conceptelor *balcanism*, *bizantinism*, *orientalism*, echivalențe care își "au originea în cunoașterea distorsionată a istoriei sud-estice și orientale pe de o parte și, desigur, în mecanismele de europocentrizare care s-au ilustrat și în etichetări de tipul celor de mai sus, cu finalitate centrifugă."

ADIEREA DEZOLANTĂ A SFÂRȘITULUI

MARIAN ODANGIU

Debutul din 2003 cu prozopoemul *Din amintirile unui Chelbasan* al Anei Maria Sandu ar fi trecut neobservat dacă volumul nu ar fi fost reeditat după zece ani, însoțit de un elogios comentariu al lui Mircea Cărtărescu, *magister ludi* al cenaclului Facultății de Litere din București, frecventat *illo tempore* de autoare. "Poeta - nota, în 2013, autorul *Levantului* - scria acum zece-cincisprezece ani ceea ce douămiiștii scriu azi: o îmbinare de autoficțiune împinsă până în pânzele albe și de expresionism atroce, o sinceritate sinucigașă, puterea de a genera imagini încărcate de psihism". Tot Mircea Cărtărescu i-a prefătat scriitoarei și cea de-a doua apariție editorială, *Fata din casa vagon* (2006), roman tradus în italiană și în maghiară, împreună cu următoarea carte, *Omoară-mă!* (2010). Ulterior, ca o confirmare a observațiilor la volumul reeditat, Ana Maria Sandu a publicat încă două romane, *Aleargă* (2013) - transpus într-un *one woman show* de actrița Nicoleta Lefter și coregrafa Silvia Călin - și *Pereți subțiri**, foarte diferite unul de celălalt, dar având în comun câteva elemente ce se dovedesc a fi nu doar expresia unei incontestabile originalități, ci și amprenta unui fel hibrid de a face literatură ce caracterizează, în mare măsură, o întreagă generație de tineri prozatori.

Un "stil" întemeiat pe autoficțiunea susținută de o sinceritate fără limite, psihism, feminitate viscerală, contact dur cu partea fiziologică a existenței, biologic sufocant, amestec de cruzime și candoare și, mai presus de toate, pe un filon poetic *sui generis* deloc luminos, feeric, decorativ, ci, mai de grabă, trist, cinic, intrinsec scriiturii. Câte ceva din toate acestea, mult mai distilate, spiritualizate, sunt prezente și în *Pereți subțiri*, care, în plus, accentuează nota de *fragmentarism hibrid*, de refuz nonșalant al oricăror convenții și canoane literare tradiționale. Atitudine, iarăși, specifică, întregii generații 2000: este nu un alt mod de a scrie proză, ci, pur și simplu, de o altă literatură decât aceea cu care ne-am obișnuit.

Subintitulat *roman*, volumul are prea puțin din caracteristicile consacrate ale speciei: sunt, în fond, șaptesprezece povești (proze scurte?), în care își găsesc loc secvențe din destinele locatarilor unui bloc cu patru etaje construit în Bucureștiul de la sfârșitul anilor '50, după rigorile arhitecturale și parcimoniile economice atât de caracteristice epocii: spații restrânse, suprafețe meschine, pereți subțiri, fragili, aproape transparent: acel gen de construcție menit să maximizeze traiul în colectiv, să anihileze intimitatea și, implicit, individualitatea, să resoarbă orice tentație de afirmare a personalității. "În primii ani de conviețuire în bloc, oamenii s-au obișnuit treptat cu sunetele clădirii. Dar asta era o problemă cu care ar fi putut să trăiască.

Efectul de pâlnie care se crea în dreptul scârilor le-a dat însă mari bătaie de cap. Orice ceartă conjugală ajungea și în casele celorlalți. Scârțiturile țipetele, strănuturile în cascadă se plimbau libere, în sus și în jos, pe casa scârilor. Un timp le-a păsat. Și au încercat să-și ducă viețile în liniște și pace [...] Să țină totul sub obroc".

Eroii trec și nu prea dintr-o poveste în alta: construcția romanească e netedă, are o geometrie plană, coerența episoadelor provine predilect din atmosfera epică, dintr-o simetrie dezarmantă a venirii și plecării din restrânsa comunitate a locatarilor. Personajele se perindă neutral prin apartamentele condominiului, se urmăresc, se asistă reciproc vrând-nevrând, se amușină - vânători și pradă în același timp, se bârfesc, se îndrăgostesc, se împreunează și se despart fără prea mult zgomot, trăiesc, în "ritmul îngrămădit al zilelor", dramolete domestice, gelozii și frustrări existențiale, furii, nemulțumiri și împăcări, amantlăcuri urmărite prin gaura cheii, conflicte sociale derizorii, bucurii și deznădejdi anoste, de o terifiantă platitudine, îmbătrânesc și mor, mai ales, mor, într-un scenariu repetitiv ce pare a fi fără sfârșit, învăluit în atmosfera ternă, clișeistică, ucigătoare a cotidianului de o desăvârșită banalitate. Un cotidian bântuit de la un capăt la altul de adierea dezolantă a îmbătrânirii și a morții, a sfârșitului cu perspectiva supraviețuirii obiectelor din jur ce trec dincolo de dispariția fizică a ființelor, populează, difuz și vremelnic, alte și alte universuri existențiale, în cel mai tulburător registru reflexiv pe care romanul îl propune.

Universul uman din *Pereți subțiri*, totuși viu, colorat, animat de o cuceritoare energie, e definit de o colectivitate ce pare a fi înghețat în propriul proiect. E o lume populată de oameni nu fără însușiri, ci fără cronologie (alta decât aceea strict personală), fără Istorie. Ori, mai exact, în *afara* Istoriei: sunt câteva generații care își urmează una alteia în blocul din apropierea Grădinii Icoanei, ce traversează, fără a le percepe conținutul, mai bine de cinci decenii marcate de epoci sociale și politice turburente, de creșteri și descreșteri dramatice. Ele, însă, nu afectează, în niciun fel, spectacolul anost, searbăd, monoton al destinului lor *vivre pour vivre*. O masă de indivizi a căror viață, când nu se încheie cu obștescul sfârșit, degenerază treptat în demență: simbolic, în proza finală intitulată *Mă numesc Raț*, unul dintre ultimii veniți printre locatari este un psihopat, un "nebul de legat" ale cărui punți de comunicare cu ceilalți se rup sub presiunea unor viziuni incontroabile, a stărilor lui de coșmar.

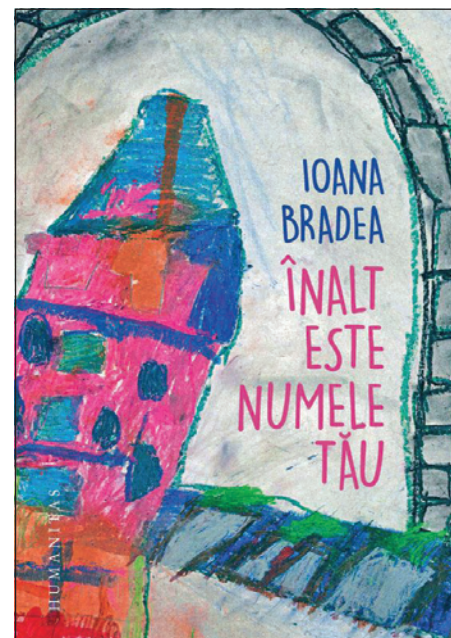
În cele puțin peste o sută de pagini ale sale, *Pereți subțiri* reușește să fie o tulburătoare meditație asupra absenței, asupra vieții și a morții, în marginea unei Istории în care ființa umană a fost dislocată din propria sa existență.

* * *

Rumoarea produsă de primul roman al Ioanei Bradea, *Băgău* (2004), a plasat-o pe autoare direct pe orbita scriitorilor importanți ai generației sale. Franchetea atitudinii și a limbajului, rostirea ieșită de sub controlul oricăror complexe, oscilația între realitatea propriu-zisă și aceea ficțională, lejeritatea orală a povestirii punctată de inflexiuni și inserții când suprarealiste, când onirice, chiar o anume neașteptată și reconfortantă agresivitate a feminității, impuneau o modalitate de a face proză la limita dintre narativ și poetic. Volumul următor *Scotch* (2010) venea, aparent, cu o cu totul altă miză. Aparent, pentru că, în profunzime, vorbește, cu o similară amărăciune, despre aceeași epocă postcomunistă și efectele ei răvășitoare, despre aceeași lume dezechilibrată care nu și mai poate reveni din declinul ireversibil, din somnul indus de inerțiile mentalului individual, pe de-o parte, și de angostele psihologiei colective, pe de altă parte. O stare ternă, amorfă, dezolantă, aici, văduvită până și de aroganțele licențioase din *Băgău*. Una în prezentarea căreia absența construcției - în sensul clasic al romanescului - era suplinită de așezarea cvasipoematică în pagină a discursului.

*Înalt este numele tău*** aduce o radicală schimbare de registru stilistic, dar și de paradigmă: este, în termenii tradiționali, un *roman istoric* care păstrează, însă, puține elemente din structura obișnuită a speciei. Povestea - având aspectul unei fermecătoare litanii prin frumusețea și autenticitatea limbajului și a compoziției - se țese în jurul reconstrucției Bisericii Evanghelice din centrul miciei cetăți transilvane Bistrița, într-un context marcat de răspândirea luteranismului din prima jumătate a secolului al XVI-lea, de pretențiile expansioniste ale maghiarilor lui Ioan Zápolya și Ferdinand I, ale moldovenilor lui Petru Rareș și ale turcilor lui Soliman I. Detaliile istorice propriu-zise au, însă, o relevanță minimă, în pofida evidenței că Ioana Bradea le-a asimilat în filigran: romanul

nu urmărește, nici pe departe, reconstituirea faptelor și evenimentelor (deși, de pildă, episodul vizitei din 1529 la Bistrița a Reginei Isabella, văduva lui Zápolya conține până în cele mai mici amănunte datele concrete consemnate în cronică), cât o radiografiere a unei stări interioare, o decriptare a unui mental individual și colectiv, propunând o meditație extrem de nuanțată asupra destinului, asupra vieții și a morții, asupra eternului triumfi Individ-Istorie-Divinitate.

Tăririle metafizice ale personajelor sunt însoțite la tot pasul de scene atroce, cu execuții publice, violuri și îngropări de vii ale victimelor, cu ritualuri păgâne în contrapondere cu religiozitatea densă ce impregnază atmosfera. Psihismul medieval este fabulos, are aspectul și consistența unei paste groase ce se revarsă necruțător, amestec de cruzime și cinism, în fiecare frază. Substanța epică a cărții este una polifonică: vocea omniscientă a naratorului, care "cu stăruință și îndârjire", "tot adunând informații și frânturi de povești, punându-le cap la cap și caligrafiindu-le rar pe foi, cu cerneală scumpă" se străduiește să aștearnă "toate faptele cetății", este dublată de unghiuri discursive care se schimbă de la o secvență la alta. Ele aparțin când Margaretei, nestăpânită și libertina fiică a judei Thomas Werner, când consilierului Christian Pomarius Baumgarten, cronicarul oficial al cetății, când Mariei Simbriger, odrasla unui țăran sărac din Münzdorf, când meșterului italian Petrus din Lugano, angajat să proiecteze, să consolideze și să ducă la bun sfârșit catedrala din mijlocul cetății "uitate de regi și de sfinți".

Impecabilă stilistic, *Înalt este numele tău* este o convingătoare pledoarie pentru puterea credinței de a înfrunta deopotrivă mizeria și măreția istoriei într-o perpetua depășire a limitelor omenești.

*Ana Maria Sandu, *Pereți subțiri*, roman, Editura Polirom, 2017

**Ioana Bradea, *Înalt este numele tău*, roman, Editura Humanitas, 2017

PRINȘI TUDOR CRETU

1. STR. FLORĂRIEI

Era primul la fereastră, negreșit. Se scărpină și înfățișa între ramele de PVC. Pijamaua-i era, ca o cămașă țigănească, desfăcută până la plex. Rânjea și o lua agale spre veceu. Renunțase la deșteptător. La șase treizeci, cca, Mircea Florian Cotescu se trezea sulemenit. Realitatea nu prea conta. Se aștepta ca duba să fie veche. Verde sau albastru închis, ca-n anii optzeci. Mascății, în schimb, aveau să descindă în echipamente futuriste, lucioase mai ales la încheieturi. Totul i se arăta, în vise, știrb(it). Intrarea în Instituție era albă la rândul-i – frișcă congelată – o coloană, însă, lipsea. Fusese ruptă și umflată-n spinare, ca un trunchi. Pe-acolo, Cotescu intra zilnic și ieșea. Era frig. Soare, uneori, dar frig.

Personagiul nostru rânzea. Își dădea, la birou, cravata într-o parte, se lăfăia mai tot timpul, nu mai aștepta să-i lunece. Și, într-o zi – era-n una dintre puținele-i cămăși, albe bineînțeles, cu nasturi negri – își dădu seama: bumbii cei sumbri îi vin mai bine, mult mai. Comandă o duzină de astfel de cămăși, puse secretara să caute pe net, și renunță, aproape, la cravată. Nu mai purta decât în onoarea vreunui oaspete. A altui descins. Prietenos, înalt. Pe care-l aștepta smerit. Printre coloanele reale, nisipii. Împrejmuit de câte trei colege cu fuste până deasupra genunchilor. Le vedea și pe ele în ceva ca indigoul, care le mânjea și foșnea. Cu ministrul sau consilierul de stat, se retrăgea în câte un bărlug. În vreun separeu blindat.

Se resemnase, se obișnuise, mai bine zis, cu ideea și dobândise o stranie detașare. "Dacă e să mă, mă..." Luciu echipamentelor mascăților se îmbună și el. Și, în preajma casei, a laturii sudice, unde era și fereastra lui, se făcu mai răcoare un pic. Ca și când s-ar fi așternut o zăpadă ușoară, o fâșie protectoare, de omăt dulce-amar. Județul era bântuit de oamenii aceia în negru sau în outfit-uri, mai degrabă, pestrițe, cu cagule, bocanci, veste antiglont.

Lunile treceau și Cotescu se arăta, în continuare, chiar dacă mai târziu, între ramele de PVC, dimineață de dimineață. Se juca, mai nou, clămpănea pe caloriferul albanez. Nepoțelul îi ținea, harnic, isonul. El îl și fotografie, pentru ultima dată, într-o duminică sau luni. Din curticică. Ninsese, într-adevăr, ca mai demult. Și Cotescu încremenise. Cu pijamaua deschepurată și ochii în aparat. Mascății n-au mai trecut pe strada Florăriei. Nici n-avuseseră, de fapt, de gând.

2.COMUTAT

Îi făcu discret, dar decis semn – nu-i observă decât o persoană, care "uită" instant – și ieșiră. Se așezară în colțul dinspre piață al terasei, pustii oricum.

- Zi!

Cosmin își mușcă, a enșpea oară, buza și izbunci:

- Ai, omule, dosar. Și ca s-o scuipe, cum se zice, de tot adăugă: la DNA.

Vântul – bătea dinspre Banloș în dup-amiază aceea – împrăstia hârtiutele și scrumul din scrumiere. Toamna întârziase și terasele rămăseseră multă vreme deschise, cele din piața istorică mai ales. Chiar dacă nimeni nu mai prea adăsta.

Octav nu zise nimic. Se lăsă, cu berea în mână, pe spătar și trase din țigară.

Galant. Se tot întrebuse: oare cum ar reacționa, când și dacă i s-ar întâmpla "una ca asta"? Sacou-i era gri închis, simplu, fără buzunare de interior. Și-l descheie de tot și scutură Sobranie-ul. Găsi, în cele din urmă, un cuvânt:

- M-ai comutat. Efectiv!

Nu se sperie. Gravitatea situației deveni tot una cu o bizară anvergură. La Pireni, bunăoară, comuna natală, nici Genu, nici Firuța sau Danciu nu l-ar fi renegat. L-ar fi compătimit, dimpotrivă, tacit. Și, la cină sau prânz, i-ar fi dat, pur și simplu, dreptate: "O încercat, vezi tu, și el. Cine știe câte contracte i-or trecut pe sub bot".

- Nu știu, reluă Cosmin, (dosarul era, ca teflonul, încins) ce-i înăuntru. Să nu mă întreb...

- Da pentru ce naiba?!

- Spre frunte ți se îndreaptă glontu, știi cum...

Nu se îngrozi decât acasă. Cu gândul la confruntările care aveau să urmeze. Cu "partenerii de afaceri" cel puțin. (Pe scaune de grădiniță, ghemuiți. Șiruri paralele).

Avocatul Stancu, îl contactă preventiv, i se adresa ca unui bolnav. "Asta și asta poți să faci. Astea-s posibilitățile". El, Octav Zinescu, era un măr putred care trebuia curățat. Și cu băutura, Stancu insistase și asupra acestui aspect, trebuia să o lase mai încet. "Că, vorba aia, nu se știe când... Și-atâta trebe: paradit să te ia". Trecu, deci, pe lichioruri. Bea din pahare de whisky, la fel de încet. Noptile, după ce ai lui se linișteau, cobora-n sufragerie, tiptil. Și el, materialistul, hoțomanul, bolnavul, făcea un gest care trebuia să rămână și mai secret: aprindea o lumânare. Și bea ceva mai tare puțin. Puse, astfel, cap la cap un dosar *prim*, îi zicea el, paralel. Mai cuprinzător sau mai viu, oricum, decât al procurorilor. Întâi, trebuie spus, îl văzu pe al acestora. La 2:23, într-o dimineață de marți. Pe ecranul ceasului, orele pulsau vișinii. Dosarul erau (marca) Brevsar. De asta nu se mai putea îndoi. Observă clar – țaria abia licărea

– inscripția de pe coperta a patra. (Căută, bineînțeles, pe net și constată că firma există. Iar faptul ăsta, că întrezărise aievea ceva, i se părea cu atât mai grav. Se rușină, la început, dar deveni și mai dependent de orele sumbre, târzii). Vreo două "sesiuni", nu i se arătă decât colțul de sus, albul aprig al unei (unor?, muchiile nu le putea distinge) foi. Pe prima nu scria nimic, decât, poate, spre mijloc. Culoarea, în schimb, îl orbea. Cu fiecare noapte care trecea, colțul acela alb era tot mai ardent. Dar hârtia nu luneca – dosarul era înclinat – și, până spre mijlocul ei, se gândea, nu putea fi scris nimic. Documentul acuzator începea, așadar, ca, poate chiar cu un capitol de roman. Nenumărat. (De faptul acesta din urmă era la fel de sigur ca de cele văzute, atât de straniu, în ultimele nopți).

Biroul și-l verificase, imediat după numire, îl "securizase" cu detectorul. Nu găsisese nimic. Nicio urmă de microfon. Uitase, apropo, să tragă jaluzelele și scrășni, făcu cam cum se aștepta să facă aparatul. Semnalul era descărcat de pe net. Clasicale piuituri se demodaseră.

Octav Zinescu, însă, o coti. Își schimbă drastic atitudinea. La început, rezistă tentației: să dea el buzna, să se legitimizeze ferm, decis, elegant – helanca trebuia să fie, evident, neagră – și să-i interpeleze: "Zinescu sunt. Să-mi arătați, vă rog, "marfa", c-așa umblă vorba, că mă căutați". Într-o miercuri, însă, cedă. Mai ceru o cafea, la terasa din față, și se deferi. Cu cuvântul ăsta străbătuse piața în minte.

3. FOC

Mașina mare, "à l'américaine", avea un luciu banan. (La miezul fructului mă refer, la acel alb murdar, aproape crem). Umplu vreo trei saci cu foi – copii stampilate, contracte, ciorne, facturi – și, pe la șase dimineață, îi trânti în portbagaj. Și o zbughi. Când luă curba, la Moravița, dădu muzica mai tare un pic și accelera. Chiar dacă drumul era din ce în ce mai prost.

Parcă și, cum închise poarta, rostogoli butoiul în mijlocul curții. Vecinii – își construiseră, fără autorizație, casă cu etaj; din balcon îi vedeau în farfurie, direct – erau plecați. "Santinelele"/ îngrijitorii nu treceau decât luna și joia. Se șmecheriseră și ei.

Deșertă primul sac în butoiul de tablă, vopsit, și se trase într-o parte. Ca și când hârtia ar fi început, deja, să ardă. De ani de zile, nu mai aprinsese nimeni focul în casa părintească. Bătrânii muriseră în 2009. Acum, "ăl mic" ardea, dosea, distrugea.

Turnă, cu gândul la serile de odinioară, benzina din sticloanță și aruncă chibritul. Boltit.

4. UN FILM

Se trânti la loc, în fotoliu. (Televizorul rămânea deschis și când dormea). Copilul, întezărit prin cele două uși întredeschise, i se păru, dintr-odată, urât. Un omușean care n-avea să mai crească. Deloc. Îl și pașaportă, cu banii de "mentenanță", la bunici. A doua zi. Îi vârf bancnotele în buzunar și trase ca un apucat fermoarul. Lucrușoarele i le îndesă-n ghiozdan. Micuțul parcurse agale, în plină vacanță, strada mohorâtă cu pantalonii vârați în cizme, primitiv. Nasul îi curgea.

Taică-su redescoperise halatul. Și-l trase peste pijama și așa petrecu o săptămână cel puțin. Scuturând gheața în paharul de whisky, agitându-l la televizor. Gluma, într-adevăr, se îngroșa. Simțea nevoia să se pregătească și el, cum îl pregătise pe ăl mic. Când mascății bătură, aproape că-i pofti. Îl prinseseră tocmai la cafea.

- Să-mi spuneți, dacă vă pot ajuta.

Procurorul Levente își dădu seama: n-aveau să "excaveze" nimic. Trupeții, cu excepția a doi sau trei, erau civili cu cagulă. Percheziționatul fuma. Când Kent, când Marlboro. Până să fie repezit, povestise un film la telefon. Fără să lămurească, ce-i drept, finalul.

POEME DE LAURIAN LODOABĂ

PEISAJ

anii s-au dus
prin ciutura fântânii
făpturi fantomatice
trec rând pe rând
prin ceața atârnată
în dintele de foc
spre ochiul de apă secat –

un scârțâit de cumpănă
încă răsună
prin marea câmpie din Banat

* * *
mă reîntorc la nouă lanțe
azi mai multe lanțe de ape
înainte ca mrejele înserării
să coboare cortina
peste încă o zi toridă de vară

apa caldă și limpede
îmi răpește trupul ars
mi-l îmbracă în cristale lenticulare
de parcă mă apropii de soare
cu fiecare val care mă îndepărtează
de țarm

un tunet venit de pe alt pământ
îmi străpunge auzul
și plutesc acum deasupra țărmlui
deasupra șovarului
deasupra pădurii cu sunete stranii –

devin din nou copil
învelit într-o crisalidă
de muzica sferelor
imposibil de înțeles

și dintr-o dată mă trezesc
încărcat de ani
singur

* * *
lemn înverzit –

în jgheabul morilor
respirația timpului

* * *
un soare epileptic
îi umbrea față –

între paranteze
plaja pustie
viața acestei femei

FLUVIU

acolo nu sunt poteci
nici urme de pași
doar păsări de noapte
și ecoul unor chemări
secerate de cenușa lunii

* * *
în erg ochiul beiului
își culege de pe cer
stelele care vor să trăiască
pe pământ

* * *
astrolog
analist
soluții noi –

în zodia omului de zăpadă

CASTELE UITATE

castele nobiliare
uiteate între maluri
sculptate de ape –

durerea timpului
între ruine

* * *
sunt tot mai aproape de pământul
pe care l-am călcat
ani în șir în picioare
fără să mă certe

sunt tot mai aproape
de trestiile bălților
de cuiburile de lișițe
fără să le ating

sunt tot mai aproape
de libelulele albastre
de nuferii lucioși de baltă
și tot mai departe de stafia unui soare rece

sunt tot mai aproape
de scoicile care navighează
prin argila rece
pe căi știute de ele și neștiute
de mine

sunt tot mai departe
de sângele tău
care acum se risipește
în mine

* * *
gheara alcionului
sculptată în stâncă
vârf de lance
care despică marea
nimic nu mai seamănă
cu liniștea din Theologos
din decadentul Bizanț
acum Limenas-Thassos
dictează ca un druid
cine trăiește
cine trebuie să moară
pe blocuri de marmură
vrăjite într-un nisip
ca de zăpadă
(la Saliara Beach)

IARNĂ FLUIDĂ

câmpii albe fluide
orașe albe fluide
tavane albe fluide
periferii albe fluide
timp incolor fluid
venim pe cărări fluide
plecăm spre morminte solide
și totul se repetă monoton și fluid
pană la următorul Big Bang

POEME DE AURELIAN SÂRBU

PATTERN

negot de seară –
aripi ciuntite
lângă un cuib părăsit

coborâșul trupului meu –
tot mai abrupt
tot mai îngust

ANOTIMP

să mai treci prin livada mea –

acolo
mâinile mele ca două aripi
primesc vântul

CA O CARTE

tot mai târziu
cu fiecare cuvânt
te închizi
ca o carte

ZODII

spun întruna –

ziua-i
semantica incertă
a unui mozaic
cândva
azurii

FABRO

trup zidit –

în alcătuirea poemului
alb
peste alb
o tăcere
peste altă tăcere

PYGMALION

am renunțat la modele –

sculptez
înlăuntrul meu
linii închipuite

INTERVAL

tot mai grele
cuvintele
la vremea amânatelor
zări

* * *

colaj de interjecții –

iubire crâncenă
pârția unei răstigniri
amânate

CALENDAR

zborul se uită –

după calendar
lumina soarelui cade
pieziș

CLEPSIDRE IMPERFECTE MĂSOARĂ

clepsidre imperfecte măsoară
întoarcerea undeii la mal
inegale străluminări
ce străpung prin linia
umbrei

THRILLER

umbre –

caracatițe hulpave
bântuie prin galerii

SEMN

când ți s-au deschis rănilile
părea că va țâșni lumină
într-un timp
fără memorie

CEAS

nu striga
nu invoca
visul frământat
ceasul cufundat
în muțenie

REMINISCENȚE

câte ceva din toate
se întâmplă pieziș –

captive în turn
neîmplinite iubite
cupe de coral
sete de vechi vin
dans lasciv

în paradis
coruri de îngeri
schilozi

CONTINENTUL GRI

CULTURA ÎN SUBTERANELE SECURITĂȚII

DANIEL VIGHI, VIOREL MARINEASA

FINALUL (TRIST) AL UNEI ISTORII CULTURALE NEVINOVATE (3)

Nr.29186/1B/0010 STRICT SECRET
DIN 19.03.1985 PROBL: "ETERUL"
SURSA :ANDREI

NOTA

Sursa informează în legătură cu Stoia Nicolae următoarele :

Sursa s-a întâlnit cu acesta și soția acestuia, de câteva ori nu a putut să abordeze în discuții problema ce interesează deoarece Stoia de fiecare dată spunea că nu-l mai interesează problemele pentru care a avut neplăceri. Sursa a discutat cu Mihai Teodor Olteanu care se afla în relații bune cu Stoia și l-a întrebat ce mai cunoaște despre el. Acesta a spus că i-a solicitat să-i facă vernisajul expoziției de pictură, însă Stoia a refuzat spunând că el nu mai este artist.

ANDREI

OBS: Stoia Glück Nicolae este lucrat în problema "ETERUL".

INSTRUCTAJ: să se mai întâlnească cu Stoia Nicolae și să stabilească dacă spune că acesta e lucrat la organizațiile de securitate din nou.

MASURI: Nota va fi exploatată la D 21.

Lt.col. L.M.

TURNĂTORUL DĂ RATEURI, URMARITUL JOACA FOTBAL

Nr 28960/1B/ 0020 STRICT SECRET
Din 11. 04. 1985 PROBL: "ETERUL"
SURSA : TOMĂNEANU

NOTA

Sursa informează în legătură cu Stoia Glück Nicolae următoarele: Sursa l-a căutat de mai multe ori acasă, însă nu a fost găsit. În 2 aprilie anul curent sursa l-a găsit la socrii săi și în cadrul discuțiilor sursa i-a arătat că a fost la București și în cadrul discuțiilor avute cu cei de la Uniune s-a aflat că la Timișoara se întâmplă lucruri mari. Cei de la Uniune spuneau că ar fi apărut în posturi de radio străine un oarecare Stoica sau Stoia din TIMIȘOARA care ar fi scris o carte împotriva regimului. Sursa nu le-a spus celor de la Uniune nimic, însă s-a gândit imediat la el (Stoia) că despre el ar fi vorba. La aceasta Stoia a răspuns "că sunt aberații", că nu-i nimic adevărat. Sursa nu a mai insistat pe această temă, însă l-a întrebat dacă a mai avut de lucru cu securitatea. I s-a răspuns că nu, și a început să-i laude, spunând că și ei sunt oameni.

Vrea să plece definitiv în străinătate susținând că aici nu se poate realiza, nu are condiții și studiu bibliografic pentru specialitatea lui. Pare optimist că totul se va realiza cu bine, deși atât el cât și soția au ajuns la limită. Sursa mai informează că Stoia Nicolae s-a apucat de fotbal făcând dese antrenamente, cu colegii de muncă pe stadionul Progresul.

Timișoara la 11 aprilie 1985

Vasile Tomăneanu

OBS : Numitul Stoia Glück Nicolae este lucrat în D.U.I problema "Eterul "

INSTRUCTAJ: Informatorul a fost

instruit să continue discuțiile cu Stoia și să stabilească preocupările acestuia, ce anturaj și-a format și discuțiile pe care le poartă.

MASURI: Nota va fi exploatată la D.U.I.

Lt.col. L.M.

CASA UNIVERSITARĂ, CUIB DE NEBUNII

Nr 28960/ 1B/0021 STRICT SECRET
DIN 09.08.1985 PROBL : "ETERUL"
SURSA : TOMĂNEANU
PRIMEȘTE : Lt.Col.L.M

NOTA

Sursa informează că pe data de 22 aprilie 1985 a fost la Casa Universitară, ocazie cu care s-a întâlnit cu Vighi Daniel și Avrămuț Gheorghe.

În cadrul discuțiilor avute cu Vighi, sursa i-a arătat că fost de câteva ori la Stoia acasă și de fiecare dată nu a fost găsit acolo, ci la socrii săi, arătând-se foarte speriat și rezervat față de sursă. Vighi a replicat că așa a pățit și el, l-a ținut la poartă, nu l-a invitat în casă ca să poată discuta. Tot în legătură cu acesta Vighi a întrebat sursa dacă cunoaște că despre Stoia Nicolae s-a vorbit la postul de radio Europa Liberă. Sursa a rămas surprinsă și i-a răspuns că a auzit ceva pe la București, însă nu de Stoia, ci de unul Stoica. Vighi a combătut sursa și a spus că nu e vorba de Stoica, ci de Stoia Nicolae din Timișoara, că despre el s-a dat un comunicat, și că Stoia ar fi scris o carte care e împotriva regimului pentru care a avut neplăceri cu organele de securitate.

Vighi a făcut semn că a ascultat această emisiune și a auzit când s-a transmis.

În discuțiile avute cu Avrămuț Gheorghe în aceeași zi tot la Casa Universitară, Sursa l-a întrebat pe acesta și i s-a răspuns că a traversat o perioadă critică; sursa spunând-i că a auzit că pentru toate acestea este de vină Stoia care i-a turnat la organele de securitate. Avrămuț nu a fost de acord cu această afirmație susținând că: "Stoia este un savant și un om integru din punct de vedere moral, că se bucură de încrederea și dragostea Americanilor și Vest

Germanilor, și că Stoia oricum după ce va părăsi țara va ajunge un om Mare ".

9. 05. 1985

Vasile Tomăneanu

OBS: Stoia Glück Nicolae este lucrat în D.U.I, problema " ETERUL "

INSTRUCTAJ: să caute să se întâlnească cu Stoia și să-i spună ce a aflat de la Vighi în legătură cu el; să stabilească ce comentarii face și care îi sunt intențiile acestuia.

MASURI: Nota va fi exploatată la D.U.I.

Lt. col. L. M.

Nr 29186/1B/0013 STRICT SECRET
Din 21.05.1985 PROBL: "ETERUL"
SURSA:ANDREI PRIMEȘTE:

Lt.col.L.M

NOTĂ

Sursa informează în legătură cu Stoia Nicolae următoarele: în ziua de 23.04.1985 sursa l-a întâlnit întâmplător pe Stoia Nicolae în stația de firobuz de lângă Bastion. Stoia avea în mână "EMINESCIANA ", o carte de studiu despre Eminescu spunând despre aceasta că ar fi trebuit să fie lucrarea lui de doctorat dacă nu ar fi pățit ce a pățit. Dar el a continuat, dar dacă mai pleca dincolo (în R. F. G) tot o să o facă.

Stoia a mai continuat: "Atunci când mi-am băgat actele eram pregătit pentru a fi dus la securitate, dar am încercat mai multe tertipuri, dar am reușit să trec printre ele. Treaba aceea cu Pascu Traian era una dintre acele manevre. "

Normal aceia de la securitate credeau într-o acțiune, a continuat el, și acțiunea trebuia condusă de un cap, unul cu studii, și am găsit eu, apoi a exclamat: Himel Scheur (strigător la cer) dar treaba a rămas în coadă de pește fără nici un rezultat.

În continuare sursa l-a invitat pe Stoia Nicolae să mai treacă pe la el, dar el a refuzat invocând că fiica lui e mică și trebuie să mai facă pe dădaca și că așteaptă de pe o zi pe alta plecarea și are probleme familiare. A venit firobuzul și Stoia a plecat la serviciu.

21. 05. 85

ANDREI

OBS: Numitul Stoia Glück Nicolae este

lucrat în D. U. I. în problema " ETERUL "

INSTRUCTAJ: să stabilească cu ce pasiune întreține legături și care sunt intențiile sale avute de a pleca în R. F. G.

MASURI : Nota va fi exploatată la D.U.I

Lt. col. L. M.

Nr. 28296/1B/0022 STRICT SECRET
Din 13.06.1985 PROBLEMA :

"ETERUL"

SURSA: TOMĂNEANU

PRIMEȘTE: Lt.col.L.M

NOTĂ

Sursa informează în legătură cu Gheorghe Secheșan următoarele: Discutând cu el despre Stoia Nicolae a arătat că nu mai vrea să știe de el pentru ceea ce a făcut și că s-ar fi bucurat dacă ar fi plecat în Occident. În legătură cu activitatea sa, Secheșan a arătat că are anumite ore la penitenciarul din Timișoara de unde se inspiră ca să scrie un roman.

A povestit sursei ideea romanului care se învârtă în jurul unui personaj neintegrat social politic, care trece frontiera de stat, se întoarce în țară etc, un adevărat și detector și emițător de contradicții social-politice, un personaj cu o filozofie și un crez politic anti-comunist. Mediul de la penitenciar constituie o parte din sursa dialogului pe care îl întreține în roman.

13. 06. 1985

Vasile Tomăneanu

OBS : Stoia Glück Nicolae este lucrat în D.U.I pe linia problemei "ETERUL ". Numitul Secheșan Gheorghe este legătura apropiată a lui Stoia.

INSTRUCTAJ: să stabilească în continuare preocupările literare ale lui Secheșan și ce intenționează să facă cu ele.

MASURI : Se va lua legătura cu organul C. I. ori la penitenciar pentru a se verifica dacă Secheșan are ore cu deținuții.

Lt. Col. L. M.

Va fi predată la Lt.col. Lalescu pentru exploatare.

GĂRÂNA JAZZ FESTIVAL 2017

O RADIOGRAFIE

MARIUS GIURA

– **Marius, cu ce gânduri închei cea de-a 21-a ediție a Festivalului de Jazz de la Gărâna?**

– Convențional spus, cu bucuria că mi-a ieșit ceea ce mi-am propus și mi-a ieșit foarte bine. Sunt foarte mulțumit de *line-up*-ul pe care l-am reușit la ediția asta și sunt bucuros că alegerile mele au fost inspirate. Practic, a fost o ediție în care am căutat să nu existe diferențe valorice foarte mari între artiști. Poate pentru prima dată au fost seri în care toți artiștii au fost la fel de valoroși, chiar dacă diferiți ca manieră de interpretare. Bucuros că vremea a fost cu noi și că, pentru prima dată după 2008, am avut un public numeros.

– **Unde se situează această ediție în raport cu precedentele?**

– Mi-e greu să spun unde se situează o ediție în raport cu alta, pentru că eu investesc de fiecare dată aceleași speranțe. Toate îmi sunt la suflet, cum s-ar zice. E ca și cum ai întreba un părinte pe care dintre copii îl iubește mai mult.

– **Care a fost punctul forte al festivalului pentru tine?**

– Dacă plec de la notorietatea artiștilor, e clar că spectacolele grupurilor conduse de John Scofield, Bill Frisell și David Torn s-au situat între cele mai apreciate.

– **Ai reușit de data asta să găsești un moment în care să poți audia în liniște un concert, sau măcar o parte din el?**

– Da, a fost concertul lui Nguyễn Lê, pe care l-am văzut integral. Din păcate, concertul care mi-a plăcut cel mai mult, cel al trupei lui Bobo Stenson, a trebuit să-l împart cu o ieșire din curte. A fost spectacolul cel mai pe gustul și pe sufletul meu, iar Bobo, ca persoană, s-a manifestat absolut extraordinar: a stat de la început până la sfârșit în public să vadă celelalte show-uri. Lucru care nu se prea întâmplă, în special cu artiștii români.

Un concert foarte frumos a fost acela cu Mircea Tiberian și Marta Hristea, desfășurat la Biserica din Văliug. Marta a cântat cu poftă revenirii, cu bucuria faptului că e din nou pe scenă. Locul ei este clar în lumea jazului românesc.

– **Unde se situează Gărâna în circuitul festivalurilor europene?**

– Gărâna e un festival cu multe vedete. Unele foarte importante și foarte pretențioase. El are loc în același week-end cu alte festivaluri mari europene. Gândește-te că sunt 4 sau 5 zile în care vreo 20 de trupe trebuie să se împartă între aceste festivaluri. Faptul că-l pot ține tocmai atunci se datorește notorietății festivalului, deoarece, financiar, nu am să pot concura niciodată cu North Sea Festival, cu Montreux, cu Umbria, cu San Sebastian sau cu Vienne. Ca să nu mai vorbesc de Istanbul, unul dintre cele mai bune și mai puternice festivaluri din Europa în momentul de față.

– **În ce măsură faci concesii popularității când compui un line-up?**

– Nu fac rabat de popularitate și nu fac niciodată rabat de la gusturile mele. Sunt subiectiv și aduc la Gărâna ce îmi place în primul rând mie. În 20 de ani n-am prea dat greș și cred că am reușit să impun un gust și să creez receptivitate pentru noul jazz contemporan european. În special cel nordic, care este mai puțin prezent pe scenele restului Europei. Nu m-au interesat, de pildă, niciodată marile vedete ale scenei americane de jazz.

– **Care a fost provocarea acestei ediții?**

– În momentul de față, calea e bătută și nimic nu mă mai poate surprinde, pentru că în 20 de ani s-a întâmplat deja tot ce se putea întâmpla. Există, totuși, în fiecare an provocări

de tot felul, care trebuie depășite. Cu o săptămână înainte de începerea festivalului, am făcut un drum la Gărâna cu echipa de sunet ca să vedem în ce măsură scena cea nouă va fi aptă pentru o sonorizare bună. Cu două săptămâni înainte încă nu aveam certitudinea că scena va fi gata. Așa că am stat până în ultimul moment în *stand-by* cu niște înțelegeri de închiriere a unei scene mobile. Or, asta ar fi adus cu sine o serie întreagă de probleme noi: alte dimensiuni la fundalul de scenă, alte lumini, alte cablaje. Și asta într-un moment în care în România este o efervescență a spectacolor și de festivalurilor în aer liber, iar cererea de scene și de ecrane e mare.

– **Sprrijinul financiar a fost pe măsura așteptărilor?**

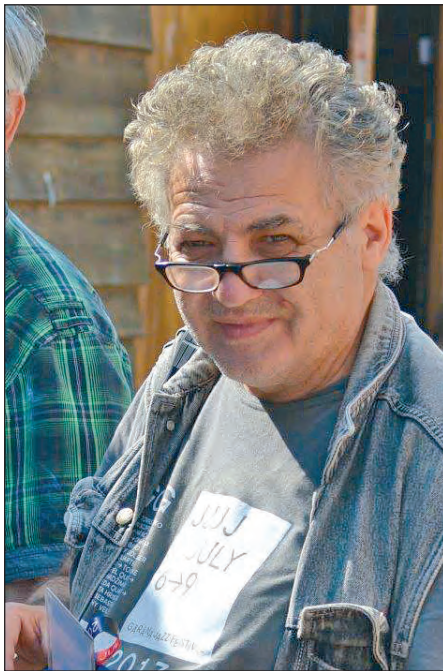
– Gărâna e un festival de un anume standard, de o anumită valoare. Ceea ce creează așteptări în fiecare an. Există un grup aproape compact de spectatori care își organizează concediile în funcție de festival. Ca să te ridici la nivelul acestor așteptări, ai nevoie de bani. Sponsorizările sunt fluctuante și de multe ori se orientează după vânzările din ediția precedentă. În rest, festivalul se poate organiza în special cu sprijinul autorităților. Ministerul Culturii, consiliul județene și așa mai departe. Dar nici aici nu ai o garanție. Anul acesta, Consiliul Județean Caraș m-a chemat să semnez contractul vineri, când festivalul deja începuse. După ce am așteptat în zadar patru ore ca să semnez o hârtie, am plecat și am renunțat la finanțare, pentru că la ora aceea aveam un lucru important de făcut în altă parte. Acestea sunt lucruri pe care, din păcate, trebuie să le iei în calcul. În fiecare an apar situații noi, la fel de neprevăzute.

– **Care este motivația ta interioară de a face acest festival?**

– Îmi imaginez tot timpul că aș vrea să mă duc la un festival unde să se cânte ce-mi place mie. Poate c-am obosit, dar mă mână certitudinea că dacă nu fac eu festivalul ăsta, nu-l face nimeni. Sau nu în forma asta. Poate că vor veni adepții unor genuri mai tinerești, sau mai electrizante, dar nu va mai fi același lucru. Și cu siguranță nu va trăi mult. Pentru că e greu să găsești pe cineva care să se expună de bună-voie la greutățile pe care le întâmpin eu câteodată.

– **În ce se măsoară succesul unui festival?**

– Eu simt când un festival are succes, sau când un concert place sau nu. Componenta

unui festival este un risc pe care mi-l asum, pentru că pe mine, ca organizator, pe lângă satisfacția celui grup fidel, care vine an de an, mă interesează și lărgirea ariei de audiență. Spectatorul de Gărâna trebuie atras și interesul lui trebuie menținut și cultivat. Asta îmi reușește de multe ori. Din momentul în care jazzul începe să-ți placă, îți schimbi părerea despre genul ăsta. Îți dai seama că muzica nu e atât de "angoasantă" pe cât credeai. Când îmi reușește asta, consider că festivalul a avut succes.

– **Cum ți se pare peisajul festivalier de jazz din România?**

– Este deja destul de stufos. Sunt câteva festivaluri valoroase din punctul meu de vedere: Jazz in the Castle, care este ultra elitist, Green Hours, festivalul de la Brașov, un festival bun. Am văzut *line-up*-uri interesante la Smida. Sunt ani în care și festivalul de la Sibiu vine cu nume bune.

– **Dar publicul?**

– Publicul din România e ca România. Și am să-ți dau un exemplu care nu ține de Gărâna. În urmă cu câțiva ani, am încercat marea cu degetul și am adus pentru prima dată la București un foarte mare artist, chitaristul Pat Metheny. S-a făcut o promovare și o mediere profesionistă și am reușit să ocup numai un sfert din Sala Palatului, în condițiile în care acest concert făcea parte dintr-un turneu est-european, în care săli similare din Macedonia, Serbia și Ungaria au fost complet vândute cu mult înaintea concertului. Sau, de exemplu, un grup de talia lui Oregon nu umple sala Capitol din Timișoara. Eu nu vorbesc acum de concerte gratuite, la care publicul vine cu și fără treabă, pentru că nimic din ce e gratis nu e relevant. Acest lucru nu-ți dă o dimensiune a interesului real.

– **Poți să-ți explici diferența de impact asupra publicului între Gărâna și un festival pe care-l organizezi în sală?**

– Este probabil și faptul că Gărâna se întâmplă în timpul vacanței, iar festivalul nu mai e demult un festival timișorean. Acolo se strâng fanii de jazz din toată țara și din străinătate.

– **Cum îți reprezinti tu în mod ideal receptarea jazzului în România?**

– Să fim înțeleși, jazzul nu este și nu va fi un gen muzical de masă. Peste tot scena pop și scenele de divertisment sunt dominate de alte genuri muzicale. Nu-mi doresc ca jazzul să devină un produs de masă, dar nici nu-mi doresc un dezinteres manifest față de acest

gen de muzică. Și asta în primul rând la nivel de sprijin și încurajare.

– **Care este peisajul muzical actual din România?**

– Există un număr destul de important de muzicieni tineri valoroși. A existat o perioadă în care s-a produs un gol al generațiilor. După generația muzicienilor aflați acum în plină maturitate, cum sunt Mircea Tiberian sau Liviu Butoi, Petrică Andrei și mulți alții, urmează un hău. Hiatusul s-a produs în mare parte și datorită faptului că mulți muzicieni buni, care se apropie acum de 40 de ani, au părăsit țara. Cei tineri, care se apropie de 30 de ani, sunt mulți și valoroși. Artiștii români sunt invitați tot mai des să cânte în străinătate. E promitător ce se întâmplă pe scena tânără de jazz din România. În Timișoara a existat, timp de câțiva ani, o facultate de jazz. În acei patru sau cinci ani s-au format câteva promoții de muzicieni, deveniți importanți în momentul de față. Avem în prezent două grupuri remarcabile în Timișoara, JazzyBit și Sebastian Spanache. Apoi, la București, Arcuș Trio sau grupul Anei Cristina Leonte. Această se datorează în mod firesc faptului că la Conservatorul din București există o secție de jazz condusă de Mircea Tiberian. La fel cum are o secție de jazz și Conservatorul din Iași. Deci, iată, educația instituțională începe să se facă simțită. Mulți muzicieni studiază în străinătate. La Amsterdam sunt, de exemplu, doi muzicieni ce merită urmăriți, Alex Simu și George Dimitriu.

– **Cu cine te-ai prezenta la un festival internațional?**

– Te poți prezenta cu mulți artiști din țară: cu Mircea Tiberian și cu Liviu Butoi, care este adeptul unor formule internaționale. Proiectele lui sunt foarte frumoase și de mare succes. Te poți prezenta cu Emil Băzga, cu Sebastian Spanache, cu JazzyBit, sau cu Luiza Zan.

– **Avem deja data ediției Gărâna 22?**

– Festivalul va avea loc în doilea weekend din iulie, 2018.

– **Va exista un Timișoara Jazz Fest la toamnă?**

– Festivalul de jazz din Timișoara va avea loc între 26-29 octombrie.

– **După cum te știu, line-up-ul trebuie să fie gata. Ne dai un nume?**

– Numele este Joshua Redman.

Interviu realizat de
ADRIANA CÂRCU

VIETI PLĂSMUIITE

DANIELA ȘILINDEAN

Teatrul Municipal "Matei Vișniec" din Suceava a fost înființat în 2015 ca necesitate a unei comunității și este, la ora actuală, singurul teatru profesionist din regiunea Bucovina. Prima producție a instituției a atras atenția și datorită alegerii textului și a echipei de creație: *Tigrul din orașul nostru*, un text de Gianina Cărbunariu, montat de Bobi Pricop, cu scenografia lui Adrian Damian. Eforturile de a coagula publicul în jurul teatrului sunt vizibile atât în alegerile repertoriale, cât și în nevoia de a crea punți și sărbătoriri. Printre ele se numără și propunerile de teatru în spații neconvenționale (jucat în cartiere, gări dezafectate, uzină de apă, autobuze, sinagogă) și festivalul Zilele Teatrului "Matei Vișniec", organizat anul acesta în perioada 15 mai – 21 mai 2017, în cadrul programului "Orașe Europene".

Directorul Teatrului "Matei Vișniec" și al festivalului, Carmen Veronica Steiciuc, a inclus în selecție douăsprezece spectacole montate în România (la București, Oradea, Deva și Sf. Gheorghe) și în Republica Moldova (la Chișinău). Printre spectacolele programate s-au numărat *Cabaretul DADA*, de Matei Vișniec, în regia Ancăi Bradu, producție a Teatrului "Regina Maria", Oradea; *Migraaantii sau Prea suntem mulți pe nenorocita asta de barcă*, de Matei Vișniec, în regia lui Alexandru Grecu, din repertoriul Teatrului Național "Satiricus I. L. Caragiale" din Chișinău, Republica Moldova și trei dintre producțiile teatrului-gazdă: *Tigrul din orașul nostru*, de Gianina Cărbunariu, în regia lui Bobi Pricop, *Zadarnicele chinuri ale dragostei*, de William Shakespeare, în regia lui Alexandru Bogdan și *Fernando Krapp mi-a scris această scrisoare*, de Tankred Dorst și Ursula Ehler după Miguel de Unamuno, regizat de Alexander Hausvater. La cel din urmă mă voi referi pe larg în rândurile care urmează.

Fernando Krapp mi-a scris această scrisoare de Tankred Dorst și Ursula Ehler, după Miguel de Unamuno, traducerea: Victor Scoradeț, adaptarea textului și regia: Alexander Hausvater

Scenografia: Maria Mișu, Coregrafie: Victoria Bucun, Compozitor: Mircea Kiraly, Light/Video Design: Lucian Moga
Cu: Bogdan Amurăriței, Bogdan Cantauz, Clara Popadiuc, Cosmin Panaite, Cristina Florea, Delu Lucaci, Diana Lazăr, Cătălin Ștefan Mîndru, Sergiu Moraru, Alexandru Marin

O parte din promovarea spectacolului a inclus și o serie de anunțuri (făcute în mediul *online*), cu litere de-o șchioapă, din care aflăm informații despre mișcările lui Fernando Krapp, cu mult înainte de a vedea spectacolul. Anunțurile continuă și pe scenă și funcționează, așadar, ca ancoră: "Breaking news! Fernando Krapp vine în România!", "Fernando Krapp este căutat de poliție! Acesta vine în mai în România". Astfel, la începerea spectacolului ai deja, ca spectator, un sentiment de familiar. În stânga sau în dreapta scenei, costumele sunt lăsate la vedere, ca o pistă la îndemână, dar falsă, de urmat, ca și cum învelișul montării ar fi parțial cunoscut și doar detaliile rămân

de descoperit și de sondat.

Fernando Krapp este un ins misterios, pe care ai impresia că îl știi deja foarte bine, că e cineva extrem de renumit ("veștile" care prefigurează spectacolul îl fac într-o oarecare măsură recognoscibil). S-a întors din America, nu e bun prieten cu legea, are o avere uriașă și o biografie reflectată doar în zvonuri, aluzii, ba chiar o referință la crimă (se zice că și-ar fi ucis fosta soție pentru bani). Este o vedetă și numele său e pe buzele tuturor locuitorilor din orașul în care se stabilește. Și se mai știe și faptul că nu se mulțumește decât cu ce e mai bun. De aceea, și-o dorește pe "cea mai frumoasă femeie din orașul acesta", "frumoasă ca un gând al lui Dumnezeu", căreia îi declară cu trufie "... am să mă însor cu dumneavoastră". Tânăra, Iulia, nu are numai darul frumuseții, este împătimită de lectură și pare mai degrabă înclinată spre contemplare. "Spectacolul nostru este un carnaval al simțurilor, o călătorie în misticismul și senzualitatea unei tinere care preferă să trăiască viața visată mai curând decât cea reală. Cuplul care se formează trece prin timp și spațiu, ca să se regăsească la adânci bătrâneți cu un regret tomnatic că dragostea nedeclarată poate nu e dragoste reală", declara regizorul Alexander Hausvater.

Clipa în care facem efectiv cunoștință cu faimosul Fernando Krapp este amănată, îl vedem parcurgând la pas scena, suntem invitați să îl admirăm. Atunci când, în sfârșit, își face apariția (îmbrăcat în alb, cu ochelari de soare și joben, cu mersul apăsător), pare să pășească într-un muzeu al figurilor de ceară care se activează treptat: întreg orașul este paralizat de sosirea sa. Un joc cu mișcarea și perspectiva face ca imaginea să pară când statică, când mult accelerată, îngănă de sunet de clape, peste care se adaugă tumultuoase voci. Iulia se simte târguită, văzută ca oportunitate financiară de către tatăl ei falit, iar scena lecturării scrisorii capătă prelungiri în gesturi corale și în muzică. "Fernando Krapp mi-a scris această scrisoare" sunt cuvintele care deschid cutia Pandorei. Citirea scrisorii primite de Iulia, respectiv răspunsul pe care îl încropește sunt definitorii pentru relația mediată nu numai de hârtie și care se definește și prin impulsivitate, orgoliu, constructe, frustrări și amenințări (precum cea a tatălui său: "mă spânzur").

Muzica însoțește scenele, subliniindu-le sinuozitățile și are un rol esențial, atunci când ieșirile din matcă ale protagoniștilor nu pot fi transpuse altfel. Mai mult, instrumentele au și câte un moment de solo, reușind să redea pe de-a-ntregul stările complexe ale eroilor. Pe tot parcursul spectacolului funcționează impecabil un personaj colectiv, care se mișcă omogen, plâsmuind o lume când încetinită în gesturi, când grăbită, ca într-un carusel din care se desprind, personajele episodice sau secundare. Avem impresia că vedem un animal cu mai multe mâini și picioare. Universul sonor e marcat de ritmuri spaniole, punctat de sunet de tobe, care rămân prezente vizual ca mișcări ale mâinilor în aer, iar auditiv în muzică instrumentală sau cântecele interpretate live. Ele anunță mare întâlnire dintre Fernando și Iulia. Semnificativ, primul lor dialog, se desfășoară cu spatele, la distanță unul

față de celălalt și ia aspect de impunere, de tur de forță, în care cuvintele sunt lănci aruncate cu iuțeală și îngrâcnare.

Sentimentul care persistă în timpul vizionării e că examinăm un mecanism de cutie muzicală care se sincronizează cu și se calează pe legăturile personajelor principale. Scena definirii raporturilor dintre Iulia și Fernando pare desprinsă din manualele de negociere, îmblânzite de pagini din tratate de seducție. Nuanțele sunt ignorate inițial, iar pozițiile sunt definite cu brutalitate. Personajul masculin nu are decât certitudini. "Mă iubești!" devine o realitate mai mult impusă, pentru că altfel este de neconceput pentru spiritul de cuceritor al lui Fernando Krapp: "să nu mă iubești pe mine este imposibil". Replicile prefigurează experiențele conjugale ce vor urma. Având siguranța că este victima unui aranjament financiar, Iulia se împotrivesc inițial, îl ia în derădere, îl sfidează și pentru plăcerea jocului, dar apăsătoare de potențială sinucidere a tatălui, se resimte, renunță și îl anunță pe partenerul său: "Faceți cu mine ce vreți". "Este o căsătorie din dragoste", decretează, în cele din urmă Fernando și pare că enunțul este performativ, instaurează o nouă realitate, la care Iulia se adaptează destul de rapid.

Contrapunctul scenei este dat de momente de *slap stick* ce fărâșă tensiunea și aduc elemente caricaturale, cu iz de epocă pe fondul cărora are loc nunta. Fernando K. amână să-și arate afecțiunea pentru soția sa și copilul lor ("aștept să crească"), ceea ce nu face decât să creeze terenul fertil pentru suspiciuni. Atunci când ideile se ramifică și îndoiala i se strecoară în suflet, personajul feminin pare reflectat în cioburile unei oglinzi, iar gândurile îi răsună prin intermediul altora, sunt spuse cu alte voci, în timp ce muzica preia încordarea căsniciei scrâșnite. Dacă dragostea nu se exprimă, ea poate fi percepută ca inexistentă, iar în absența unei comunicări reale cu partenerul său, Iulia găsește substitute: mai întâi de conversație, apoi de relație cu contele pe care Krapp îl etichetează fără să șovăie drept "papițoi". Venirea contelui este învăluită în fum și odată cu el mintea Iuliei fabrică scenarii (im)probabile. Este internată, în

cele din urmă, cu diagnostic de neurastenii și petrece mult timp în spital. Succesiunea anotimpurilor este marcată pe un copac cu crenguțe și funcționează drept răboj și pentru etapele parcurse de Iulia și Fernando. Proiecțiile și lumina pictează tablouri frumoase, în culori pastelate sau aprinse, care incită la visare. Actorii își joacă bine partiturile, se remarcă fermitatea lui Cosmin Panaite, sensibilitatea lui Delu Lucaci, jocul nuanțat al lui Cătălin Ștefan Mîndru, intervențiile animate ale Cristinei Florea. Însă discursul este uneori sacadat, rostirea pare că nu își găsește tot timpul curgerea firească.

Finalul mai adaugă o distanțare, e istorisit: "A venit moartea și a luat-o", "i-a luat mai întâi frumusețea, apoi curajul, apoi suflarea". Întregul mecanism deraiază și se strică, cuplul a ajuns să își trăiască iarna, trupul trădează, însă numai acum călătoria spirituală a lui Fernando Krapp este împlinită: "abia atunci s-au rupt chingile inimii lui Fernando", alături de corpul iubitei care se stinge, căreia îi repeta cuvinte, ca într-o incantație. Scena ultimă nu menajează, cuvintele cad cu precizie, ca o lovitură de secure. Dragostea este, finalmente, descătușată, Iulia și Fernando sunt pierduți într-o îmbrățișare. "După câteva zile i-au găsit morți pe amândoi". Personajul colectiv, devenit una cu protagoniștii se retrage, se transformă în umbră, inundată de lumină. Povestea e construită pe multe piste false, pe unduiri surprinzătoare, pe sentimente puternice și reușește să emoționeze. Remarcabilă este realizarea tabloului de cotidian conjugal în care există cotloane ascunse, povești urzite, acțiuni induse, răceală și văpaie. Mai mult, îi dăm crezare lui Alexander Hausvater: "Cei cărora le plac filmele de aventuri sau romanele pasionale, cei ce visează la o asemenea dragoste și întâlniri neașteptate, se vor regăsi în lumea Iuliei și a lui Fernando Krapp. Cu cât ne adâncim mai mult în progresul tehnologic al erei computerului, cu atât pierdem ocazia să comunicăm și să ne exprimăm emoțiile unul celuilalt. Pentru cei care au fost copii și au rămas copii, această odisee le va aminti de experiențele vieții trăite și chiar netrăite din cauza fricii și a lipsei de curaj și inițiativă."

MESERIE!

DANA CHETRINESCU

În loc de *a fost odată*, povestea de astăzi începe cu *va fi odată, că de nu va fi, nu se va povesti*. Va fi odată, nu foarte departe în viitor, o lume în care pantofii pe care îi purtăm vor fi mai inteligenți decât noi. Previziunea nu îi aparține lui Nostradamus, ci unui japonez pe nume Masayoshi Son, IT-ist de renume mondial, care este fericit să ne anunțe că, în nici 30 de ani, Pământul va fi în întregime al roboților¹. Sigur că, în fața unei asemenea descoperiri, nici cercetătorii britanici nu s-au lăsat mai prejos, aducând clarificări importante, anume că traducătorii vor dispărea în anul 2024, șoferii de camioane în 2027, vânzătorii în 2032, pe când romancierii vor fi stârpiți prin 2049, iar chirurgilor li se va lua pâinea de la gură în 2053². Cu alte cuvinte, în doar câteva decenii, orice meserie azi făcută cu mâna sau mintea unui om va putea atinge un maxim nemaîntâlnit de performanță prin intermediul computerelor.

Cel mai mult, în această poveste a unui univers, pentru Son, utopic, pentru cei mai mulți dintre noi, distopic, m-a interesat odiseea pantofilor inteligenți. Dacă japonezului computerist i se pare că această imagine este una a viitorului, atunci pesemne că nu i-a citit, la momentul convenit, pe Frații Grimm. Într-unul din basmele lor, un cizmar sărac ajunge să prospere și să i se ducă faima de meșter iscusit peste șapte mări și șapte țări datorită unor spiriduși mici și dezbrăcați, care fac vizite nocturne în atelierul de pantofi. Ei cos și montează încălțările atât de repede și de bine, încât clienții ajung să dea de două-trei ori valoarea lor pentru a-i avea. Cizmarul nu știe de unde îi vin ajutoarele până în noaptea de Crăciun, când stă la pândă și nu-și crede ochilor când vede omuleții cei harnici mănuiind cu dibăcie pielea pentru încălțăminte. În semn de gratitudine, cizmarul și nevasta lui le fac spiridușilor un rând de haine și de ghetete. Văzându-se gătiți și înfolați din cap până-n picioare, ființele fantastice decid că nu mai au nevoie să muncească și dispar pentru totdeauna din atelierul meșterului. Acesta, însă, bogat și celebru deja, se poate descurca și singur pentru a trăi, împreună cu nevasta lui, fericiți până la adânci bătrâneți³.

Trebuie remarcat faptul că, spre deosebire de fanteziile postmoderne ale lui Son, basmul acesta are un final fericit: omul prosperă, la început, numai datorită intervenției supranaturale, dar, vadul odată făcut, el se descurcă la fel de bine și singur. Nu este mai puțin adevărat, însă, că, dintre meseriile tradiționale, pantofarii se numără astăzi încă printre supra-viețuitori. Pe alocuri, ei scriu chiar povești de succes. Un meșter precum Jimmy Choo, care vinde o pereche de conduri cu o mie de dolari, nu are nevoie nici de spiridușii fraților Grimm, nici de roboții lui Son pentru a trăi bine. Meseria de pantofar poate fi la fel de *fancy* ca cea de scriitor – cel puțin așa încearcă să ne convingă blogul unei creatoare de papuci foarte *cool*, *Jurnal de pantofar – Povestea unui stiletto*⁴. Blogger-ita are cizmăria în sânge, moștenire de la tatăl ei; bate lumea în lung și-n lat, în căutare de materiale noi, de idei noi, de meșteri iscușiți, de metode ingenioase; ține un jurnal de călătorie și afacerile îi prosperă, cu branduri de nișă.

Dacă analizăm cantitativ basmele prin prisma meseriilor pe care le povestesc, vom vedea că profesiile tradiționale, de o mare varietate, merg mână în mână cu o la fel de mare varietate de însușiri și năravuri: croitorașul cel viteaz, vânătorul cel milostiv, țesătoarea cea leneșă, morarul sărac și cinstit, soldatul cel lăudăros, muzicantul afon, ba chiar și hoțul cinstit sunt toți eroi îndrăgiți de copiii și părinții din toată lumea. Spre deosebire

de aceștia, în ziua de azi, pompierul, polițistul, cosmonautul sau detectivul sunt toți o apă și-un pământ: se mișcă de colo-colo, vorbesc și gândesc în limitele prea puțin permissive ale categoriei de supereroi.

Cu o marjă foarte mică de eroare, ei sunt toți mai aproape de roboții care ne vor suplini în fanteziile viitorului decât de pitorescul divers și imprevizibil al profesiilor din basmele tradiționale. Unde s-ar mai pomeni azi, în codul supereroic, un croitoraș care să turtească șapte muște cu un plic, apoi să-și brodeze un brâu frumos și să nu dezmintă presupunerile adversarilor săi, care îl cred cel mai aprig doborât de nelegiuți? Un asemenea scenariu ar fi inacceptabil de găunos pentru creatorii benzilor desenate Marvel și ai lui Captain America.

Nu toate meseriile dispărute și fermecătoare sunt imortalizate în basme. O profesie care îmi trezește sentimente de simpatie este cea de trezitor. Drama ei este că nu e nici suficient de veche pentru a fi povestită, nici suficient de nouă pentru a-și asigura supraviețuirea în lumea reală, cam ca piesele de mobilă de prin anii '50 – prea noi să fie *vintage*, prea vechi și hârbuite să fie utile. La începutul erei industriale, hărnicia muncitorească se contoriza în schimburi, care nu mai aveau nimic în comun cu ritmurile naturale. Și, cum nici cocoșii nu erau prea des întâlniți în coloniile adesea numite orașe, un om era plătit să stea treaz toată noaptea pentru ca, înainte de răsărit, să se cațere pe o scară și să bată cu putere în geamurile celor care trebuiau să se prezinte la fabrică. Din nefericire pentru trezitorul alpinist, tot sculându-i pe muncitori cu stăruință, aceștia au accelerat dezvoltarea industrială și tehnologică într-atât încât au făcut un ceas cu alarmă.

O meserie care nu îmi place, dar căreia nu i se poate nega farmecul controversat, este cea de călău. Englezii, cu profesionalismul lor bine cunoscut, sunt cei care au instituționalizat-o. Exigența britanică a făcut din cei mai iscușiți în această profesie un fel de rock staruri ale vremii lor, apreciați sincer chiar și de condamnați. Nu oricine își putea trece în palmares decapitarea unui rege precum Charles I Stuart. E drept că nici executarea Mariei Antoaneta nu e mai de lepădat, călăul ei fiind o adevărată vedetă pariziană, adulată de public pentru capacitatea sa cu totul excepțională de a ghilotina câte un om pe minut, timp de trei zile. Meseria de călău te putea trimite chiar și la Casa Albă, așa cum i s-a întâmplat lui Grover Cleveland, de mâna căruia, pe vremea când era șef, au murit câțiva răufăcători. Astăzi, vigoarea unui gâde nu mai înseamnă nimic. A fost înlocuită cu o fiolă de sare, și aceea aprig disputată de organizațiile preocupate cu drepturile omului.

La final, iată și o meserie pe care îl desfid pe Son s-o înlocuiască în anul 2500 cu un computer multifuncțional – bocitoarea. Practicând această îndeletnicie numai din vocație, în mod personalizat și exclusivist, bocitoarea are, în plus, un atu cu care niciun robot japonez dintr-un scenariu de *science fiction* nu se va putea pune și pe nicio altă meserie nu îl poate compensa – e văduvă. Ea poate jeli și tămăia toate meseriile trecutului și viitorului și, cu puțin noroc, le poate cânta și roboților prohodul, întru slava creativității umane și lucrului manual.

1 Hotnews, 28 februarie 2017.

2 BZI.ro, 5 iunie 2017.

3 Frații Grimm, *Basme*, Corint, 2011.

4 <http://www.stylista.ro/jurnal-de-pantofar-povestea-unui-stiletto/>

LUMEA ROBOȚILOR

CIPRIAN VĂLCĂU

"În trei decenii până și pantofi pe care îi purtăm vor fi mai inteligenți ca noi și numărul de roboți super-inteligenți îl va depăși pe cel al oamenilor de pe Pământ, spune Masayoshi Son, șeful uriașului grup japonez Softbank care a anunțat anul trecut un fond de investiții în valoare de 100 miliarde dolari. Son a spus, într-un discurs la MWC Barcelona, că vom avea în jurul nostru roboți care zboară, înoată, au două picioare sau au sute de picioare și societatea se va schimba fundamental. Son și-a prezentat viziunea în ceea ce privește avansul roboticii și al inteligenței artificiale: „Unul dintre procesoarele din pantofii pe care îi vei purta peste 30 de ani va fi mai deștept decât creierul tău. Vom fi inferiori pantofilor noștri, deși călcăm pe ei”, spune șeful Softbank, companie care recent a cumpărat gigantul britanic ARM, faimos pentru procesoarele sale.

Șeful Softbank mai spune că în prezent IQ-ul unui om obișnuit este 100, iar geniile au 200, însă roboții vor ajunge la un IQ de 10.000, ceea ce înseamnă că lumea va fi invadată de un val de super-inteligență care se va regăsi în toate obiectele din jur, de la roboți, la autoturisme. Spre anul 2050, crede șeful Softbank, roboții super-inteligenți ne vor depăși numeric și vor avea toate formele și mărimile posibile. Unii vor zbura, alții vor înota, alții vor avea două picioare, iar unii, sute de picioare" (*Hotnews*, 28 februarie 2017).

Masayoshi Son a citit în ultimii 20 de ani numai benzi desenate, cărți de telefon, reviste pentru adulți, precum și diversele manuale de utilizare ale calculatoarelor, telefoanelor, televizoarelor, aspiratoarelor, frigiderelor și mașinilor de spălat pe care le avea în apartamentul său de 500 de metri pătrați situat la etajul 86 al unui zgârie-nori din Tokyo. Son era convins că un om întreg la minte nu are voie să-și piardă timpul cu văicăreala literaturii, cu aroganța filosofiei ori cu nesfârșitele complicații ale psihologiei, ci trebuie să se ocupe doar de lucruri ferme, concrete, incontestabile și să iubească cu înfrigurare toate noile obiecte apărute pe piață ca urmare a progresului tehnologiei. Pentru Son era evident că, dacă ai un fier de călcat care cîntă asemenea unei soprane, ești obligat să-l arunci de îndată ce pe piață apare un fier de călcat capabil să imite gîngureala greoaie a unei balene aflate în perioada rutului, oferindu-ți, în plus, 1. informații despre evoluția populației mondiale de balene, rechini, caracatițe; 2. hărți ale curenților marini; 3. date despre activitatea din principalele porturi ale Japoniei.

Dacă ai în casă un robot dansator ce abia își mișcă genunchii, trebuie să-l trimiți la cel mai apropiat centru de colectare a deșeurilor imediat ce ai aflat că a fost pus în vânzare un robot care traduce sonetele lui Shakespeare în japoneză, mandarină, arabă și coreeană, dansează samba, rumba, cha-cha, merengue, tango, vals și foxtrot, îți face masaj suedez și masaj shiatsu, te ține în brațe la cerere, îți face o cafea tare, te îmbracă în cel mult două minute, îți face nod la cravată, te motivează să fii cel mai bun și, la nevoie, te urechează ca un părinte.

A ignora progresul, a rămîne atașat de diversele obiecte devenite obsolete din pricina avansului infinit al tehnologiei i se părea lui Son o crimă impardonabilă, o ofensă inacceptabilă la adresa creativității debordante a celor mai iscușiți ingineri. Cînd rămînea singur, Son era sufocat adesea de teribile crize de furie închipuindu-și fie cum un pensionar de la Osaka își mîngîie cu tandrețe mașina cumpărată în anii '80, care scoate fum, scîrțîie din toate încheieturile, consumă multă benzină, însă de care el refuză să se despartă, fie cum o bunicuță de la Kyoto ține în dulap un strașnic robot de bucătărie, capabil să termine toată treaba în 25 de minute pe ritmurile lui Lady Gaga, și folosește în continuare un biet mixer ce îi dă groaznice dureri de spate, dar pe care ea îl socotește un veritabil membru al familiei.

În acele clipe, Son se imagina un împărat de pe vremuri, dispunînd după plac de viața și de moartea supușilor săi, pornind să-i scurteze de cap pe toți nemernicii ce decideau să reziste și să se opună avansului inexorabil al umanității. Răcorit de represaliile imaginare pe care tocmai le dispusese, liniștit de rîurile de singe vărsate în crudele-i reverii, Son își lua cardul și pleca la cumpărături, întorcîndu-se după cîteva ore cu o nouă minune a tehnicii, pe care o adăuga cu plăcere la tot mai ampla-i colecție.

Înainte de conferința de la Barcelona, în timpul căreia și-a pierdut mințile recitînd în transă ceea ce criticii literari din Japonia aveau să numească "poemul său cosmologic despre roboți", Son a visat această spectaculoasă perspectivă asupra viitorului noapte de noapte, vreme de aproape trei săptămîni. Roboții cu ochii pe umeri dansau cu roboții cu cap de cîine, pantofii din piele de crocodil și rinocer rosteau haiku după haiku într-o cadență ce părea moștenită de la tunurile armatei imperiale japoneze din Al Doilea Război Mondial, roboții înotători le făceau curte sirenelor, scufundîndu-se pînă pe fundul oceanului pentru a le oferi cele mai rare perle, roboții cu sute de picioare îi provocau pe cei mai reputați contorsioniști chinezi să le egaleze versatilitatea, geniile spălau picioarele roboților super-inteligenți, declarîndu-se sclavii lor pe vecie, iar Împăratul Akihito se prosterna cu uluire în fața procesorului din robotul său de bucătărie, arătîndu-se pregătit să-i cedeze de îndată coroana.

Se pare că umilînța încercată de Împăratul său în vis i-a făcut mintea tîndări bietului Son, care nu și-a mai revenit nici măcar după ce a fost transportat la salonul de masaj unde se lăsa biciuit în fiecare săptămîină. Deși i s-a vorbit numai despre Swinburne, poetul său preferat din adolescență, Son a continuat să-și recite la nesfîrșit poemul despre roboți.

MECANISMELE CRIZEI

CRISTINA CHEVEREȘAN

Dacă luna trecută scriam despre biografia unui personaj contemporan marcant și plin de paradoxuri, Steve Jobs, ecranizările de succes din ultima vreme ne îndreaptă acum atenția spre alt volum de non-ficțiune, *The Big Short* al lui Michael Lewis (2010). Tradusă în română la Editura Publica drept *Marea contracție economică. În interiorul mașinăriei infernale*, cartea pătrunde în culisele crizei financiare americane de la finele primului deceniu al mileniului, printr-o incursiune în tenebrele afacerilor de pe Wall Street și ale modului de operare a unui sistem falimentar - nu doar la propriu, ci și la figurat: etic, moral, uman. Cu 28 de săptămâni în topul *New York Times*, ea e rezultatul cercetărilor unui jurnalist financiar specializat în *bestseller*-uri bazate pe experiența directă sau mediată în lumea cifrelor și mașinațiunilor greu de imaginat, a firmelor, corporațiilor, cluburilor de succes, bazate pe practici oneroase și, adeseori, secrete periculoase, revoltătoare etc. Lăudat de unii, contestat de alții, acuzat de ambiții mai mari decât posibilitățile și o aplecare spre senzationalism și conspiraționism, Lewis reușește să atragă (și) atenția cititorilor nespecializați (ceea ce poate spune multe și despre interesele și criteriile publicului actual).

Personal, nu am fost captivată de abordare, spre deosebire de cea a lui Isaacson care, neevitând câtuși de puțin aspectele tehnice ale vieții lui Jobs, își propunea și reușea să dezvăluie caracterul din spatele personalității publice. Lewis își bombardează cititorul cu termeni care cu siguranță nu vor spune absolut nimic neinițiaților în zona finanțelor la nivel înalt, de la credite substandard la fonduri de hedging, piețe de capital, obligațiuni de datorii colaterale ș.a.m.d., pierzând instantaneu interesul celor aflați în căutarea unei versiuni abordabile, explicite, a evenimentelor din 2008, care să arunce lumină asupra unui episod întunecat al economiei americane și, prin extensie, mondiale. Miza lui Lewis e de a trece dincolo de aparențe și a se concentra asupra unor personaje rebele ale bursei de valori, ajunse mai mult sau mai puțin întâmplător în preajma adevărilor esențiale ale unei piramide bazate pe înșelăciune, disimulare, artificiu. Sarcasmul, umorul negru, critica acidă punctează atitudinea clară a autorului, ce alege o mână de așa-ziși "outsideri" dispuși să zguduie sistemul din interior, deși încă doritori să-și folosească experiența și informațiile în scopuri profitabile pe plan personal.

Numele vehiculate și urmărite în acțiune și dezvoltare sunt impulsivul Steve Eisman, vizionara Meredith Whitney, analistul Eugene Xu, Greg Lipmann, Michael Burry, pentru a-i numi doar pe cei mai proeminenți dintre cei implicați în detectarea primelor semne ale prăbușirii inevitabile a piețelor de credite și imobiliare, încă de pe când acestea păreau prea înfloritoare să fie adevărate. Într-o sferă artificială, a superficialității și câștigurilor enorme și rapide, unde scrupulele și dilemele existențiale nu-și au locul, eforturile susținute de a lucra cu date concrete, a le pune cap la cap, a le analiza și a face cercetare în adevăratul sens al cuvântului se dovedesc surprinzător de rare și neinteresante pentru mulți dintre cei puși

pe căpătuială. Dacă implozia unui structuri bazate pe incompetență crasă, în unele cazuri, nepăsare, cinism, simulare pare previzibilă și de la sine înțeleasă pentru o minte rațională, concentrată pe efectele pe termen mediu și lung ale oricărei scheme de îmbogățire rapidă, partea șocantă a volumului o constituie demascarea improvizațiilor, meschinăriilor, iresponsabilității, autenticiei nebunii din spatele băncilor, cu ale lor ipoteci, împrumuturi, promisiuni și tranzacții ce multora le pot părea parte a unui univers paralel. Și totuși, soarta lumii poate fi decisă (și) aici.

Iluzia abil creată de Lewis e aceea a unei participări active, detectivistice aproape, a cititorului la descoperirea trucurilor și zonelor obscure ale universului Wall Street. Ceea ce poate deconcerta, în ciuda intenției declarate de prevenire a potențialilor doritori de intrare într-o mașinărie devenită, în anumite momente (repetate ciclic), una a corupției și decăderii, este evidentul magnetism al sistemului, ce poate atrage irezistibil prin strălucirea cartonului atent poleit de varii strategii, ideologi și lobby-iști ai practicilor mai mult sau mai puțin oneste (în funcție de caz, situație, personalitate publică și privată etc.) În afara deconspirărilor diverse (credibile sau nu neapărat, depinde de surse și înclinația cititorului de a le valida), adevărata valoare a textului rezidă în lecțiile pe care le poate preda despre naivitate, idealism și exploatarea lor, despre rupturile profunde dintre realitățile și straturile societății, între care comunicarea onestă și bine-intenționată pare pe cale de dispariție, despre felurile în care lucrurile pot scăpa ușor de sub control în contextul lăcomiei, al lipsei de pregătire intelectuală și chiar psihică a unei pleiade de funcționari, agenți, manageri etc.

Pentru cineva pasionat de mecanisme ale crizei, de modul de funcționare al mentalităților și instinctelor umane, de conspirații și deflagrații interne ale unor pariuri riscante, de averi, gestionarea și sporirea lor, dar și de arta de a le stăpâni, volumul va fi, probabil, incitant. Pentru doritorii de structură, argument, personaj, intrigă, oricât de "reale" ar fi ele, răspunsul e cu siguranță altundeva, nu în lumea de fantoșe și păpușari ale memoriilor de afaceri.

RULETA RUSEASCĂ A CREDITELOR IMOBILIARE

ADINA BAYA

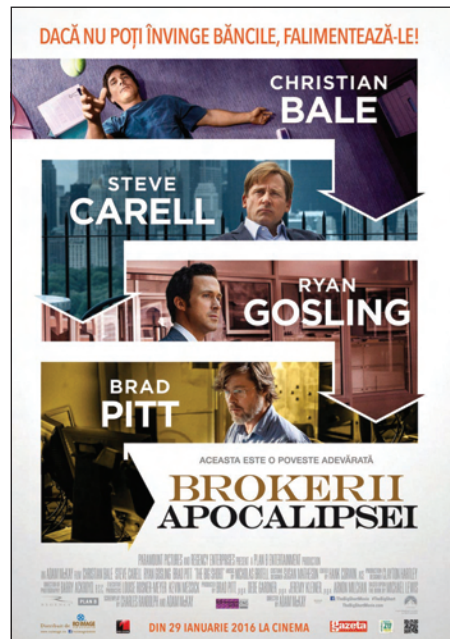
Opt milioane de oameni au rămas fără locuri de muncă. Iar șase milioane și-au pierdut locuințele. Așa sună bilanțul în cifre al crizei financiare din 2008. De fapt doar al părții sale cu efect imediat. Și doar pentru Statele Unite. Partea mai puțin vizibilă implică pierderea unor sume uriașe din fonduri de pensii, de economii și de obligațiuni de stat. Iar dacă e să ne uităm la lanțul de dezastre financiare creat în restul lumii, în economiile trase în jos de scufundarea pieței imobiliare nord-americane, peisajul e la fel de gri. Colapsul total al sistemului bancar din Islanda, dezechilibrarea piețelor de capital globale, încetinirea creșterii economice în întreaga zonă Euro și mai ales în țările emergente sunt doar câteva dintre ecurile globale ale crizei americane. Filmul *Brokerii apocalipsei* (*The Big Short*) merge pe firul apariției și inflamării cauzelor ei.

Comparată de mulți analiști cu recesiunea din anii 1930, criza din 2008 a avut la bază un mecanism dificil de explicat pe înțelesul unui public fără studii economice temeinice. Dar care poate fi redus, în esență, la câteva principii intrinseci instituțiilor ce funcționează pe Wall Street. Mai exact: foamea nestăvilită de profit, lipsa de scrupule și primatul interesului personal în detrimentul societății per ansamblu. "După mine, potopul!" pare să fi fost motto-ul ce a stat la baza fraudelor săvârșite de câteva mii de oameni din industria financiar-bancară americană. De la brokeri și bancheri la funcționari din agenții de rating și responsabili guvernamentali cu reglementarea pieței financiare - cu toții și-au adus contribuția iresponsabilă la creșterea unei "bule imobiliare".

La pomparea artificială și fără discernământ de împrumuturi acordate cu mare risc. Ca într-un joc de ruletă rusească, în care creditele insolvabile ajung să detoneze un întreg sistem financiar. În ciuda tonalității apocaliptice a subiectului abordat, odată intrată pe mâna co-scenaristului și regizorului Adam McKay (*Un știrist legendar/ Anchorman*, 2004; *Frați vitregi/ Step Brothers*, 2008), povestea din cartea omonimă a lui Michael Lewis capătă inevitabile nuanțe hilare. E un răs strâmb și cu nod în gât, e haz de necaz și contribuie la oferirea unui aspect "digerabil" abstracțiunilor tratate.

Filmul *Brokerii apocalipsei* (*The Big Short*) trasează începutul crizei, cauzele și revelarea ei graduală. Dacă în anii 1970, a fi bancher în Statele Unite însemna a avea un job relativ previzibil și anost, fără profituri uriașe, până în anii 2000, acest sector economic a devenit primordial. Pentru ca în 2008 să colapseze, în mare parte. Care a fost motorul său principal? Piața imobiliară. Mai exact, exploatarea dorinței firești a oricărei familii de a fi proprietară a unei locuințe. Și relaxarea graduală a modului în care se acordă credite bancare pentru construirea și cumpărarea de proprietăți. Totul pentru a potoli foamea vesnică de clienți a pieței bancare, de cantitate în detrimentul analizei atente a riscurilor.

Cum a arătat rețeta creșterii "pe tăcute" a problemelor financiare ce au explodat în 2008? Filmul atribuie implicit o parte din vină mass-mediei. Care prea rar mai face efortul de a traduce jargonul economic într-un mod explicit și atractiv pentru publicul larg. Care bombardează cu divertisment ieftin, în timp ce instituțiile financiare prăduiesc banii populației ignorante. În cuvintele cinice ale vocii din off a lui Ryan Gosling:

"Împrumuturi cu garanții ipotecare, credite subprime, tranșe. Mulți termeni complicați, nu-i așa? Te fac să te simți plictisit sau chiar prost? Ei bine, așa și trebuie. Celor de pe Wall Street le place să folosească termeni complicați pentru a te face să crezi că doar ei sunt în stare să facă ce fac. Sau, și mai bine, pentru ca tu să-i lași naibii în pace."

Fără a face economie la umor macabru, filmul *Brokerii apocalipsei* folosește câteva dintre "figurile ilustre" ale lumii divertismentului televizat pentru a explica, pe înțelesul oricui, termenii din spatele complicatei inginerii economice care a dus la criza din 2008. Margot Robbie, actriță cunoscută într-o telenovelă australiană, Selena Gomez, solistă pop și favorită a tabloidelor, Anthony Bourdain, gazdă a unei emisiuni culinare - cu toții primesc în film scurte spații în care monologhează pentru a defini termenii de mai sus. Cu analogii la treburi extrem de lumești și concrete, de la jocuri de noroc la ciorbe de pește. Aceste inserturi sunt o găselniță ce cadentează binevenit un scenariu altfel cam prea plin de abstracțiuni economice. Coboară pe pământ și dă un trup concret cifrelor care au stat la baza picajului pieței.

Brokerii apocalipsei plasează o lupă asupra celor 2-3 ani de dinaintea izbucnirii crizei, când câțiva vizionari și excentrici au început să se dumească de faptul că piața imobiliară se bazează pe împrumuturi date iresponsabil. Iar asta reprezintă o bombă cu ceas. Dar ei nu au folosit aceste informații pentru a trage semnale de alarmă la nivel social, ci, în culmea cinismului, pentru a profita investind împotriva băncilor și a optimismului lor legat de creșterea pieței imobiliare.

La aproape un deceniu de la izbucnirea crizei, când, cel puțin la nivel de declarații oficiale, efectele ei au fost contracarate, filmul *Brokerii apocalipsei* coagulează o întrebare de proporții, al cărei răspuns întârzie să apară. În condițiile în care Statul a intervenit pentru a salva băncile, nu au existat pedepse drastice pe scară largă pentru cei vinovați de criză și nu au fost schimbate în profunzime principiile de acordare a creditelor, nu cumva pericolul repetării fenomenului continuă să fie iminent? Cu o distribuție din care fac parte Christian Bale, Steve Carell, Ryan Gosling și Brad Pitt, cu un Oscar luat anul trecut pentru scenariu, povestea scoate la lumină câteva probleme ce sunt încă departe a fi depășite.

O MÂNĂSTIRE ROMÂNEASCĂ ÎN PARADISUL PROVENSAL

IOAN T. MORAR

Începem de la sfârșit, pentru un plus de coerență: stăm la o masă chiar pe plaja de la Bergerie, unde Anca are o reședință de turism. Ne tragem sufletul după o zi în care am făcut câțiva kilometri prin ploaie, apoi prin arșiță, "pe drumul de costisă" ce duce spre fostul Fort Militar. Acum ne odihnim pe continent, dar efortul nostru s-a desfășurat la o distanță de un sfert de oră cu vaporul, pe insula Porquerolles, parc național protejat, aparținând de Hyères.

Ana-Maria (căreia noi îi spunem Anca) ne povestește ceva de acum douăzeci de ani. Poate chiar mai mult. Era în gară și, peste linia ferată, a văzut un călugăr care, după port, nu era catolic. A dat să traverseze, dar a venit trenul și s-a oprit între ei. Ea s-a grăbit, reușind să ajungă dincolo, pe la capătul trenului. Călugărul nu urcase în tren. Probabil că aștepta un altul. Anca nu-și explică impulsul de atunci. S-a dus direct la el și l-a întrebat, în franceză, dacă e călugăr ortodox. Da, e călugăr ortodox, a spus el, tot în franceză, și a măsurat-o din cap pînă-n picioare. În Franța, nu se prea pun astfel de întrebări directe. Călugărul a simțit, însă, că nu era vorba de o simplă curiozitate. A continuat conversația cu tînăra româncă: se numește Serafim (francezii scriu Serafin) și a venit să fondeze o mînăstire pe insula Porquerolles. Anca, ortodoxă practicantă, nu era de multă vreme în Franța și căuta să-și găsească niște repere spirituale. Întîlnirea din gară a fost unul din ele.

Părintele Serafim a fost inițial călugăr catolic, dar s-a simțit atras de ortodoxie în urma amplelor sale lecturi din Sfinții Părinți ai Bisericii. S-a convertit și a plecat la Athos. A vizitat, la un moment dat, și România. I-au plăcut mînăstirile și chiar a vrut să rămînă într-una din ele. Dar regimul comunist nu i-a permis. Trimis de la Athos înapoi în Franța, a fondat, în 1978, împreună cu părintele Placide, mănăstirea Sfîntul Antonie cel Mare (aparținînd de comunitatea monastică Simonos Petra, de la Athos) în departamentul Drome. Directorul Parcului Național i-a permis părintelui Serafim, în 1995, să se instaleze pe Insula Porquerolles, în rămășițele unui fort militar (și care n-a servit niciodată ca atare; în cel de-al Doilea Război Mondial a fost ținută pentru aviația germană care, meticuloasă, a aruncat o bombă și a distrus o latură). Întîmplător (sau nu), locul se numește Le Fort de la Répentence – Fortul Pocăinței.

Dimineată ne-am întîlnit tot aici. Am pornit devreme din La Ciotat: nu știi ce prinzi cu traficul ăsta de vacanță, care înghesuie toată Franța în Sud. Am ajuns mai bine decît ne-am așteptat și ne-am plimbat pe plaja încă pustie, o plajă pe care am frecventat-o ani de-a rîndul. Ani minunați, în care ne-am făcut concediul în Hyères, la Marius Scarlat, chirurg de succes și prieten de nădejde. Destul cu reveriile, că deja a venit și Anca. Intrăm în magazinul alimentar să cumpărăm niște iaurturi, completare la merindea pentru gazdele noastre (deja aveam la noi legume, fructe de sezon, fructe uscate, semințe).

Ajungem la timp la debarcaderul de la Tour Fondue, de la capătul Pensinsulei Giens. Parcăm în cea de-a treia parcare (cînd am mai fost aici erau doar două). Prindem fără emoții vaporul de ora nouă. Anca ne obține bilete mai ieftine. Se cunoaște cu toată lumea, face traversarea destul de des. Sîntem peste o sută de persoane, o parte din cele cîteva mii care năvălesc zilnic pe insulă. Drumul pe mare durează un sfert de oră și cinci minute din port pînă-n centrul localității care se numește, ca insula: Porquerolles.

Avem de mers vreo trei sferturi de oră. Înainte de a porni, trebuie să ne energizăm cu o cafea tare. Ne așezăm pe o terasă. Începe ploaia. Intrăm înăuntru și atunci ne (re)aducem aminte că e Sfîntul Ilie și e normal să plouă din senin. Forfota din localitate nu prea e afectată de ploaie. Oamenii au venit în concediu și-și urmează programul

indiferent de cum e afară. Dacă tot au închiriat biciclete, atunci urcă pe ele (mașinile sînt interzise, cu cîteva excepții).

Multă vreme m-am codit să scriu despre Porquerolles. Am vrut să țin locul ascuns ca pe un paradis pentru inițiați, pentru cîteva prieteni. Lasă-i pe cei ce vin pe Coasta de Azur să meargă la Nisa, la Cannes și la Saint-Tropez, să se scalde în mondenitate, să se îmbete cu strălucirile scumpe! Noi avem insulele noastre secrete: Bendor, de lîngă Bandol, apoi, chiar aici, chiar acum, Porquerolles. Și lîngă ea, mai mică, Port-Cros. A treia insulă din zona Hyères, este Ile-du-Levant și e pe jumătate obiectiv militar, pe jumătate poligon de nudiști. N-am fost niciodată acolo pentru că eu sînt și pacifist, și textilist. (O paranteză pentru bibliofili: Nu am vizitat Levantul, dar am citit cartea!)

Acum, dacă tot am dat perdeaua la o parte și-am adus vorba despre acest paradis terestru, hai să vă mai spun cîte ceva. Am mai fost de cîteva ori aici. (La drept vorbind, îmi place mai mult Port-Cros, e mai mică, mai greu de ajuns la ea. Nu vă încurajez să o vizitați. Lăsați-o mai puțin circulată!). Cea mai de pomină vizită a fost cu Toni Grecu și soția, cu fratele lui Toni, cu Dumitru Boțan, cu vărul lui Dumitru, Florin, baterist *free-lancer* din Fălticeni. A fost cel mai frumos film de vacanță, de departe: am jucat în el cu multă naturalețe. Am ajuns pe Plaja de Argint (dacă tot am început să dau secrete din casă, rețineți și Plaja asta!) unde am petrecut jumătate de zi minunată.

Noi eram în număr apostolic și pe plajă se mai aflau vreo douăzeci de turiști. Care, inevitabil, trăgeau cu urechea la noi, nu știau ce limbă vorbeam. La derută, mai băgam cîte un cuvînt italianesc, Toni mai zicea o frază moldovinește. Ce mai, derută totală. Pînă la urmă, un domn respectabil n-a mai răbdut, s-a apropiat de noi și ne-a întrebat ce limbă vorbim, că pe el îl depășește. Era suedez și deschisese un restaurant în Fayence (unde va spre Cannes), trecuseră toate națiile pe acolo, dar limba noastră, deși îi spunea ceva, nu se lăsa descoperită. I-am spus pînă la urmă și ne-a rugat să-l lăsăm să ne asculte cum vorbim, să nu mai fie nevoit să tragă cu urechea. Am fost de acord și Toni chiar a avut ideea să facem un turneu pe Coasta de Azur. Urma să fie un "Spectacol în limba română", în care noi să ne vedem de discuțiile noastre, iar publicul să asculte și să ne înțeleagă nimic. Dar să plătească! Să devină ultima modă pentru snobii care aplaudă și cînd nu înțeleg. A fost o idee bună de afacere, dar n-a rezistat prea mult. S-a stins acolo, pe Plaja de Argint.

Ploaia a încetat. Ne-am ridicat să plecăm, aducîndu-ne aminte că nu sîntem turiști veniți la distracție, ci un fel de pelerini aflați în drum spre Mînăstirea Sfînta Maria a Deșertului, fondată de călugărul pe care Anca l-a abordat în gară. Mergem spre fostul Fort al Pocăinței și drumul urcă. La început e plin de lume care mișună încoace și încolo, în alergare, pe biciclete, care-cum. La fiecare bifurcație devenim tot mai singuri, apoi, la ultima, sîntem numai noi trei. Oprim să ne tragem sufletul și vedem (Carmen chiar fotografiază) de acolo, de pe colină, apele turcoaz și albastre legănînd bărci și bărcuțe, yahturi și corăbii ancorate în largul insulei, la "mouillage". Peisajul pare un *show-room* al Paradisului.

Dar pînă în Paradis mai avem – măcar un popas în mînăstirea din Fort. Unde nu-l vom întîlni pe Părintele Serafim (l-am văzut doar într-un reportaj televizat), de un an s-a retras și, în lipsa unor urmași care să-i continue munca, voia să cedeze Mînăstirea Parcului Național. S-ar fi arătat doritori și rușii, în principiu, să preia lăcașul, dar nu s-au mișcat destul de repede. În schimb, Anca a început demersurile și, cu zeci de telefoane la Înalțul Iosif, Mitropolitul de la Paris, cu stăruințe pe lîngă conducerea Parcului, ajutată de Serafim (care voia să fie sigur că va exista continuitate și voia să-i și vadă pe urmași), trecerea de la greci la români s-a făcut acum nouă luni și se va încheia, oficial, cu ultimele acte, în curînd.

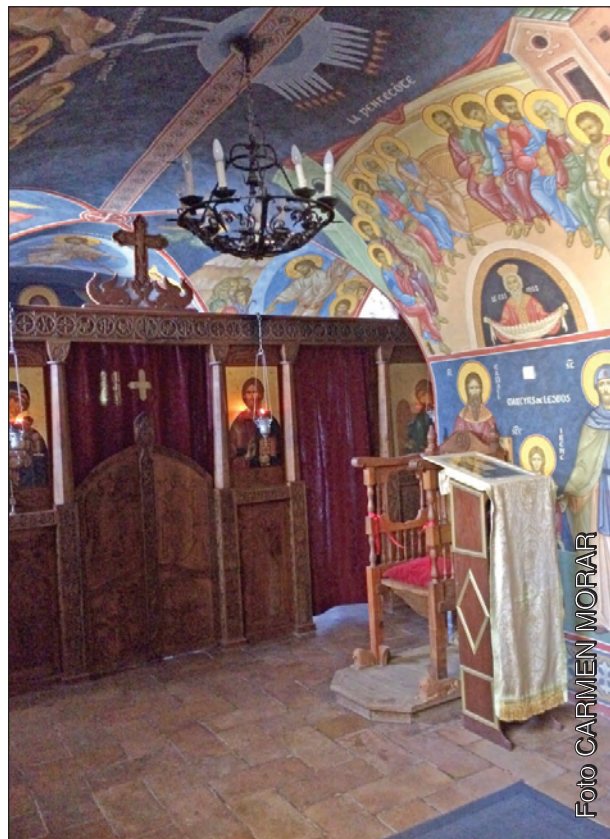

Foto CARMEN MORAR

Ajungem asudați, trecem prin culoarele răcoroase și, la capăt, intrăm în capelă. Recunoaștem iconografia ortodoxă (în Franța deja ne-am obișnuit să vedem alte imagini în catedralele și bisericile catolice în care intrăm). Biserica grecească a fost pictată de un important iconograf rus (ortodoxia fără frontiere!) Slujba începuse, deși în biserică era o singură persoană, o altă româncă din Toulon, venită cu vaporul de dinaintea noastră. Prindem predica despre Ilie a călugărului Vasile, venit acum nouă luni de la Mînăstirea Oașa, printre altele și pentru că știe franceză. (Alături de el au mai fost doi frați, dar unul s-a întors în țară). Vasile e numele lui de monah. Îl chema altfel și, înainte de a se tunde în călugărie, a fost șef de promoție la Silvicultură în Brașov, apoi asistent universitar la aceeași facultate. Dar, încurcate sau nu, căile Domnului l-au adus pe fostul inginer silvic aici, într-o pădure mediteraneeană, într-un fort militar, într-o lume care, încet-încet, își pierde și își neagă credința.

După slujbă sîntem invitați să facem turul fortului-mînăstire. Ne uităm la planuri. E ceva impresionant, o amplă construcție militară făcută să apere golful și portul Hyères. Între timp, tehnica militară se dezvoltase atît de mult, încît n-a mai fost nevoie de acest avanpost strategic. Călugărul Vasile (nicio legătură, cred, cu celebrul personaj întîlnit de fostul președinte Constantinescu) se bucură de prezența noastră și ne vorbește cu entuziasm despre ortodoxie, despre credință, despre misiunea lui. Sînt impresionat de puținătatea trupului său, dovadă a îndelungilor zile de post și rugăciune și, deopotrivă, de larga acoperire a subiectelor care vin în discuție. O fire blîndă cum n-am mai văzut de multă vreme. Un om cu un destin care, pe mine unul, mă tulbură. Ne despărțim cu greu. Găsim mereu ceva de adăugat, de întrebat, de remarcat. Ieșim din mînăstire și, în spatele nostru, se închide poarta grea a Fortului.

La cîteva sute de metri, într-un loc umbros, ne oprim și dăm jos hainele de pelerini. Devenim turiști înfomețați. Trupurile noastre nu suportă faptul că le-am neglijat vreo trei ore în favoare spiritului. Înfulecăm cu poftă sanvișurile. Apoi plecăm și băgăm de seamă că Sfîntul Ilie e generos: așază un nor deasupra noastră, ca să nu ne bată soarele-n cap de-a lungul coborîrii spre port. Minuni găsești la tot pasul – dacă ești atent. Și, ca dovadă, încă o minune, la capătul micului nostru pelerinaj: de dus, ne-am dus trei, de întors, ne întoarcem patru.